

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ASKERİ TARİH ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

ZİĞİNDERE MUHAREBELERİ (28 HAZİRAN- 5 TEMMUZ 1915)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM ÖZDEMİR

**TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. BARIŞ BORLAT**

ÇANAKKALE - 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ASKERİ TARİH ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

ZİĞİNDERE MUHAREBELERİ (28 HAZİRAN- 5 TEMMUZ 1915)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM ÖZDEMİR

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. BARIŞ BORLAT

ÇANAKKALE - 2023

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İslam ÖZDEMİR tarafından Doç.Dr. Barış BORLAT yönetiminde hazırlanan ve **01.12.2023** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Zığindere Muharebeleri (28 Haziran- 5 Temmuz 1915)**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Askeri Tarih Araştırmaları Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Doç. Dr. Barış BORLAT

(Danışman)

Prof. Dr. Burhan SAYILIR

Dr. Öğr. Üyesi Mithat ATABAY

.....

.....

.....

Tez No : 10561658

Tez Savunma Tarihi : 01.12.2023

Prof. Dr. Ahmet Evren ERGİNAL

Enstitü Müdürü

.././2023

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları 'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyân ederim.

İslam ÖZDEMİR

01/12/2023

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanma sürecinde başından beri desteğini gördüğüm değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Barış BORLAT'a, tez jürimde yer alarak kıymetli görüşleriyle tezime katkıda bulunan kıymetli hocalarım Prof.Dr. Burhan SAYILIR'a, Dr. Öğr. Üyesi Mithat ATABAY'a ve de kıymetli dostum Öğr. Gör. İsmail SABAH'a teşekkür ederim. Tez çalışması süresince beni yalnız bırakmayan, maddi ve manevi desteğini üzerimden eksik etmeyen kıymetli aileme ise verdikleri destekten ve gösterdikleri sabırdan dolayı minnettarım.

İslam ÖZDEMİR

Çanakkale, 2023

ÖZET

ZIĞINDERE MUHAREBELERİ (28 HAZİRAN- 5 TEMMUZ 1915)

İslam ÖZDEMİR

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Askeri Tarih Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Barış BORLAT

01/12/2023, 143

Çanakkale Cephesi, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletlerine karşı mücadele ettiği en önemli cephelerden biridir. Çarlık Rusya'sının yardım talebi üzerine İtilaf Devletleri, Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'u işgal etmek ve Osmanlı Devletini savaş dışı bırakarak Çarlık Rusya'sına yardım etmek amacıyla 19 Şubat 1915'te bu cepheyi açtı. Çanakkale Cephesi'ndeki muharebeler, 19 Şubat 1915'ten 18 Mart 1915'e kadar boğaz muharebesi karakterinde yaşandı. 18 Mart 1915'te İtilaf Devletleri donanmasının Çanakkale Boğazı'ndaki Türk savunması karşısında aldığı yenilgi sonrasında ise kara muharebeleri karakterinde devam etti.

General Sir Ian Hamilton komutasındaki Akdeniz Seferi Kuvvetleri, 25 Nisan 1915'te Çanakkale'yi geçmek amacıyla Gelibolu Yarımadası'nın çeşitli bölgelerine kara çıkarması yaptı. Gelibolu Yarımadası'nın güneyinde Alçıtepe ve Kilitbahir Platosu, kuzeyinde ise Conkbayırı ve Kocaçimentepe adı verilen hâkim yükseltileri ele geçirerek Çanakkale Boğazı'nı zapt etmeyi planlayan müttefiklerin kara harekâtı içerisinde Zığındere muharebeleri'nin önemli bir yeri bulunmaktaydı.

Müttefiklerin, Güney Grubu Komutanlığı'nı sağ tarafından kuşatmak amacıyla 28 Haziran 1915 sabahı yoğun bir topçu bombardımanı sonrasında Zığındere'de başlattıkları saldırıların ilk aşaması ise başarıyla sonuçlandı.

Şehitlersırtı üzerinde birbiri gerisindeki beş sıra tahkimli mevziinin kaybedilmesi ise V. Ordu Komutanlığı ve Güney Grubu Komutanlığı nezdinde büyük bir paniğe neden olmuştur. Müttefiklerin ele geçirdikleri mevzileri savunmak ve daha da ilerleyebilmek, Türk tarafının ise kaybedilen siper hatlarını geri alarak cephenin sağ kanadında beliren bu tehlikeli durumu bertaraf etmek amacıyla yapmış oldukları karşılıklı saldırılar 5 Temmuz 1915'e kadar sekiz gün devam etmiştir. Muharebelerin sonucu açısından önemli olan Zığındere bölgesinde, her iki taraf arasında sekiz gün boyunca süregelen bu kanlı ve şiddetli mücadele tarihe Zığındere Muharebeleri olarak geçmiştir. Türk tarafına şehit, yaralı ve esir olmak üzere toplam 15.845 kayba mâl olan Zığındere muharebeleri, Çanakkale kara muharebelerinin en kanlı çarpışmalarından biri olarak kabul edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Çanakkale Cephesi, Seddülbahir, Alçıtepe, Zığındere Muharebeleri

ABSTRACT

THE ZIĞINDERE BATTLES

(JUNE 28 – 5 JULY, 1915)

İslam ÖZDEMİR

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Military History Studies

Supervisor: Assoc. Prof. Barış BORLAT

12/01/2023, 143

The Çanakkale Front is one of the most prominent zones of conflict against the Allies in the First World War. Upon a support request from the Russian Empire, The Allies set this front on February 19, 1915, so as to pass through the Çanakkale Strait to invade İstanbul and thus, to put the Ottoman Empire out of the First World War. The first phase of the battles was occurred as naval fighting between February 19 and March 18, 1915. The second phase was commenced as land fighting after the defeat of the Allied Squadron by the Turkish defense on March 18, 1915.

The Mediterranean Expedition Forces executed landings under the command of Sir Ian Hamilton on various zones of Gelibolu Peninsula to go through the Çanakkale by land on April 25, 1915. The Allies were engaged in a sanguineous and overwhelming struggle in the Gallipoli Peninsula. Their aim was to control the Çanakkale Strait by capturing Alçıtepe and Kilitbahir, located in the south, and seizing the commanding hills, namely Conkbayırı and Kocaçimentepe, located in the north of the peninsula. In this series of bloody struggles, the Zığındere Battles held a prominent position. The first stage of the land battles was a success after a heavy bombardment against the Turkish positions in Zığındere on the morning of June 28, 1915.

The dispossession of five entrenched positions, located in Şehitler Sirtı, caused considerable alarm over the Turkish 5th Army Command. The opposed attacks of the two sides lasted eight days, datedly July 5, 1915. In this sequence of attacks, the Allies aimed to protect the captured trenches while the Turks wanted to overcome this alarm status caused in the right flank of the front by capturing the lost trenches. This opposed and eight-day-long fight is known as the Zığındere Battles. Causing a sum total of 15.845 casualties/prisoners, The Zığındere Battles are appreciated as the bloodiest battle in the Çanakkale Land Battles.

Keywords: The Çanakkale Front, the Southern Group Command, Seddülbahir, Alçıtepe, The Zığındere Battles

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	
1.1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.....	5
1.2. The National Archives	7
1.3. 1989-2009 Yılları Arasında Yayınlanan Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi.....	8
1.4. 1920-2022 Yılları Arasında Yayınlanan Anı- Hatırat, Araştırma ve İnceleme Eserler	8
İKİNCİ BÖLÜM	
ZIĞINDERE MUHAREBELERİ ÖNCESİ CEPHENİN GENEL DURUMU	
2.1. Çanakkale Kara Muharebeleri Öncesinde Yaşanan Siyasi ve Askerî Gelişmeler.....	13
2.2. İtilaf Devletleri Donanması'nın 3 Kasım 1914'te Çanakkale Boğazı'nın Giriş İstihkâmlarına Karşı Yaptığı Bombardıman.....	15
2.3. Çanakkale Cephesi'nin Açılması ve 19 Şubat 1915 Boğaz Muharebesi.....	16
2.4. 25 Şubat 1915 Boğaz Muharebesi	18
2.5. 18 Mart 1915 Boğaz Muharebesi	19
2.6. Zığındere Muharebe Alanı Coğrafyası.....	26
2.7. 25 Nisan 1915'ten 28 Haziran 1915'e Kadar Bölgede Meydana Gelen Muharebeler	27
2.8. Kirte Muharebeleri Sırasında Zığındere Bölgesi'nde Meydana Gelen Çarpışmalar	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SALDIRI PLANLARI VE SAVUNMA DÜZENİ

47

3.1.	Müttefiklerin Zığındere Harekâtını Düzenleme Nedenleri.....	47
3.2.	Zığındere Harekâtı'nın Askerî Hazırlık Safhası.....	49
3.2.1.	Zığındere Harekâtı'nın Amacı	49
3.2.2.	Harekâtın Askerî Hazırlık Safhası.....	51
3.2.3.	Komuta Kademesi ve Harekâtı İcra Edecek Birlikler	52
3.3.	Taarruz Planı.....	53
3.4.	Güney Grubu Kumandanlığı'nın Savunma Hazırlıkları.....	57
3.4.1.	Sağ Kanat Cephesi	58
3.4.2.	Merkez Bölge	60
3.4.3.	Sol Kanat Cephesi.....	60

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZIĞINDERE MUHAREBELERİ'NİN İCRASI

63

28 Haziran-5 Temmuz 1915

4.1.	28 Haziran 1915 Zığındere Harekâtı.....	62
4.2.	28 Haziran 1915 Zığındere Harekâtı'nın Sonuçları.....	80
4.3.	29 Haziran 1915'te Güney Grubu Kumandanlığı'nda Yaşananlar.....	86
4.3.1.	Tuğgeneral Faik Paşa'nın Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı'na Atanması.....	86
4.4.	1'inci Piyade Tümeni'nin Cepheye İntikali.....	88
4.5.	Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı'nın 29-30 Haziran 1915'teki Karşı Taarruzu	90
4.6.	Üçler Taarruzu (2-3 Temmuz 1915.....	98
4.6.1.	Üçler Taarruzu Öncesi Yaşananlar.....	98
4.7.	Üçler Taarruzu Planı.....	101
4.8.	Üçler Taarruzunun İcrası (2-3 Temmuz 1915).....	105
4.9.	5 Temmuz 1915 Taarruzu.....	113
4.9.1.	5 Temmuz 1915 Taarruzu Öncesinde Yaşananlar	113
4.10.	3'üncü Piyade Tümeni'nin Zığındere'ye İntikali.....	114
4.11.	5'inci Piyade Tümeni'nin Zığındere'ye İntikali.....	116

4.12.	5 Temmuz 1915 Taarruzu Planı.....	117
4.13.	5 Temmuz 1915 Taarruzunun İcrası	126
4.13.1.	3'üncü Piyade Tümeni'nin Harekâtı.....	126
4.13.2.	5'inci Piyade Tümeni'nin Harekâtı.....	130
	BEŞİNCİ BÖLÜM	135
	SONUÇ VE ÖNERİLER	
	KAYNAKÇA	138
	EKLER	I

SİMGELER VE KISALTMALAR

A.g.e.	Adı Geçen Eser
ATASE	Arşiv ve Askeri Tarih Strateji Etüd Daire Başkanlığı
BDH	Birinci Dünya Harbi
BCA	T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Dos.	Dosya
Dr.	Doktor
Ed.	Editör
Fih.	Fihrist
HMS	Her Majesty's Service
Km.	Kilometre
KOSB	Kings Own Scottish Borderers
M.	Metre
MSB.	Milli Savunma Bakanlığı
No	Numara
RND	Royal Naval Division
SWB	South Wales Borderers
S.	Sayfa
TNA	The National Archives
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan
ZMC	Zion Mule Corps

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	16.Piyade Alayının 28-29 Haziran 1915 Taarruzundaki Kayıplarını Gösteren Zayiat Çizelgesi 1	71
Tablo 2	16.Piyade Alayının 28-29 Haziran 1915 Taarruzundaki Kayıplarını Gösteren Zayiat Çizelgesi 2	72

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Doğu ile Batı uygarlıklarının tarihteki ilk mücadelesine tanıklık eden Çanakkale Boğazı, eski çağlardan günümüze kadar uzanan tarihi süreçte dünya tarihini etkileyen pek çok savaşa tanıklık etmiştir. Antik çağlarda meydana gelen Troia Savaşı, Pers-Yunan Savaşları, Granikos Savaşı ve 17'nci yüzyıldaki Osmanlı-Venedik mücadeleleri bunların en bilinenleridir. Bu savaşların hep aynı bölgede cereyan etmesinin nedeni ise Çanakkale Boğazı'nın jeopolitik açıdan çok önemli bir konumda bulunmasıdır. Asya ve Avrupa kıtalarının birbirine en yakın olduğu yerlerden biri olan Çanakkale Boğazı aynı zamanda Karadeniz ile Akdeniz'i birbirine bağlayan iki su yolundan biri olma özelliğine sahiptir. İşte bu jeopolitik konumundan kaynaklanan özellikler Çanakkale Boğazı ve civarının tarih boyunca pek çok istilaya maruz kalmasına sebep oldu. İstilacılar ve savunmacılar arasında yaşanan binlerce yıllık mücadele süreci ise bölgeyi dünyanın en bilinen savaş alanlarından biri haline getirdi.

Çanakkale Boğazı ve kıyılarında yaşanan bu muharebelerin sonuncusu ise 1915 yılında meydana geldi. İtilaf Devletleri, Almanya'nın safında Birinci Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak, İstanbul'u işgal etmek ve Çarlık Rusya'sı ile bağlantı kurmak gibi çeşitli sebeplerle 19 Şubat 1915'te Çanakkale harekâtını başlattı. 18 Mart 1915'e kadar deniz kuvvetleriyle Çanakkale Boğazı'ndaki savunma tesislerine karşı çeşitli operasyonlar düzenleyen Birleşik Filo, verdiği ağır kayıplara rağmen Türk direnişini kırmayı başaramadı. Bunun üzerine müttefikler, kara harekâtı düzenleyerek hedeflerine ulaşmaya karar verdi.

İtilaf Devletleri donanmasına İstanbul yolunu açmak maksadıyla 25 Nisan 1915'te Gelibolu Yarımadası'nda karaya çıkan Akdeniz Seferi Kuvvetleri, karşılaştığı Türk direnişi nedeniyle ilk gün işgal etmeyi planladığı hedeflere zamanında ulaşamadı. Bu durum küçük bir kara parçası üzerinde iki taraf arasında aylarca sürecektir zoru bir mücadelenin başlamasına neden oldu.

9 Ocak 1916'da Akdeniz Seferi Kuvvetleri'nin Gelibolu Yarımadası'nı tamamen tahliye etmesiyle sonuçlanan ve Çanakkale muharebeleri adıyla tarihe geçen bu mücadeleyi ise Türk tarafı kazandı.

Çanakkale Cephesi'nde 1915 yılı içerisinde farklı tarihlerde ve bölgelerde çok sayıda muharebe gerçekleşti. Söz konusu muharebelerde tarafların aldıkları yenilgiler veya kazandıkları başarılar cephedeki çarpışmaların genel sonucunu belirledi. Bu nedenle Çanakkale Cephesi'ndeki çarpışmaları genel bir savaş olarak tanımlamak yerine Birinci Dünya Savaşı içerisindeki bir cephede meydana gelen ve çok sayıda askeri operasyondan oluşan muharebeler süreci olarak tanımlamanın ve değerlendirmenin daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Çanakkale Cephesi'nde yaşanan muharebeler içerisinde 28 Haziran – 5 Temmuz 1915 tarihleri arasında Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ kanadında meydana gelen Zığındere Muharebeleri'nin ise özel bir yeri vardır. İtilaf Devletleri açısından Zığındere Muharebeleri'ni diğer muharebelerden özel kılan husus, aylardır ilerlemeye çalışılan bir cephede yapılan taktik değişikliği sayesinde başarılı olunmasıdır. 28 Haziran 1915'teki harekâtın başarılı olması sonucunda Şehitlersırtı üzerinde, birbiri gerisindeki beş sıra tahkimli siper ele geçirilerek Güney Grubu Kumandanlığı sağ kanadından kuşatıldı. 8'inci İngiliz Kolordusu'nun kısa sürede elde ettiği bu sonuç Çanakkale kara muharebeleri boyunca müttefiklerin elde edebilecekleri en büyük başarı olarak kabul edildi. Türk tarafı açısından ise Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ kanadından kuşatılma riskini ortaya çıkaran bir travmaya neden oldu. Güney Grubu Kumandanlığı, savunma cephesi açısından büyük bir tehlike oluşturan bu durumun düzeltilmesi amacıyla kaybedilen mevzilerin ele geçirilmesi için 5 Temmuz 1915'e kadar ard arda taarruzlar düzenledi.

Denizden ve karadan güçlü bir topçu desteğiyle korunan, makineli tüfeklerle donatılan siperlere karşı yorgun ve muharebenin şiddetinden yıpranmış olan birliklerle yapılan taarruzlar, sekiz gün içinde 15.845 askerin (şehit, yaralı esir vs.) kaybedilmesiyle sonuçlandı.¹ Kısacası İngilizler için başarıyla sonuçlanan Zığındere Muharebeleri, kaybedilen arazinin önemi ve verilen kayıpların çokluğu gözönünde bulundurulduğunda Türk tarafı açısından bir yenilgi olma özelliğini taşıyordu. Zığındere Muharebeleri'nden bahseden Türk kaynakları ise bu muharebeleri, “*Çanakkale melhame-i kübrasının en kanlı safhası*” olarak nitelendiriyordu.²

Seddülbahir Cephesi'nde meydana gelen Zığındere muharebeleri Türk tarafı açısından Çanakkale Cephesi'nin zafer hüviyetiyle övünülecek, savunma ruhundan ilham alınacak, askerî operasyonel bağlamda yapılan hatalarından dersler çıkarılacak ve kayıplarıyla matem tutulacak tarihteki önemli örneklerinden biri olma özelliğini de taşıyordu.

Bu özelliklerinden dolayı Zığındere muharebeleri'nin Çanakkale Cephesi'yle ilgili tarih yazımında ve anlatımında kendisine özel bir yer bulduğu görülmektedir. Fakat böylesine önemli olduğu düşünülen bir muharebe sürecine ait tarih yazımında, çok ciddi maddi hataların yapılması ise düşündürücüdür. Zığındere muharebeleri tarihinin doğru anlatılmadığı kanaatini güçlendiren bazı yazılı metinlerin dışında sözlü anlatımlarda da bu düşüncüyü haklı çıkaran örneklerle rastlanmaktadır. Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ kanadında sekiz gün devam eden bu muharebelerin hala bir sargı yeri bombardımanı sonrasında hayatını kaybeden yaralı askerlerin hüznü dolu hikâyesi biçimde anlatılmakla yetinilmesinin bu konuda verilebilecek en çarpıcı örneklerden biri olduğuna inanılmaktadır.³

---

¹ Zığındere Muharebelerinin ana hatları ile ilgili bilgi sahibi olmak için bakınız, Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 204.

² Ayrıntılı bilgi için bakınız, Askerî Mecmua, Sayı:39-40, Mayıs- Haziran 1338. Harb-i Umumi'de Osmanlı Cepheleri Vekâyi-i, Binbaşı Mehmed Emin, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1338, s.71.

³ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Harp Tarihi Gezileri II (Çanakkale- Gelibolu), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2010, s. 87.

Zığındere vadisi boyunca gerçekleşen bu muharebeleri Türk tarafı “Zığındere Muharebeleri” İngilizler ise “Battle of Gully Ravine” olarak adlandırmaktadır. Bu çalışmanın kuramsal çerçevesini 28 Haziran-5 Temmuz 1915 tarihleri arasında Çanakkale Cephesi’nde yaşanan Zığındere muharebeleri oluşturmaktadır. Çanakkale Muharebelerinin en önemli süreçlerinden biri olan bu muharebelere ilişkin günümüze kadar yapılan çalışmalar incelendiğinde ise bu çalışmaların askeri tarih disiplini çerçevesinde yapılmadığı anlaşılmıştır. Literatür incelemeleri sırasında muharebeler ile ilgili ana ve tali kaynaklarda yer alan bazı anlatımların tarihsel gerçeklerle bağdaşmadığı da tespit edilmiştir. Bu maddi hatalara sebep olan en önemli ve temel eksikliğin ise muharebelere katılan Türk birliklerine ait harp ceridelerinin henüz okunmaması ve yorumlanmamış olmasından kaynaklandığına inanılmaktadır.

Zığındere muharebeleri tarihinin doğru bir biçimde anlaşılması maksadıyla harp cerideleri dikkate alınmak suretiyle bu yüksek lisans tez çalışması hazırlanmıştır. Bu çalışmayla Zığındere muharebeleri öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşanan olaylar ana kaynakların sunduğu tarihsel bilgiler ışığında yazılmıştır. Harp cerideleri dışında varolan, muharebe sürecinin anlaşılması noktasında ikinci derecede önem taşıyan hatıratlarda ve araştırma eserlerde yer alan bilgiler ise ana kaynaklar ile karşılaştırılmıştır. Bu eserlerin sunmuş olduğu tarihsel bilgiler içerisinde ana kaynaklar tarafından doğruluğu teyit edilen bilgilere anlatım zenginliği oluşturması düşüncesiyle çalışmamızda yer verilmiştir. Literatürde yer almasına rağmen ana kaynaklarca doğru olduğu teyit edilmeyen veya eksik bilgiler sunduğu tespit edilen çalışmaların ise bu yönlerine ilgili tarihi sürecin yanlış anlaşılmasına neden olacakları düşüncesiyle dikkat çekilmiştir.

Zığındere muharebeleri tarihinin harp cerideleri ışığında ortaya konulması amacıyla hazırlanan bu yüksek lisans tez çalışmasında araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemi çerçevesinde döküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Konuyla ilgili nitel veriler bu yöntemle incelenmiş olup yüksek lisans tez çalışmamızda kullanılan arşivler ve diğer kaynaklar ise aşağıdaki gibidir.

1.1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Yüksek lisans tez çalışmamızın ana kaynağını Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) arşivinden Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığına devri yapılan askeri belgeler oluşturmaktadır. Arşivde yapılan araştırmalar sonucunda Zığındere Muharebeleri'ne katılan 1'inci, 3'üncü, 5'inci, 6'ncı, 7'nci ve 11'inci Piyade Tümenlerine mensup alay ve taburların muharebeler sırasında tuttuğu toplam 663 sayfa harp ceridesine ulaşılmıştır. Söz konusu harp cerideleri içerisinde yukarıda adı geçen birliklere ait günlük emirler, tahkimat, iaşe birlik intikalleri, gözetleme faaliyetleri, muharebelerle ilgili tutulan raporlar, krokiler ve verilen kayıplarla ilgili detaylı bilgiler yer almaktadır. Araştırma süreci içerisinde birliklerin muharebe alanındaki görev önceliğine ve tarihlere göre tasnif edilen harp cerideleri, Osmanlı Türkçesi'nden günümüz Türkçesi'ne transkript edilmiştir.

Bu harp ceridelerinden Yarbay Cafer Tayyar Bey (Eğilmez) komutasındaki 1'inci Piyade Tümeni'ne ait olanlar toplam 353 sayfadır. 1'inci Piyade Tümeni cerideleri içerisindeki bu evraklar ise sadece Binbaşı Vasıf Bey komutasındaki 70'inci Piyade Alayı'na aittir. 70'inci Piyade Alayı'na ait olan harp ceridesinin ise 22 Nisan 1915 ile 5 Temmuz 1915 tarihleri arasındaki muharebe safahatına dair önemli bilgiler verdiği görülmektedir. 70'inci Piyade Alayı'nın 1'inci Tümen'e mensup olan diğer alaylarla birlikte İstanbul'dan Çanakkale Cephesi'ne intikali ve Zığındere muharebeleri'ne katılım süreci detaylı bir biçimde anlatılmaktadır. 70'inci Piyade Alayı'nın 3'üncü Taburu'nun 71'inci Piyade Alayı ve 124'üncü Piyade Alayı'nın 3'üncü taburlarıyla birlikte 2 Temmuz 1915'te gerçekleştirdikleri 3'ler taarruzu başta olmak üzere Zığındere muharebeleri'ndeki Türk taarruzlarının neden başarısızlıkla sonuçlandığı, tahkimat, iaşe, askerin moral ve motivasyonu gibi konularda harp ceridesinin çok zengin bilgiler sunduğu görülmüştür.

1'inci Piyade Tümeninin diğer iki alayı olan 71'inci Piyade Alayı'nın ve 124'üncü Piyade Alayı'nın harp ceridelerine ise T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın kataloglarında rastlanmamıştır. Her iki alayın harp ceridelerine ulaşamamanın neden olduğu bilgi eksikliği 70'inci Piyade Alayı'na ait harp ceridesi başta olmak üzere muharebelere katılan diğer birliklerin harp ceridelerinden ve ikincil kaynaklardan tamamlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmamız sırasında Albay Nikolay komutasında Zığındere muharebelerine katılan ve 5 Temmuz 1915 taarruzunu icra eden tümenlerden biri olan 3'üncü Piyade Tümeni'ne bağlı 31'inci, 32'inci ve 39'uncu Piyade Alaylarına ait toplam 112 adet belgeye ulaşılmıştır. Söz konusu üç piyade alayına mensup taburların, alay ve tümen seviyesindeki muharebe raporlarını ve emirleri içeren bu ceridelerde, 3'üncü Piyade Tümeni'nin 3 Temmuz 1915'te Anadolu yakası'ndan Gelibolu Yarımadası'na ve ardından Zığındere Muharebe alanına intikal sürecinin detaylı bir biçimde anlatıldığı görülmektedir.

3'üncü Piyade Tümeni'nin 5'inci Tümen ile ortaklaşa yaptığı 5 Temmuz 1915 taarruzu sırasında bu tümene mensup olan üç piyade alayının muharebe safahatı ve sonrası ile ilgili bilgiler, raporlar, krokiler ve kayıplara ait nicel bilgiler ayrıntılı olarak sunulmuştur.⁴

Albay Hasan Basri Bey (Somel) komutasında Zığındere muharebeleri'ne katılan ve 5 Temmuz 1915 taarruzunu icra eden iki tümeden biri olan 5'inci Piyade Tümeni'ne bağlı 13'üncü Piyade Alayı'nın muharebe safahatına dair arşivde yapılan araştırmalar sırasında toplam 14 belgeye ulaşılmıştır. Söz konusu belgeler, 5'inci Tümen'in, 13'üncü ve 15'inci Piyade Alaylarının 5 Temmuz 1915 taarruzundaki muharebe safahatı hakkında bilgi vermektedir.⁵

Zığındere muharebeleri'nin yaşandığı sağ kanat mıntikasının solunda yani cephenin merkezinde konuşlanan Yarbey İrfan Bey komutasındaki 7'nci Piyade Tümeni'ne ait cerideler ile ilgili yapılan araştırmalar sırasında toplam 17 belgeye ulaşılmıştır. 7'nci Piyade Tümeni'ne ait harp cerideleri, Zığındere Muharebe alanının yanı başında konuşlanan bir tümenin gözüyle muharebe safahatını ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.⁶

Arşiv çalışmaları sırasında Zığındere muharebeleri'ne katılan Albay Süleyman Bey (Şakir) komutasındaki 6'ncı Piyade Tümeni'ne bağlı 16'ncı Piyade Alayı'na ait toplam 21 adet belgeye ulaşılmıştır. 16'ncı Piyade Alayı'nın 28 Haziran-3 Temmuz 1915 tarihleri

---

⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız, BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No: 4775-Eski Dosya No: H-9 Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No: 1-23.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız. BCA 110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No: 5314, Dosya No: H-1, Fihrist No:3.

⁶ ATASE Arşivi, BDH, Kls.2571, Dos. H-4, Fih.1-5, 1-5a.

arasındaki muharebe safahatını ortaya koyan harp ceridesinde, 28-30 Haziran 1915'te kaybedilen siperlerin ele geçirilmesi için 11'inci Tümen ile ortaklaşa yapılan karşı taarruzlar ve kayıplar hakkında bilgilerin yer aldığı görülmektedir.⁷ Ayrıca 16'ncı Piyade Alayı ceridesinde, 11'inci Piyade Tümen Kumandanlığı başta olmak üzere komşu birliklerle yapılan yazışmalar ve tahkimat işlemleri hakkındaki bazı uyarılar da yer almaktadır.

Harp cerideleri ile ilgili yürütülen çalışmada Albay Refet Bey komutasında Zığındere muharebelerine katılan 11'inci Piyade Tümeni'ne mensup 33'üncü, 126'ncı ve 127'inci Piyade Alaylarına ait toplam 70 belgeye ulaşılmıştır. 8'inci İngiliz Kolordusu'nun 28 Haziran 1915 sabahı başlattığı mahdut hedefli taarruzun hedefinin Zığındere'nin iki yakası boyunca uzanan ve 11'inci Tümen'in 33'üncü ve 126'ncü Piyade Alayları tarafından savunulan tahkimli mevziler olduğu düşünüldüğünde 11.Piyade Tümeni'ne ait harp ceridelerinin çalışmamız için ne kadar önemli olduğu ortadadır. 11'inci Tümene ait harp ceridelerinin, harekâtın başlangıcından Zığındere muharebeleri'nin sonuna kadar geçen süreçte cephede yaşananlar hakkında bilgiler sunduğu görülmektedir. Bu nedenle söz konusu ceridelerde yer alan birlikler ve üst komutanlıklar arasındaki yazışmaların, intikal, tahkimat, muhabere, iaşe, sağlık hizmetleri ve zayıat listeleri gibi çok geniş konuları içeren diğer bilgilerin muharebe sürecinin doğru anlaşılabilmesi açısından önemli olduğu kabul edilmektedir.⁸

1.2. The National Archives

Yüksek lisans tez çalışmamızda faydalandığımız arşiv kaynaklarından biri olan The National Archives'in veri tabanı üzerinde yapmış olduğumuz araştırmalarda, Zığındere muharebeleri'ne katılan 8'inci Kolordu'ya mensup birliklere ait toplam 72 adet savaş raporuna ulaşılmıştır. Bu raporlar İngilizce'den Türkçe'ye transkript edilerek Zığındere muharebeleri'ne ait tarih süreç saldıran tarafın bakış açısıyla incelenmiştir. İngiliz savaş raporlarının muharebe günleriyle ilgili verdiği bilgiler, Türk birliklerine ait harp ceridelerinde yer alan bilgiler karşılaştırılmış böylece muharebelerin seyri iki tarafın ana kaynakları üzerinden doğru bir biçimde yazılmaya çalışılmıştır. Araştırmamız sırasında

⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız. BCA 110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:5318, Dosya No:H3, Fihrist No:6.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız. ATASE Arşivi, BDH, Kls. 5528, Dos. H-5, Fih. 1-9a; Dos. H-8, Fih. 1-5a.

İngiliz savaş raporlarının daha ziyade Zığındere muharebeleri'nin başladığı 28 Haziran 1915 günü ile ilgili zengin bilgiler sunduğu görülmüştür.⁹ 28 Haziran 1915'ten sonraki günlerde meydana gelen muharebelerin ise ilk günün aksine daha kısa cümlelerle ve özetlenerek sunulduğu tespit edilmiştir.¹⁰ Zığındere muharebelerine ait tarihi sürecin saldıran tarafın gözüyle değerlendirildiği bu savaş raporları, İngiliz resmi tarihinin bakış açısını yansıtması açısından çalışmamız için önemli olduğu düşünülmektedir.

1.3. 1989-2009 Yılları Arasında Yayınlanan Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi

Askeri Tarih Belgelerinin 1989 yılında yayınlanan 88. sayısında, 30 Haziran 1915 (17 Haziran 1331) tarihinde Müstahkem Mevkii Karargâhı'ndan İstanbul'daki Karargâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiye Riyaseti'ne gelen şifreli telgrafın içeriğinde, Zığındere muharebeleri'nde 28 Haziran 1915 saldırısı sonrası kaybedilen siper hatlarının geri alınması amacıyla 29-30 Haziran 1915 tarihlerinde düzenlenen Türk karşı hücumları hakkında bilgiler verildiği görülmüştür. Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın, Seddülbahir Cephesi'nde bulunarak bu muharebeleri izlediği nakledilmiştir.¹¹

Askeri Tarih Belgelerinin 2009 yılında yayınlanan 14. Sayısında ise Dr. Zekeriya Türkmen tarafından kaleme alınan "*Çanakkale Muharebeleri'nde Türk Ordusu'nun Kara Harekâtına Dair Kısa Bir Değerlendirme*" konulu makalede, Zığındere muharebeleri'nin birkaç cümle ile özetlendiği ve iki tarafın kayıplarıyla ilgili sunulan nicel verilerin referans olarak Alan Moorehad'ın "*Gelibolu*" isimli eserinin yeterli bulunduğu görülmüştür.¹²

1.4. 1920-2022 Yılları Arasında Yayınlanan Anı- Hatırat, Araştırma ve İnceleme Eserler

Yüksek lisans tez çalışmamız için yaptığımız literatür taraması kapsamında, Çanakkale Muharebeleri ile ilgili 1920-2022 yılları arasında yayımlanan anı-hatırat,

---

⁹ Bkz. TNA, WO 95/4310.

¹⁰ Bkz. TNA, WO 95/4311.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız, Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Ağustos 1989, Yıl 38, Sayı 88, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s. 84-85.

¹² Ayrıntılı bilgi için bakınız. Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl:7, Sayı: 14, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ağustos, 2009, s. 57-101.

araştırma ve inceleme türlerinde toplam 142 eser incelenmiştir. Söz konusu eserlerden 1920’li yıllarda kaleme alınan ve Binbaşı Mehmet Bey’e ait olan, “*Harb-i Umumî de Osmanlı Cepheleri Vekâyi-i*”¹³, Dukakinzâde Feridun Bey’in, (Dirimtekin) “*Büyük Harb: Türk Cepheleri: Çanakkale Cephesi*”¹⁴ yine Bursalı Mehmed Nihad’a ait olan “*Büyük Harpte Çanakkale Seferi*”¹⁵ ve de “*Umûmi Harbte Seddülbahir Cenûb Grubu Muharebatı*”¹⁶ isimli çalışmaların, Zığındere muharebeleri’ni kurmay bakış açısıyla ele aldığı görülmüştür. Türk resmi tarihinin Zığındere muharebeleri’ne bakış açısını yansıtan bu temel eserlerin konuyla ilgili yapmış olduğu değerlendirmelerden istifade edilmiştir.

Çalışmamız kapsamında Genelkurmay ATASE Başkanlığının askerî tarih yayınlarından olup 5’inci cilt olarak üç kitap halinde yayınlanan “*Çanakkale Cephesi Harekâtı*” isimli eserin 1973 ve 2012 yıllarındaki basımları da incelenmiştir. Söz konusu eserin Zığındere muharebeleri’ne ait sunduğu bilgilerin ana kaynaklarla örtüştüğü tespit edilmiştir.

Gürsel Göncü ile Şahin Aldoğan tarafından kaleme alınan ve 2006 yılında MB Yayınlarından neşredilen “*Çanakkale Savaşı Siperin Ardı Vatan*” isimli çalışmada, Zığındere muharebeleri’nde Türk tarafının karşılaşmış olduğu problemlerin ve verilen ağır kayıpların nedenleri üzerine yararlı tespitlerde bulunulduğu görülmüştür.¹⁷ Buna rağmen Şahin Aldoğan’ın 2022 yılında Melike Bayrak Özçelik ile birlikte kaleme aldığı ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yayımlanan “*Çanakkale Muharebeleri Anlatım ve Değerlendirme*” isimli eserde, Zığındere muharebeleri ile ilgili anlatımların 1,5 sayfayla sınırlandırılarak muharebe sürecinin yüzeysel bir biçimde değerlendirildiği tespit edilmiştir. Söz konusu eserde 2 Temmuz 1915’te 1’inci Piyade Tümeni’ne ait 70’inci, 71’inci ve 124’üncü Piyade Alaylarının Üçüncü Taburları tarafından yapılan 3’ler taarruzundan ise bahsedilmemiştir.¹⁸

---

¹³ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Harb-i Umumî de Osmanlı Cepheleri Vekâyi-i, Binbaşı Mehmed Emin, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1338.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Dukakinzâde Feridun [Dirimtekin], Büyük Harb: Türk Cepheleri: Çanakkale Cephesi, Harb Akademisi 1926-1927 Tedrisatı Üçüncü Sınıf 2. Kısım, İstanbul: Erkân-ı Harbiye Mektebi Askerî Akademiler Kumandanlığı Matbaaları, 1927.

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Bursalı Mehmet Nihad, Büyük Harpte Çanakkale Seferi, İlhami Fevzi Matbaası, İstanbul, 1926.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Bursalı Mehmet Nihat, Umûmi Harbte Seddülbahir Cenûb Grubu Muharebatı, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1336.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, Çanakkale Savaşı Siperin Ardı Vatan, MB Yayınları, İstanbul, 2006, s. 101.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Şahin Aldoğan, Melike Bayrak Özçelik, Çanakkale Muharebeleri Anlatım ve Değerlendirme, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2022.

2015 yılında Lokman Erdemir ile Kürşat Solak'ın editörlüğünde hazırlanan ve Çanakkale Valiliği tarafından yayımlanan “Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler” isimli eserde, Zülal Keleş tarafından kaleme alınan “Cafer Tayyar Eğilmez ve Çanakkale Muharebeleri” konulu bir makaleye yer verilmiştir. Makalenin Cafer Tayyar Bey'in Zığındere Muharebeleri safahatından bahsedilen kısmında, muharebelere Fransızların da katıldığı ifade edilmiştir. Fransızların, cephenin bu kanadındaki mahdut hedefli taarruza sadece havan topu ve personel desteği verdiği, taarruz için piyade birliği göndermediği düşünüldüğünde yazarın muharebe anlatımının bazı kısımlarında maddi hata yaptığı anlaşılmaktadır.¹⁹

Zığındere muharebeleri sırasında Türk tarafında yaşananların anı ve hatıra türündeki eserlerden takip edilebilmesi için 1'inci Piyade Tümeni'nden Hasan Remzi Fertan'ın, 5'inci Piyade Tümen'inden Sokrat İncesu'nun ve 3'üncü Piyade Tümeni'nden Şerif Güralp'ın farklı tarihlerde yayımlanan eserlerinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu eserler, Zığındere muharebeleri'ndeki Türk karşı taarruzlarını icra eden üç tümenin (1'inci, 3'üncü ve 5'inci Piyade Tümenleri) muharebe safahatını, savaşa katılan küçük rütbeli subayların bakış açısıyla sunmaktadır. Adı geçen eserlerin muharebelere ait verdiği sunduğu bilgiler ise harp cerideleriyle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme sürecinde muharebelere katılan bu gazilerin anlatımlarında taarruz tarihleri gibi bazı hususlarda maddi hatalar yaptığı tespit edilmiştir.

Çanakkale muharebelerine katılan bazı subayların anılarını veya muharebe tarihi ile ilgili eserlerini muharebelere uzun yıllar sonra yazmalarından kaynaklanan bu maddi hatalardan dolayı söz konusu eserlerin sunduğu bilgilerden harp ceridelerindeki bilgilerle örtüşmeleri koşuluyla istifade edilebilmiştir.

Çanakkale muharebeleri ile ilgili Türk tarafının yapmış olduğu yayınlar (yüksek lisans veya doktora tezleri, makale, kitap, süreli yayınlar vb.) incelendiğinde çok az bir kısmı dışında kalanların olayları genel bir bakış açısıyla ele aldığı ve benzer konular üzerinde yoğunlaştıkları tespit edilmiştir. Buna rağmen özellikle son 20 yıl içerisinde yabancı tarihçilerin Çanakkale muharebeleri hakkında yaptıkları çalışmalarda,

---

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler, Editörler: Lokman Erdemir& Kürşat Solak, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale, 2015, s.196-198.

muharebeleri genel bir bakış açısıyla yazmaktan ziyade olayları spesifik yönleriyle ortaya koymayı tercih ettikleri görülmüştür. İki taraf arasındaki bu üslup farkı Zığındere muharebeleri'ne ait tarih yazımında da göze çarpmaktadır.

Bu tez çalışmasında İngiliz resmi tarihinin Çanakkale muharebeleriyle ilgili bakış açısını ortaya koyan General Cecil Aspinall Oglender'e ait "*Büyük Harbin Tarihi Çanakkale - Gelibolu Askeri Harekâtı*"²⁰ adlı eserin birinci ve ikinci ciltlerinin Türkçe basımlarının yanı sıra Alan Moorehead,²¹ Ellis Ashmead Bartlett,²² Edward J. Erickson,²³ Henry Wood Nevinson,²⁴ Nigel Steel,²⁵ Peter Hart,²⁶ John Patterson,²⁷ Robert Rhodes James,²⁸ Tim Travers²⁹ gibi çok sayıda yabancı tarihçinin kaleme aldığı eserler incelenmiştir. İngiliz resmi tarih görüşünü ortaya koyan bu çalışmaların İngiliz Ulusal Arşivi'nde yer alan ana kaynaklardan ve savaşa katılan askerlerin hatıralarından istifade edilerek hazırlandığı görülmüştür.

Yukarıdaki adı geçen yabancı tarihçilerin eserleri dışında Ray Westlake'nin kaleme aldığı ve 2019 yılında Yusuf Demirtaş tarafından Türkçeye çevrilerek yayımlanan "*Çanakkale'de Savaşan İngiliz Alayları*" isimli eserde Çanakkale muharebelerine iştirak eden İngiliz Alaylarının İngiliz Ulusal Arşivi'nde (The National Archives) bulunan savaş raporları derlenerek sunulmuştur.

---

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız. C.F. Aspinall Oglender, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale-Gelibolu Askeri Harekâtı*, Cilt 1-2, Arma Yayınları, İstanbul, 2005.

²¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Alan Moorehead, *Gelibolu*, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2003.

²² Ayrıntılı bilgi için bakınız. Ellis Ashmead Bartlett, *Çanakkale Gerçeği*, Yay. Haz. Muzaffer Albayrak, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007.

²³ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Edward J. Erickson, *Gelibolu Osmanlı Harekâtı*, Çev. Orhan Düz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Henry Woodd Nevinson, *Çanakkale Seferi*, Çev. Sebahattin Şenol, İZ Yayıncılık, İstanbul, 2019.

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Nigel Steel- Peter Hart, *Gelibolu Yenilginin Destanı*, Çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2005.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Peter Hart, *Gelibolu*, Çev. Ahmet Fethi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız. John Henry Patterson, *Sion Katır Birliği Komutanından Çanakkale Savaşı'nda Siyonistler*, Çev. Ozan Kemal Saralioğlu, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul, 2011.

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Robert Rhodes James, *Gelibolu Harekâtı*, Çev. Halûk V. Saltıkgil, Belge Yayınları, İstanbul, 1965.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Tim Travers, *Gelibolu 1915*, Çev. Fırat Asya, Elips Kitap, Ankara, 2008.

İngiliz Ulusal Arşivi'nin veri tabanı üzerinden temin etmiş olduğumuz ve Zığındere muharebelerine katılan çeşitli birliklere ait savaş raporlarıyla karşılaştırmalı olarak incelediğimiz bu eser tez çalışmamızda istifade edilmiştir.³⁰

Çanakkale muharebeleri ile ilgili yayımlanan eserler içerisinde Zığındere muharebeleri'ni doğrudan ilgilendiren ilk çalışma ise 2002 yılında İngiliz tarihçi Stephen Chambers tarafından yapılmıştır. İngilizce ismi "*Gully Ravine*" olan bu kitap, 2015 yılında "*Çanakkale Zığındere*" adıyla İsmail Hakkı Yılmaz tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Söz konusu eser İngiliz Ulusal Arşivi'nde (The National Archives) bulunan arşiv belgelerinden ve bazı özel biyografi ve anılardan hareket ederek Zığındere muharebeleri'nin tarihini İngiliz bakış açısıyla ortaya koymaya çalışmıştır.

Literatüre dair sunulan bu örnekler göz önünde bulundurulduğunda yüksek lisans tez çalışmamız, Zığındere muharebeleri'nin tarihini her iki tarafa ait savaş raporlarındaki bilgiler ışığında karşılaştırmalı bir biçimde ortaya koyması açısından bir ilk olma özelliğini taşımaktadır. Zığındere muharebeleri tarihinin askeri tarih disiplini çerçevesinde değerlendirildiği tez çalışmamız bu yönüyle mevcut çalışmalardan ayrılmaktadır. Tez çalışmamız Zığındere muharebeleri tarihine ışık tutmanın yanısıra mevcut literatürde konuyla ilgili varolan maddi hataları neden olduğu bilgi kirliliğini de ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

---

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Ray, Westlake, Çanakkale'de Savaşan İngiliz Alayları, Çev. Yusuf Ziya Demirtaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

İKİNCİ BÖLÜM

ZİĞİNDERE MUHAREBELERİ ÖNCESİ CEPHENİN GENEL DURUMU

2.1. Çanakkale Kara Muharebeleri Öncesinde Yaşanan Siyasi ve Askeri Gelişmeler

20. yüzyılın ilk çeyreğinde İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Çarlık Rusya'sı gibi dönemin süper güçleri arasında cihan hâkimiyeti kurma düşüncesi nedeniyle büyük bir rekabet yaşanıyordu. Avrupa'yı iki kutuba ayıran bu rekabeti, 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıkan Sanayi Devriminin getirmiş olduğu teknolojik yenilikler ile 1789 Fransız ihtilali sonrasında ortaya çıkan milliyetçilik düşüncesi daha da şiddetlendiriyordu.³¹

Avrupa'daki güç unsurlarının dünyayı sömürgeleştirmek adına başlattıkları yarış, eski gücünü kaybeden ve yeni dünya düzenine uyum sağlamakta zorluk çeken Osmanlı Devleti'nin uzun süredir yaşadığı kan kaybının daha da artmasına neden oldu. 1911 Trablusgarp Savaşı ile 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında Kuzey Afrika, Ege Adaları ve Rumeli kaybedildi.³² Osmanlı Devleti yaşadığı ağır yenilgiler ve uğradığı büyük toprak kayıpları nedeniyle büyük bir buhran yaşadı. Özellikle Balkan savaşları'ndaki yenilgiler Osmanlı Devleti'nin uluslararası platformda büyük bir prestij kaybı yaşamasına neden oldu. Yaşananlara rağmen yenedünya düzeninde varlığını sürdürmek isteyen Osmanlı Devleti, Avrupa'da oluşturulan ittifak bloklarından birine dâhil olmak için girişimlerde bulundu.

Bu amaçla ilk olarak İngiltere, Fransa ve Rusya'nın oluşturduğu İtilaf Devletleri grubunun kapısını çalan Osmanlı Devleti'nin ittifak talepleri üye devletlerce red edildi. İtilaf Devletleri tarafından red edilen Osmanlı Devleti ise Almanya'nın başını çektiği İttifak grubuna dâhil oldu.³³ Böylece düşmanlarının “hasta adam” olarak adlandırdıkları ve elindeki son toprakları yaptıkları anlaşmalarla aralarında paylaştıkları Osmanlı Devleti,

---

³¹ Basil Liddell Hart, Birinci Dünya Savaşı Tarihi, Çev. Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 3-4.

³² Mehmet Beşikçi, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 62-64.

³³ Stanford J. Shaw, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu Savaşa Giriş, Tercüme: Beyza Sümer Aydaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 7.

yaklaşan dünya savaşı öncesinde kurulan yenedünya düzeninde jeopolitik konumunun sağladığı avantajlar sayesinde kendisine bir yer bulmayı başardı.

28 Haziran 1914'te Saraybosna'da çekilen bir tetik, Avrupa'da günden güne yükselen tansiyonun savaşa dönüşmesine neden oldu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliahdı Franz Ferdinand'ın Saraybosna'ya gerçekleştirdiği bir ziyaret esnasında öldürüldü. Bu suikastın ardından her iki blok üyeleri arasında karşılıklı olarak verilen ultimatoları savaş ilanları izledi. Diplomasinin çaresizliği ise yerini silahların kulakları sağır eden gür sesine bıraktı ve böylece Birinci Dünya Savaşı başladı.³⁴ Birinci Dünya Savaşı'nda tarafsız kalamayacağını farkında olan Osmanlı Devleti ise 2 Ağustos 1914'te Almanya ile imzaladığı ittifak antlaşmasıyla bu savaş denklemindeki yerini aldı.³⁵

Çanakkale muharebelerinin yaşanmasına neden olan siyasi ve askeri gelişmeler bu ittifak antlaşmasının sonrasında daha hızlı bir biçimde gelişti. İngiltere'nin, Osmanlı Donanması için inşa edilen ve paraları peşin olarak ödenen iki muharebe gemisini savaşı ve güvenlik gerekçelerini bahane ederek Osmanlı Devleti'ne teslim etmedi. İngiltere'nin, Osmanlı Donanması'na ait iki savaş gemisine el koyması sonucunda yaşanan kriz ise Almanya'ya benzersiz bir propaganda fırsatı sundu.

O sırada Akdeniz'deki İngiliz donanmasından kaçan Goeben ve Breslau isimli iki savaş gemisini İstanbul'a gönderen Almanya, böylelikle hem gemilerini İngilizlerden kurtardı hem de Osmanlılara sadık ve fedakâr bir silah arkadaşı olduğu ispat etti. 10 Ağustos 1914'de Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'a ulaşan bu gemilere "Yavuz" ve "Midilli" isimleri verildi. Almanya'nın bu gemileri vermekle yapmak istediği şey bir sadakat göstergesinden ziyade Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na giriş sürecini daha da hızlandırmaktı. Silah arkadaşının deniz kuvvetleri içerisine yerleştirdiği iki Troia atıyla da amacına ulaşmış oldu.³⁶

---

³⁴ Fahri Belen, Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi 1914 Yılı Hareketleri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964, s.26.

³⁵ Cemal Akbay, Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ile Harbe Girişi, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2014, s.61.

³⁶ Th. Kraus, Yarbay Karl Dönitz, Kader Gemileri Yavuz ve Midilli, Çev. A. Göke Bozkurt, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, Mart, 2012, s. 76.

Bu gelişmeleri yakından takip eden İtilaf Devletleri ise Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki yakınlaşmadan rahatsızdı. Gemilerin Çanakkale Boğazı'ndan içeri alınması sonrasında İngilizler boğazı abluka altına almıştı. Artık Amiral Souchon komutasına verilen Osmanlı Donanmasının tatbikat bahanesiyle Karadeniz'e açılarak 29 Ekim 1914'te Rus limanlarını bombardıman etmesi ise bardağı taşıran son damla oldu. "Karadeniz Olayı" adıyla tarihe geçen bu hadisenin ardından İtilaf Devletleri'nin, Osmanlı Devleti'ne yaptıkları protestoları savaş ilanları izledi.³⁷ Ruslar'ın Kafkas sınırına saldırması, İngilizlerin Akabe ve İzmir limanlarının ardından 3 Kasım 1914'te Çanakkale Boğazı girişindeki müstahkem mevkiileri bombardıman etmeleri gibi gelişmeler sonrasında 5 Kasım 1914'te İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Osmanlı Devleti ise 11 Kasım 1914'te İtilaf Devletleri'ne karşı savaş ilanında bulundu. 14 Kasım 1914'te yaptığı "Cihad-ı Ekber" ilanı ile da halifelik vasfını kullanarak Dünya Müslümanlığını, İtilaf Devletlerine karşı cihada davet etti.³⁸ Böylelikle Osmanlı Devleti, Balkan savaşları gibi ağır bir yenilginin ardından sonunu getirecek olan Birinci Dünya Savaşı'na resmen katıldı.

2.2. İtilaf Devletleri Donanması'nın 3 Kasım 1914'te Çanakkale Boğazı'nın Giriş İstihkâmlarına Karşı Yaptığı Bombardıman.

İtilaf Devletleri'nin 29 Ekim 1914'teki Karadeniz Olayı sonrasında Osmanlı Devleti'ne karşı yaptığı misilleme türündeki saldırılardan biri 3 Kasım 1914'te meydana geldi. 3 Kasım 1914 sabahı, saat 06.50 sularında Merkep adası ile İmbros (Gökçeada) adası arasında ilerleyen altı düşman gemisi, Çanakkale Boğazı'nın girişinde bulunan Seddülbahir-Ertuğrul, (Rumeli yakasında) Orhaniye-Kumkale (Anadolu yakasında) istihkâmlarına karşı 10-15 dakika süren bir bombardıman gerçekleştirdi.

Bu bombardımanda Rumeli kıyısında bulunan Ertuğrul Tabyası zarar görmese de Anadolu kıyısında yer alan Kumkale ve Orhaniye Tabyalarında çeşitli hasarlar meydana geldi. Bombardıman sırasında en ağır hasara uğrayan istihkâm ise Seddülbahir Tabyası'dır. 3 Kasım 1914 bombardımanı sonrasında Koramiral Sackville Carden komutasındaki İtilaf

---

³⁷ Figen Atabey, Çanakkale Muharebeleri'nin Deniz Cephesi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s.19.

³⁸ Mehmet Beşikçi, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 70.

Devletleri Donanması Çanakkale Boğazı'nı abluka altına aldı. Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanlığı ise yaşanan bu hadiseyi bir uyarı mahiyetinde kabul ederek ileriki günlerde yapılacak muhtemel saldırılara karşı boğaz savunmasını güçlendirmek maksadıyla bir takım önlemler almaya gerek duydu.³⁹

2.3. Çanakkale Cephesi'nin Açılması ve 19 Şubat 1915 Boğaz Muharebesi

3 Kasım 1914'teki saldırının ardından İngiltere'deki savaş komisyonunun yaptığı toplantıda Genel Sekreter Yarbay Morris Hankey'in Batı Cephesi ile ilgili sunduğu rapor değerlendiriliyordu. Gerek bu raporun içeriğindeki sonuçlar nedeniyle gerekse Alman ve Osmanlı kuvvetleri karşısında zor durumda kalan Çarlık Rusya'sının yardım talepleri karşısında İngilizler, Osmanlı Devleti üzerine askeri bir harekât düzenlemeye karar verdi.

İngiliz Savaş Konseyi yapmış olduğu toplantının sonrasında Osmanlı Devleti'ne karşı düzenlenecek askeri operasyon için en uygun harekât sahasının Çanakkale Boğazı olduğuna karar verdi. Toplantı sırasında bu harekâtın tarzı hakkında İngiltere Deniz Kuvvetleri Bakanlığı Birinci Lordu Sir Winston Churchill ile Birinci Deniz Lordu Sir John Fisher arasında yaşanan görüş ayrılığına rağmen Churchill'in, sadece deniz kuvvetleriyle Çanakkale Boğazı'nın zorlanması ve İstanbul'un işgal edilmesi fikri kabul edildi. Churchill, harekâtın başarıyla sonuçlanmasının İtilaf Devletleri'ne siyasi, ekonomik ve askeri yönlerden pek çok kazanımlar sağlayacağını savunuyordu. Örneğin Türk boğazları'nın açılması sayesinde Rusya'daki buğday stoklarının yeniden Batı'ya aktarılmasıyla Avrupa'da yaşanan tahıl krizi sona erecekti. Osmanlı Devleti'nin devre dışı bırakılmasıyla da tarafsız durumdaki Balkan Devletleri'nin İtilaf Devletleri safında savaşa katılacağı düşünülüyordu.⁴⁰

Çanakkale Boğazı'na karşı düzenlenecek askeri operasyonla ilgili Filo Komutanı Koramiral Sackwille Carden'in de görüşlerini alan Churchill, Carden 'den bir saldırı plan hazırlamasını istedi. Bunun üzerine Koramiral Sackwille Carden tarafından 11 Ocak 1915'te dört evreden oluşan bir saldırı planı hazırlandı. Carden'in saldırı planının, savaş

---

³⁹ Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914- 25 Nisan 1915), V.Cilt, I.Kitap, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 86.

⁴⁰ Alan Moorehead, Gelibolu, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2003, s. 31.

konseyinin 13 Ocak 1915'teki toplantısında kabul edilmesiyle de ana hedefi İstanbul olmak üzere sadece deniz kuvvetleriyle Çanakkale Boğazı'na karşı bir harekâtın düzenlenmesine karar verildi.⁴¹ İtilaf Devletleri, harekâta katılacak olan bütün muharebe gemilerinin şubat ayının sonuna kadar Limni Adası'nda toplanması yönünde karar aldı.⁴²

İtilaf Devletleri cephesinde bunlar yaşanırken harekâtın hedefi olan Çanakkale Boğazı'nda ise savunma hazırlıkları yapılıyordu. 3 Kasım 1914'te yapılan bombardımanı bir uyarı olarak kabul eden Çanakkale Müstahkem Mevkii Kumandanlığı, boğazın iki yakasındaki savunma tesislerini ve mayın hatlarını olası saldırılara karşı daha da güçlendirmeye çalışıyordu.

Koramiral Sackville Carden komutasındaki Akdeniz Filosu, tarihi hedeflerine ulaşabilmek amacıyla 19 Şubat 1915 sabahı erken saatlerde üslerinden ayrılarak Çanakkale Boğazı'na doğru hareket etti. Muharebe gemilerinin saat 09.51 sularında Çanakkale Boğazı'nın girişinde bulunan Seddülbahir, Kumkale, Ertuğrul ve Orhaniye tabyalarına ateş açmalarıyla boğaz muharebesi başladı. Türk topçusunun atış menzili dışından yapılan bu bombardımanlar sırasında boğaz savunucuları soğukkanlılıklarını koruyarak gemilerin atış menziline girmesini bekledi.⁴³ Harekâtın öğleden sonraki safhasında filo, Türk topçusunun atış menziline girince muharebe gemileri isabet almaya başladı. Türk topçusunun atışlarıyla gemilerin hasara uğraması ve kötü giden hava şartlarının harekâtın sürdürülmesine engel olması gibi sebeplerle Koramiral Carden daha uygun koşullarda devam etmek düşüncesiyle harekâta son vermek mecburiyetinde kaldı.⁴⁴

19 Şubat 1915'te Çanakkale Boğazı girişinde yaşanan ilk mücadele, bundan sonra yapılacak boğaz hücumları sırasında yaşanacakların özeti olma özelliğini taşımaktaydı. Yaklaşık 7,5 saat süren saldırının sonucunda Carden'in filosu harekât planının ilk aşamasını tamamlamayı başaramadı. Muharebe esnasında donanma, tabyalara karşı 1000'i aşkın atış yaptı. Seddülbahir ve Kumkale istihkâmları ise ateşe karşılık veremediğinden dolayı mermi sarfiyatı yapmamış, Ertuğrul ve Orhaniye tabyaları ise toplam 38 atış

⁴¹ Robert Rhodes James, Gelibolu Harekâtı, Çev. Haluk V. Saltıkgil, Belge Yayınları, İstanbul, 1965, s. 48.

⁴² Julian Corbett, Harekât-ı B ahriye, Çev. Ali Rıza Seyfi, C II, Matbaa-i Bahriye, İstanbul, 1926, s.230 -23 4.

⁴³ Victor Rudenno, Gelibolu Denizden Saldırı, Çev. Dilek Cenkçiler, Ed. Mithat Atabay, Ankara ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 39-40.

⁴⁴ Alan Moorehead, Gelibolu, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s.47.

yapabilmişti.⁴⁵ Çanakkale Müstahkem Mevkii Kumandanlığı'nın bugünkü muharebede verdiği kayıplar ise 4 subay ve er şehit, 11 subay ve er yaralı olmak üzere toplam 15 askerden ibaretti. Bu muharebede en fazla isabet alan savunma mevzisi ise Kumkale idi.⁴⁶

2.4. 25 Şubat 1915 Boğaz Muharebesi

25 Şubat 1915'te hava şartlarının iyileşmesi Koramiral Sackville Carden'e beklediği saldırı fırsatını tanıdı. O gün sabah saat 10.13'ten akşam saatlerine kadar sekiz İngiliz ve dört Fransız savaş gemisinden oluşan Birleşik Filo'nun hedefinde yine boğaz girişindeki tabyalar vardı. 25 Şubat 1915 günü yapılan taarruzun sonrasında Birleşik Filo saldırı planının ilk evresini tamamlayarak Çanakkale Boğazı girişinde bulunan dört tabyayı susturmayı başardı.⁴⁷

25 Şubat 1915'ten 18 Mart 1915'e kadar geçen süre içerisinde saldırı planının diğer evrelerini gerçekleştirmeye çalışan Birleşik Filo için her şey umulduğu kadar kolay olmadı. Boğazdaki mayın hatlarını taramak ve mayın hatlarını koruyan topları etkisiz hale getirmek amacıyla geceli gündüzlü yapılan her saldırı teşebbüsü Türk Savunmasının gösterdiği mukavemet karşısında başarısız oldu. 4 Mart 1915'te Seddülbahir Tabyası'ndaki topları tahrip etmek için karaya çıkan İngiliz müfrezeleri ise bu bölgeyi savunmakla görevli olan Bigalı Mehmet Çavuş ve silah arkadaşlarının direnişi karşısında kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldı. 8 Mart 1915 sabahı Nusrat mayın gemisinin Erenköy Koyu'nda sahile paralel bir biçimde döşediği 26 karbonit mayından oluşan son mayın hattı ise savunmadaki önemli bir boşluğu doldurdu.⁴⁸

Türk Savunmasının bu beklenmeyen mukavemeti karşısında hem filo komutanının hemde Londra'nın sınırları iyice geriliyordu. Yaşanan bu olumsuzluklara ve Churchill'in baskılarına daha fazla dayanamayan filo komutanı 16 Mart 1915'te istifa etti. Onun yerine

---

⁴⁵ Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914- 25 Nisan 1915), V.Cilt, I.Kitap, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 98.

⁴⁶ A.g.e., s.99.

⁴⁷ Nigel Steel, Peter Hart, Gelibolu Yenilginin Destanı, Çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.26.

⁴⁸ Çanakkale Deniz Savaşları Günlüğü (1914-1922) Deniz Mayınları Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey, Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı, 2004, s. 44.

filo komutanı olarak atanan Amiral John De Robeck ise Churchill'e kesin sonucun alınması için yapılacak saldırı için 18 Mart 1915 tarihini verdi.⁴⁹

2.5. 18 Mart 1915 Boğaz Muharebesi

Birleşik Filo sabah saat 08.15'te 16 zırhlı ve beraberindeki destek gemileriyle birlikte Bozcaada'dan hareket etti. Saat 10.30'da Çanakkale Boğazı'na girmeye başlayan muharebe gemileri, saldırı öncesinde Erenköy Koyu ve Rumeli sahili boyunca atış pozisyonu aldı. Donanmadaki bu hareketliliği fark eden Yenişehir Tepesi'ndeki nöbetçilerin durumu Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na bildirmesi üzerine yapılan hava keşfi sonrasında ise Türk topçusu alarına geçirildi.⁵⁰ 18 Mart 1915 Boğaz Muharebesi, Birleşik Filo'nun saat 11.30'da Türk tabyalarına karşı yönelttiği ateşle başladı.

Birleşik Filo'nun Çanakkale-Kilitbahir tabyalarına karşı yaklaşık 12.800 metre uzaklıktan başlattığı bu bombardıman yarım saat sürdü. Bu süre içerisinde Çanakkale Boğazı'nın en dar kısmında konumlanan ve büyük çaplı toplardan oluşan tabyalar, atış menzillerinin yetersiz olması nedeniyle gemilere karşılık veremedi.⁵¹ Türk topçusu ateşe karşılık vermek için muharebe gemilerinin atış menziline girmesini bekliyordu. Saat 12.20'de Koramiral John De Robeck gemilerine biraz daha ilerlemelerini emretti. Bu emri alarak ilerleyen muharebe gemileri Türk topçusunun atış menziline girince Dardanos Bataryası başta olmak üzere boğazdaki savunma tesisleri ateş açmaya başladı.⁵²

Türk topçusunun atışlarıyla Birleşik Filo isabetler alarak hasara uğramaya başladı. İlk kayıp öğleden sonra 14.00 sularında verildi. Fransız Filosu'nun geri çekilişi sırasında Rumeli Mecidiye Tabyası'nın ve Baykuş Bataryası'nın atışlarıyla hasara uğrayan 12.200 ton ağırlığındaki Bouvet zırhlısı, Erenköy Koyu'na harekâttan on gün önce (8 Mart 1915) Nusrat mayın gemisi tarafından döşenen 26 mayından birine çarparak 639 mürettebatıyla

---

⁴⁹ Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914- 25 Nisan 1915), V.Cilt, I.Kitap, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 157.

⁵⁰ Ahmet Cemalettin Saraçoğlu, Çanakkale Zaferi 18 Mart 1915 Düşman Geliyor Top Başına, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007, s. 19.

⁵¹ Gıyas Yetkin, Yaratanların Ağzından 18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Zaferi, Türkiye Eski Muharipler Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1964, s.123.

⁵² A.g.e., s.124.

birlikte sadece iki dakika içinde battı. Bu olay boğazın her iki yakasındaki istihkâmlarda büyük bir sevinçle karşılandı ve Türk tarafının direnme azmini artırdı.⁵³

18 Mart 1915 Boğaz Muharebesi'nin bundan sonraki safhasında psikolojik üstünlük Türk tarafına geçti. Birleşik Filo hem boğazdaki istihkâmların isabetli atışlarıyla hem de bazı muharebe gemilerinin Erenköy Koyu'ndaki 11'inci mayın hattına çarpmasıyla ağır kayıplar vererek muharebeyi tamamladı. Akşam saatlerinde Çanakkale Boğazı'ndan çekilmek zorunda kalan Birleşik Filo, mayına çarpan Irresistible ve Ocean zırhlılarını Türk topçusunun önünde sabit birer hedef olarak terk etmek mecburiyetinde kaldı. Her iki savaş gemisi gecenin ilerleyen saatlerinde battı.⁵⁴ Bu muharebe gemilerinin dışında Inflexible, Gaulois ve Suffren isimli zırhlılar ise aldıkları mayın yaraları ve mermi isabetleri nedeniyle batmaktan zar zor kurtularak boğazı terk etmeyi başardı. 18 Mart 1915 Boğaz Muharebesi sonrasında Birleşik Filo'nun personel kaybı 800 kişi olmakla birlikte top kaybı ise 44 adetti. Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanlığı'nın personel zayiatı ise 23 yaralı 56 şehit olmak üzere toplam 79, Almanların kayıpları ise toplam 18 kişiydi. Boğaz Savunucuları o gün üzerlerine yağın binlerce top mermisine karşı sadece 2250 atış yaparak Birleşik Filo'ya karşılık verebildi.⁵⁵

18 Mart 1915 Boğaz Muharebesi'nin Türk tarafının zaferiyle sonuçlanması üzerine İtilaf Devletleri, Çanakkale Seferi'nin bundan sonraki safhasına Gelibolu Yarımadası'na bir kara harekâtı düzenleyerek devam etmeye karar verdi. 25 Nisan 1915'te başlayacak olan bu kara harekâtı ve sonrasındaki gelişmeler ise Zığındere muharebeleri'ne neden olan süreci inşa edecekti.

2.6. Zığındere Muharebe Alanı Coğrafyası

Zığındere Muharebe coğrafyası, Gelibolu Yarımadası'nın güneyinde bulunmaktadır. Bu muharebe coğrafyasına adını veren Zığındere ise Yassitepe'nin güneyinden doğan ve Zığındere sahili olarak isimlendirilen kumsalda denize dökülen 7200

---

⁵³ A.g.e., s.130.

⁵⁴ Şemsettin Çamoğlu, Çanakkale Boğazı ve Savaşları, Eski Muharipler Cemiyeti Çanakkale Şubesi Yayınları, Güven Basımevi, Çanakkale 1953, s. 33.

⁵⁵ Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914- 25 Nisan 1915), V.Cilt, I.Kitap, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 188.

metre uzunluğundaki bir akarsudur. Kaynak noktasından munsab noktasına ulaşınca kadar farklı isimlerdeki dere kollarının bir araya gelmesiyle oluşan Zığındere, Ege Denizi'ne döküldüğü sahile kadar muharebe coğrafyasını iki kısma ayırmaktadır.

Bu akarsuya adını veren “sığın” kelimesinin etimolojik kökeni incelendiğinde ise söz konusu kelimenin eski Türkçe olduğu görülmektedir. Eski Türkçe’de sığın kelimesi “alageyik” anlamına gelmektedir.⁵⁶ Bu akarsuyun adı yerli kaynaklarda; Sağırdere, Sıfındere, Sığındere ve Zığındere biçimlerinde telaffuz edilmektedir.⁵⁷ İngilizce kaynaklarda ise Zığındere, “Gully Ravine” olarak isimlendirilmektedir.⁵⁸ Zığındere'nin Ege Denizi'ne döküldüğü noktada yer alan ve 1915 yılında İngilizlere ait bir ikmal iskelesinin de bulunduğu Zığındere sahili ise “Gully Beach” olarak adlandırılmaktadır.⁵⁹

Zığındere'nin sahilden Keçideresi'ne kadar uzanan bölümü derin ve geniş bir vadiden oluşmaktadır.⁶⁰ Vadinin “Zig Zag” olarak isimlendirilen noktadan Keçideresi'ne kadar uzanan kısmı ise nispeten daha dar ve sığdır. Günümüzde Sargıyeri Şehitliği'nin bulunduğu ve “Çobandere” olarak adlandırılan bölgeden kaynak noktasına kadar uzanan kısmı yer yer derinleşse de sahilden Zig Zag mevkiine kadar olan kısmı kadar geniş bir hareket alanına sahip değildir.

Türk topçu ateşine karşı korunaklı bir yapıya sahip olan dere yatağının muharebeler döneminde ikmal faaliyetlerinin yapılması hususunda İngilizlere büyük avantajlar sağladığı bilinmektedir. Çanakkale Muharebeleri'ni başlangıç safhasından sonuna kadar takip eden üç İngiliz savaş muhabirinden biri olan Henry Wood Nevinson, Zığındere vadisi'nin bu fiziki özelliğini ve İngiliz ordusuna sağladığı avantajları, “*Bu vadi öylesine uzun ve derindi ki, bir ordu burada gizlenebilirdi.*” sözleriyle dile getirmektedir.⁶¹ Zığındere vadisi'nin

⁵⁶ Beşkardeş, V, Uslu, Y, Uslu, B. (2014), Geyik İle İlgili Terimler Üzerine Düşünceler, Avrasya Terim Dergisi, 2 (1), s. 17-24.

⁵⁷ Selahattin Osman Tansel, Çanakkale Muharebe Alanları Yer Adları Sözlüğü (Türkçe-İngilizce- Fransızca), Fikret Özsan Matbaacılık Sanayii Tic. Ltd. Şti., Bursa, 2010, s. 28.

⁵⁸ Stephen Chambers, Gully Ravine, Pen & Sword Books Limited, South Yorkshire, 2003.

⁵⁹ A.g.e., s. 25.

⁶⁰ Zığındere Muharebeleri açısından önem taşıyan mevkiilerden biri olan Keçideresi'ne İngilizler tarafından Hintçe akarsu anlamına gelen “Nullah” ismi verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://canakkalemuharebeleri1915.com/genel/muharebe-alani-yer-isimleri/seddulbahir/511-keci-deresi-nullah> (Erişim Tarihi: 24.10.2023).

⁶¹ Henry Wood Nevinson, Çanakkale Seferi, Çev. Sebahattin Şenol, İZ Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 110.

sahilden, Türk siperi (Turkey Trench) adı verilen mevkiye kadar olan kısmı ise haziran ayından itibaren İngilizlerin eline geçmişti.⁶²

Zığındere vadisi, İngilizler açısından Türk topçu ateşine karşı korunaklı bir mevki olması rağmen yine de tam anlamıyla emniyetli bir yer olarak kabul edilemezdi. Özellikle vadinin batı yakası, Türk tarafından atılan serseri mermilerin isabet etmesi nedeniyle İngiliz askerleri açısından ciddi bir tehdit oluşturuyordu. Bu mermilerin neden olacağı personel kayıplarına engel olmak için askerlere sığınaklarını vadinin ateşten korunaklı olan doğu tarafında inşa etmeleri emrediliyordu. 86'ncı Tugay Rahibi olarak sefere katılan ve anılarında muharebeler döneminde dere yatağında yaşananlar hakkında çok önemli bilgiler veren Rahip Oswin Creighton, söz konusu tehlikeyi; *“Burası kesinlikle emniyetli ama mermiler bir yolunu bulup her yere düşüyor. Geçen akşam bir asker kolundan vuruldu, bu sabahta bir mermi sığınağımın dibine düştü.”* sözleriyle anlatıyordu.⁶³

Çanakkale kara muharebeleri boyunca 29'uncu Tümen'in emri altında 300 kişilik personeli ve katırlarıyla Tekkekoyu ile Zığındere sahili arasında mühimmat taşımakla görevli olan Sion Katır Birliği komutanı (ZMC) Yarbay John Henry Patterson, karanlık bir gecede birliği ile Zığındere vadisinde cephaneye taşırken yaşadıklarını ve bu bölgenin tehlikeli yüzünü; *“Karanlık ortasında etrafımızda mermi ve güller uçuşurken katırlarımızı boşaltarak cephaneye ve erzakımızı tugaya teslim ettik. Konvoyumu sağ salım geri döndürebildiğim ve bu tekin olmayan vadinin karanlık derinliklerinden uzaklaştırabildiğim için çok mutluydum.”* cümleleriyle anlatıyordu.⁶⁴

İngilizler açısından muharebeler döneminde Zığındere sahili, Seddülbahir Cephesi'nin batısındaki cephe hattının ana iletişim merkezi olma özelliğini taşıyordu.⁶⁵ Burada muharebeler döneminde faal olarak hizmet veren bir ikmal iskelesinin dışında, 28 Haziran 1915'teki Zığındere harekâtını desteklemek amacıyla inşa edilen bir sahil yolu da bulunuyordu. Tekkekoyu ile Zığındere sahili arasında yer alan bu sahil yolu, muharebeler

---

⁶² Stephen Chambers, Çanakkale Zığındere, Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.62.

⁶³ Revd Oswin Creighton, CF, With the Twenty Nine Division in Gallipoli: A Chaplin's Experience, (1916), s.136-137.

⁶⁴ John Henry Patterson, Sion Katır Birliği Komutanından Çanakkale Savaşı'nda Siyonistler, Çev. Ozan Kemâl Sarıalioğlu, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul, 2011, s. 83.

⁶⁵ Stephen Chambers, Çanakkale Zığındere, Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.213.

sırasında her iki koy arasındaki asker ve cephane ikmalini sağlıyordu. Tekkekoyu ile Zığındere plajı arasındaki dik ve sarp yarlara paralel olarak inşa edilen sahil yolu, Türk topçu ateşine karşı korunaklı bir yapıya sahip olması nedeniyle ikmal faaliyetlerinin emniyet içerisinde yürütülmesine olanak sağlıyordu. Sahil yolunu muharebeler döneminde en son kullanan kişi ise 13'üncü Tümen Komutanı Tümgeneral Sir Stanley Maude idi.⁶⁶

Bölgenin muharebeler dönemindeki durumuyla ilgili bilgi veren kaynaklar, Zığındere vadisi'nin ve sahilin adeta bir şehri andırdığını ifade etmekteydi. Dere yatağının, sahilden cephe hattına kadar uzanan her iki yakası boyunca varolan ikmal tesisleri ve askerlerin inşa ettikleri sığınaklar çok kalabalıktı. Ayrıca muharebeler sırasında ölen askerlere ait pek çok mezar dere yatağı boyunca yer alıyordu. Sefere katılan İngiliz askerlerine ait notlar incelendiğinde Zığındere'nin doğal güzellikleri için kullanılan övgü dolu betimlemelerin yanısıra bazı olumsuz betimlemelerinde yer aldığı görülmüştü. Örneğin Çanakkale muharebeleri sırasında tuttuğu raporlarında Zığındere'yi doğal güzelliklerinden dolayı Kuzey İskoçya'ya benzeten Ellis Ashmead Bartlett, yukarıdaki kanaatinin tam tersi bir biçimde bu bölge için “ölüm vadisi” ve “cehennem” tabirlerini kullanıyordu.⁶⁷ Muharebeler sırasında Zığındere vadisinde ve ateş hattında yaşananların önemini anlaşılmaması noktasında söz konusu rapordaki; “*Gelibolu Yarımadası harekâtına katılmış olan askerler, İstanbul'un işgal tarihini kutlamak üzere bu tarihten birçok seneler sonra toplanılacak her yıl dönümünde sohbet konusu olarak en fazla Zığındere'yi konuşacak ve pek çok acı hatıraların yâd olunmasına sebebiyet verecektir. Burasını bazıları cehennem diye nitelendiriyor ki pek te haksız değildir. Gelibolu Yarımadası'nın batı sahili boyunca bir vapur ile seyredecek olursanız böyle bir yerin varlığı hususunda şüpheye bile düşmezsiniz. Dereyi gezip göreceksiniz bunun derinlik yönüyle, genişlik yönüyle, emniyet yönüyle uygunsuz olduğunu görürsünüz*” ifadelerinin önemli olduğuna inanılmaktadır.⁶⁸ Bu ifadelerin muharebe süreci dışında muharebelerin yaşandığı coğrafyanın fiziksel özelliklerini ve bu özelliklerin çarpışmaların seyrine olan etkisini de açıkça ortaya koyduğu düşünülmektedir.

---

⁶⁶ Nigel Steel - Peter Hart, Gelibolu Yenilginin Destanı, Çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2005, s. 290-291.

⁶⁷ Ellis Ashmead Bartlett, Çanakkale Gerçeği, Çev. Bahriye Kıdemli Yüzbaşı Rahmi, Notlandırarak Günümüz Diline Hazırlayan Muzaffer Albayrak, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, s. 189.

⁶⁸ A.g.e., s. 189.

Zığındere’de bulunmaktan hoşnut olmayan ve notlarında bu düşüncelerini açıkça ifade eden askerlerinden biri de Leonard Sallers’tir. Sallers, ıssız ve huzursuz bir yer olarak tarif ettiği Zığındere ile ilgili olarak anılarında; “*Zığındere tuhaf ve huzursuz edici bir yer, hayaletler ille de bir yerde yürüyecek olsaydı Zığındere’de yürürlerdi.*” ifadelerini kullanıyordu.⁶⁹

Zığındere’nin sahip olduğu soğuk ve tatlı su kaynakları burada yaşayan askerler için çok büyük önem taşımaktaydı. Yaz sıcağı altında kavru lan ve muharebe hattından yorgun dönen askerlerin içmek için sabırsızlandıkları tatlı su kaynaklarını Ellis Ashmead Bartlett; “*Billur kadar saf ve buz gibi soğuk.*” ifadeleriyle tasvir etmekteydi.⁷⁰ Gelibolu Yarımadası’ndaki müttefik askerlerinin, tatlı su kaynaklarına ulaşmak konusunda Zığındere’dekiler kadar şanslı olmadıkları düşünüldüğünde buradaki su kaynaklarının kıymeti daha iyi anlaşılmaktadır. Zığındere’deki tatlı su kaynaklarının temiz tutulması ve korunması noktasında çok titiz davranan İngilizler, dere yatağının farklı noktalarında kuyular açarak tatlı su ihtiyacını karşılamaya çalışıyorlardı. 21 Temmuz 1915’te sahilde yapılan ve günümüze kadar ulaşmayı başaran “RE 135 Bölüğü Kuyusu” bunlardan sadece bir tanesiydi. RE 135 Bölüğü Kuyusunun inşasında çalışan Joseph Murray ise Zığındere’nin su kaynakları konusundaki verimliliğini; “*Başka birkaç kuyu daha açtık fakat Zığındere’deki gibi sonuç alamadık*” sözleriyle dile getirmekteydi.⁷¹

Zığındere muharebeleri’nin meydana geldiği coğrafya genel anlamda Zığındere ve onun bir kolu olan Keçideresi’nin ikiye böldüğü Şehitlersırtı ile Delilesırtı arazisini kapsıyordu. Şehitlersırtı üzerindeki Sarıtepe mevki ve batısında kalan Pınarıçıkoyu, müttefiklere Alçitepe’ye kestirmeden ulaşma olanağı sunduğu için 25 Nisan 1915’te ilk çatışmalara sahne olmuştu. Birinci ve İkinci Kirte muharebeleri sırasında İngilizlerin ilerleyişini durduran Sarıtepe’deki Türk ileri karakolu ise taktik konumu nedeniyle İngilizler açısından yıldırıcı bir konumda yer almaktaydı. 12-13 Mayıs 1915’te 6’ncı

---

⁶⁹ Leonard Sellers, Zığındere’deki Hadise, RND Magazine, No.2, Eylül, 1997, s.139.

⁷⁰ Ellis Ashmead Bartlett, Çanakkale Gerçeği, Çev. Bahriye Kıdemli Yüzbaşı Rahmi, Notlandırarak Günümüz Diline Hazırlayan Muzaffer Albayrak, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, s. 190-191.

⁷¹ Stephen Chambers, Çanakkale Zığındere, Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015,s.210-213.

Gurkha Alayı'nın düzenlediği bir operasyonun sonucunda Sarıtepe isimli bu önemli yükselti İngilizler tarafından ele geçirildi.⁷²

28 Haziran 1915'teki İngiliz taarruzunun hedefi olan ve 11'inci Piyade Tümeni'ne bağlı 33'üncü ve 126'ncı Piyade Alayları tarafından savunulan tahkimli mevziler, Şehitlersırtı ile Delilesırtı üzerinde yer alıyordu. 28 Haziran 1915'teki İngiliz taarruzunun ana hedefi olan ve İngiliz haritalarında J harfi ile kodlanan beş sıra siper hattı ise Zığındere ve Keçideresi'nin batı kanadındaki Şehitlersırtı üzerinde bulunmaktaydı. Güneyden kuzeye doğru ard arda uzanan ve J 11a isimli bir bağlantı siperiyle birleşen bu tahkimli mevziler, Zığındere muharebeleri sırasında her iki tarafın ele geçirmek istediği yahut savunmak için kıyasıyla mücadele ettiği yerler olma özelliğini taşıyordu. Güney Grubu Kumandanlığı, her iki sırt üzerinde yer alan bu siper hatlarını 28 Haziran 1915'teki İngiliz taarruzu sonrasında kaybetti. 29 Haziran-5 Temmuz 1915 tarihleri arasında bu siper hatlarını geri almak için yapılan karşı taarruzlar ise başarısızlıkla sonuçlandı.

Sarıtepe'nin doğusundaki Delilesırtı üzerinde yer alan ve İngilizler tarafından aşılması bir engel olarak görünen Boomerang mevki ise Türk savunmasının sol kanadında bulunuyordu. İngilizler, muharebe alanının güney ve batı istikametlerine hâkim konumda yer alan, makineli tüfeklerle tahkim edilmiş bu taktik mevziyi ancak 28 Haziran 1915 sabahı düzenlenen şiddetli bombardıman sayesinde zapt edilebilmişti. 28 Haziran 1915'te 52'nci Lowland Tümeni'ne bağlı 156'ncı Tugay ile 11'inci Piyade Tümeni'nin 126'ncı Piyade Alayı arasında şiddetli muharebelerin yaşandığı ve İngiliz haritalarında H harfi ile kodlanan (H 11, H 12, H 12a) siper şebekeleri Delilesırtı üzerinde bulunmaktaydı.⁷³

Yassıtepe ve güneyindeki Ocaktaşitepesi ise muharebeler süresince Türk tarafının elinde bulunan hâkim yükseltilerdi. Kirte muharebeleri sırasında Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ kanadından ilerleyerek Yassıtepe'yi ve Ocaktaşitepesi'ni ele geçirmek isteyen İngilizler, bu hedeflerine ulaşamadıkları için 28 Haziran 1915'teki Zığındere harekâtını başlatmıştı. Zığındere vadisi'nin Seddülbahir Cephesi'nde önemli bir yere sahip olmasının en önemli nedeni bu iki önemli yükseltiyeye ulaşan istikamet üzerinde yer almasıydı. Alçitepe'nin kapısı olarak görülen her iki tepe ve güneyindeki Çobanevi

⁷² 41 C. F. Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakale Gelibolu Askeri Harekâtı, Cilt 2, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.42-43.

⁷³ TNA, WO 95/4310, 42871_1831101456_11693-00040.

mevkii, Çanakkale kara muharebeleri süresince Güney Grubu Kumandanlığı'na bağlı çeşitli birlikler tarafından karargâh olarak kullanılıyordu.⁷⁴

Zığındere muharebe alanı, iki tarafın ön hat siperlerinin birbirine çok yakın bir mesafede olması, taraflar arasında lağım ve el bombası muharebelerinin yoğun olarak yaşanması nedeniyle (muharebelerin karakteristik özelliklerinin benzer olması dolayısıyla) Arıburnu muharebe alanıyla benzerlik göstermektedir. Zığındere sahilinden Domuzcuburnu'na kadar uzanan ve muharebe alanının kıyı şeridini oluşturan Ege Denizi kıyılarının sarp bir arazi yapısına sahip olması, bu bölgenin muharebeler sırasında İngiliz ve Hint birlikleri tarafından ikmal sahası olarak kullanılması dolayısıyla hem coğrafi açıdan hem de kullanım amacı yönüyle Arıburnu sahilleri ile benzerlik göstermektedir.

Zığındere muharebe alanında meydana gelen muharebeler ile Arıburnu Cephesi'ndeki muharebelerin benzeştiği bir diğer nokta ise lağım muharebeleridir. Cephedeki muharebelerin mevzi muharebesi karakterine bürünerek çıkmaza sürüklendiği dönemlerde tarafların birbirlerine üstünlük sağlamak amacıyla başvurduğu bu yöntemin Arıburnu ve Seddülbahir Cephesi'nde yoğun olarak kullanıldığı bilinmektedir. Zığındere'de ise Zığındere muharebeleri öncesinde yapılan savunma mevzilerinin ilerisine elektrikle ateşlenen lağımlar kazılmıştır. Selanikli Yüzbaşı Hüseyin Hüsnü Efendi, Mayıs 1915 ortalarında Zığındere'de gerçekleştirilen lağım kazma faaliyetleriyle ilgili olarak anılarında, “Zığındere içinde barikâtlar vücûda getirilmiş ve burası üç sıra tel örgüsüyle takviye edilmiştir. Bi'l-umûm mevâzi'i-i müdâfaamızın ilerilerinde elektrikle ateşlenir lağımlar vaz' edilmiştir. Artık düşmanın her bir ta'arruzunun muvaffakiyetle def u tard edileceğine eminiz.” ifadelerine yer vermektedir.⁷⁵

Zığındere'deki lağım muharebeleri, Zığındere muharebeleri'nden sonra Ağustos 1915'ten itibaren daha da yoğunlaşmaya başladı. Eylül ve ekim aylarında ise iki tarafın siperlerinin birbirine çok yakın mesafede bulunduğu Şehitlersırtı civarında, lağım muharebeleri olanca şiddetiyle devam ediyordu. Bölgedeki lağım muharebelerine katılan

---

⁷⁴ BCA.110-9-1-9(Birinci Dünya Harbi)- Klasör No: 4775-Eski Dosya No: H-9 Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No: 1-19; BCA.110-9-1-9(Birinci Dünya Harbi)- Klasör No: 4775-Eski Dosya No: H-9 Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No: 1-19.

⁷⁵ Selanikli Yüzbaşı Hüseyin Hüsnü Efendi'nin Çanakkale Muharebeleri Günlüğü, Yay. Haz. Burhan Sayılır, Grafiker Yayınları, Ankara 2014, s. 201.

Alman lağımıcı subaylarından Mülâzım-ı Evvel (Üsteğmen) Müller Bruh, 1916 yılında Maltepe İstihkâm Talimğâhı'nda, Çanakkale Cephesi'ndeki lağım muharebeleri hakkında verdiği ve daha sonra Osmanlı Genelkurmayı tarafından kitaplaştırılan konferansında, özet İngilizlerin, Zığındere'deki lağım muharebelerinde teknik malzeme ve eleman yönünden daha avantajlı durumda olduklarını ifade ediyordu.⁷⁶

Türk tarafının teknik malzeme ve tecrübeli eleman azlığı nedeniyle lağım operasyonlarında sorunlar yaşamasına karşın düzenlenen lağım operasyonlarında İngilizlere ağır kayıplar verdirerek onların moral ve motivasyonunu alt üst etmeyi başardığını anlatıyordu.⁷⁷

Bir muharebe tarihinin öğrenilmesinde ve anlaşılmasındaki en temel hususlardan biri o muharebenin yaşandığı coğrafyanın bilinmesidir. Bu gerçek göz önünde bulundurularak, Zığındere muharebeleri olarak tarihe geçen bu mücadelenin nasıl bir coğrafyada meydana geldiği anlatılmaya çalışılmıştır. Sunulan bu bilgilerin ve yapılan değerlendirmelerin Zığındere muharebeleri tarihinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

2.7. 25 Nisan 1915'ten 28 Haziran 1915'e Kadar Bölgede Meydana Gelen Muharebeler

8'inci İngiliz Kolordusu'nun 28 Haziran 1915'te düzenlediği Zığındere harekâtı'nın nedenlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için söz konusu bölgede 25 Nisan 1915 kara harekâtıyla başlayan ve yaklaşık iki ay boyunca devam eden muharebelerin iyi bilinmesi gerektiğine inanılmaktadır. Bu nedenle Zığındere muharebeleri'nin yaşandığı coğrafyada kara harekâtının başlangıcından 28 Haziran 1915 tarihine kadar geçen süreç içerisinde meydana gelen muharebeler hakkında bilgi verilmesinin uygun olduğu düşünülmektedir.

---

⁷⁶ Müller Bruh, Çanakkale Harbinde Lağım Mücadelesine Dair Elde Edilen Tecârib, Matbaa-i Amire, Karargâh-i Umûmi On İkinci Mevki-i Müstahkeme Şubesi, İstanbul 1332,s.15.

⁷⁷ Müller Bruh, Çanakkale Harbinde Lağım Mücadelesine Dair Elde Edilen Tecârib, Matbaa-i Amire, Karargâh-i Umûmi On İkinci Mevki-i Müstahkeme Şubesi, İstanbul 1332, s.15.

Seddülbahir muharebeleri'nin meydana geldiği coğrafya incelendiği zaman söz konusu muharebelerin en önemli çarpışmalarının Zığındere vadisi ve civarında yaşandığı görülmektedir. Alçıtepe'yi ele geçirmek isteyen bir taarruz kuvvetine, bu hedefe daha kestirmeden ulaşma ve karşısındaki savunma unsurlarını sağ kanadından kuşatma imkânlarını sunan Zığındere vadisi, taktik konumundan dolayı kara harekâtının ilk gününden itibaren müttefiklerin dikkatini çekmiş ve Seddülbahir'deki muharebelerin ana çarpışmalarına sahne olmuştu.

Zığındere vadisi ve civarının askeri açıdan taşıdığı önemi gösteren ilk tarihi hadise ise 25 Nisan 1915'teki Pınarıçıkoyu çıkarmasıydı. İngiliz birliklerinin Seddülbahir koylarına gerçekleştirdikleri çıkarma harekâtları içerisinde baskın tarzında yapılan ilk ihraç teşebbüsü olma özelliğini taşıyan Pınarıçıkoyu çıkarmasının yapıldığı kıyı şeridi, Zığındere sahilinin bir buçuk kilometre kuzeyinde yer alıyordu.

Pınarıçıkoyu, İngilizler tarafından *Y Beach/Y Plajı* olarak adlandırılıyordu. Coğrafi açıdan sarp bir arazi yapısına sahip olan bu koydan Türk savunması herhangi bir çıkarma harekâtı beklenmiyor olsa da Akdeniz Seferi Kuvvetleri Kumandanı General Sir Ian Hamilton'un 25 Nisan 1915'teki çıkarma harekâtı planının en ince ayrıntısını Pınarıçıkoyu çıkarması oluşturuyordu.⁷⁸

General Hamilton, Seddülbahir bölgesinde gerçekleştirilecek çıkarmalar içerisinde Türk savunmasına karşı en büyük baskının Pınarıçıkoyu çıkarmasıyla kurulacağına inanıyordu. Pınarıçıkoyu çıkarmasının başarılı olması halinde Seddülbahir kıyılarını savunan Türk birlikleri arkadan kuşatılacaktı. Birliklerin kuzeyden takviye almaları engellenecek ve bölgedeki Türk savunmasının çökertilmesiyle ihraç harekâtı başarıyla sonuçlanacaktı. Ertuğrulkoyu (V Beach) ile Tekkekoyu (W Beach) çıkarmaları başarıya ulaşıncı da Pınarıçıkoyu'na çıkan kuvvetler İkizkoy'a (X Beach) çıkan birliklerle irtibat sağlayarak 29'uncu Tümen'in günün ilerleyen saatlerinde Alçıtepe'ye karşı düzenleyeceği ileri harekâta katılacaklardı.⁷⁹

---

⁷⁸ Ian Hamilton, *Gelibolu Hatıraları 1915*, (Ed. Ö. Andaç Uğurlu, Çev. Mehmet Ali Yalman- Nurer Uğurlu), Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 104.

⁷⁹ Hamilton, a.g.e., s. 104.

General Sir Ian Hamilton, hedefe kısa yoldan ulaşmak düşüncesiyle 25 Nisan 1915 sabahı Seddülbahir kıyılarına yapılacak çıkarma harekâtının ilk aşamasını Pınarıçikoyu'ndan başlattı. Arıburnu çıkarmasıyla aynı saatlerde başlayan Pınarıçikoyu çıkarması, baskın tarzında icra edildi. Karaya ayak basan birlikler herhangi bir direnişle karşılaşmaksızın Sarıtepe'ye kadar ulaşmayı başardı. Örtü kuvvetinin, yapmış olduğu keşif hareketlerinin ardından Sarıtepe'de 11 saat boyunca tahkimat yaparak zaman kaybetmesi ise coğrafyanın ve zamanın kendilerine sunduğu avantajın dezavantaja dönmesine neden oldu. Sabah saat 06.15'ten itibaren Sarıtepe'deki İngiliz birliklerinin varlığından haberdar olan Türk savunmasının bölgeye müdahale etmesiyle başlayan ve ertesi günün sabahına kadar devam eden çarpışmalarda örtü kuvveti 3/1 oranındaki gücünü kaybetti.

Bu kuvveti oluşturan birliklerden biri olan Kings Own Scottish Borderers Alayı'nın (KOSB) 1'inci Tabur Kumandanı Yarbay Archibald Coe hayatını. Taburun ölü ve yaralı asker sayısı ise 296 idi.⁸⁰ Pınarıçikoyu çıkarmasına katılan South Wales Borderers Alayı'nın (SWB) A Bölüğü'nün zayıyatı ise 26 ölü ve 43 yaralı olmak üzere toplam 69 kişiydi.⁸¹

Sonuç olarak 25 Nisan 1915'te Gelibolu Yarımadası'na düzenlenen ihraç harekâtları içerisinde zayıatsız ve problemsiz bir biçimde gerçekleştirilen tek çıkarma harekâtı olma özelliğini taşıyan Pınarıçikoyu çıkarmasının 29'uncu Tümen'e sunduğu fırsatların değerlendirilmediği görülüyordu. Pınarıçikoyu çıkarması ve sonrasında yaşanan çarpışmalar Osmanlı istihbarat raporlarına ise; *“Zığındere'deki düşman, kıtaatımızın kanlı bir taarruzuyla tard edilmiştir.”* sözleriyle yansiyordu.⁸²

25 Nisan 1915'teki Pınarıçikoyu çıkarması ve sonrasında yaşanan çarpışmalar, Zığındere muharebeleri'nden önce bu muharebelerin yaşanacağı coğrafyada meydana gelen ilk askeri operasyon olma özelliğini taşıyordu. Pınarıçikoyu çıkarması, muharebe alanının askeri açıdan taşıdığı kıymeti kara harekâtının ilk gününde ortaya koyması açısından da son derece önemlidir.

⁸⁰ Ray Westlake, Çanakkale'de Savaşan İngiliz Alayları, Çev. Yusuf Ziya Demirtaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 153.

⁸¹ Westlake, a.g.e., s.140.

⁸² BOA HR SYS 2323-1/3.

Seddülbahir çıkarmaları sırasında ağır kayıplar veren ve buna rağmen kıyı şeridinde tutunmayı başaran 29'uncu Tümen birlikleri, 27 Nisan 1915'te düzenledikleri ileri harekâtın ardından Eski Hisarlık Tepesi'nden Zığındere sahilinin 500 metre güneyine kadar uzanan kıyı hattını ele geçirmeyi başardı. Yorgun birlikler artık ele geçirdikleri arazide tahkimat yapmaya ve ikmal faaliyetlerini düzenlemeye başladı.⁸³ Kumkale'den çekilen Fransız tümeninin Seddülbahir'e gelmesiyle derinliği üç kilometreyi bulan arazi, iki müttefik kuvvet arasında paylaştırıldı.

Buna göre cephenin Mortokoyu ve Eski Hisarlık Tepesi'ni kapsayan sağ tarafı Fransızlara bırakılırken, 29'uncu Tümen'e bağlı tugaylar ise cephenin sol tarafını oluşturan ve Zığındere vadisini kapsayan batı tarafına yerleşti. İngiliz savunma hattının Zığındere sahilini ve vadisini karşısına alan en batı ucuna 87'nci Tugay, cephe hattının Kirte Köyü'ne bakan merkezine ise 88'inci Tugay mevzilendirildi. 86'ncı Tugay, 29'uncu Tümen'in ihtiyatı olarak bırakıldı. 26 Nisan 1915'te saatlerce süren savunmanın ardından Seddülbahir kıyılarından geri çekilmek zorunda kalan 9'uncu Piyade Tümeni birlikleri ise 3'üncü Kolordu Kumandanlığı'nın emriyle, 9'uncu Piyade Tümeni Kumandanlığı'na sunulan teklifin aksine daha güneyde, Alçıtepe'yi de kapsayacak bir biçimde yeni bir savunma hattı oluşturdu. Bu yeni savunma düzenine göre Türk savunması ileride karakollar kurarak batıda Harapkilise, doğuda ise Domuzdere munsabı gerisine çekildi.⁸⁴

9'uncu Piyade Tümeni Kumandanlığı'nın 28 Nisan 1915 tarihli emrine göre Türk savunma hattı, 7'nci Piyade Tümeni'nden takviye olarak gönderilen iki piyade alayı ile güçlendirilecekti. Kirte- Seddülbahir şosesinden itibaren Domuzdere munsabına kadar olan sol kanat 19'uncu Piyade Alayı tarafından, Zığındere muharebe alanını kapsayan sağ kanat ise iki taburdan oluşan 20'nci Piyade Alayı tarafından tutulacaktı. Böylece cephenin sağ kanadı toplam üç piyade taburu ile güçlendiriliyordu. Bu savunma düzenine göre 20'nci Piyade Alayı, emrine verilen 15'inci Piyade Alayı'nın 2'nci Taburu ile birlikte 28 Nisan 1915'teki Birinci Kirte muharebesi'nde asıl saldırılara hedef olacak Türk savunma hattının sağ kanadını oluşturacaktı.⁸⁵ Çıkarmanın ardından başlayan kıyı vuruşmalarında yıpranan ve ağır kayıplar veren 25'inci ve 26'ncı Piyade Alayları ise yeniden organize edilmek ve

---

⁸³ Peter Hart, Gelibolu, Çev. Ahmet Fethi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014,s.243.

⁸⁴ ATASE Arşivi, BDH, Kls.5337, Dos. H-5, Fih. 1-14a.

⁸⁵ ATASE Arşivi, BDH, Kls.5337, Dos. H-5, Fih. 1-15.

eksilen kadrolarının tamamlanması amacıyla Anderya Çiftliği'nin güneyine, Kirte yolu yakınlarına alınacaktı.⁸⁶

2.8. Kirte Muharebeleri Sırasında Zığındere Bölgesi'nde Meydana Gelen Çarpışmalar

Türk tarafı 27-28 Nisan 1915 tarihinde düzenlemek istediği karşı taarruzu, günün ağarması nedeniyle icra safhasındayken ertelemek zorunda kaldı. Buna rağmen Türk birliklerinin zaman ve cesaret kazanmasını istemeyen, takviye ve topçu desteği almasından endişelenen 29'uncu Tümen Kumandanı General Hunter Weston ise vakit kaybetmeden ilerlemek düşüncesinde olduğu için taarruz etmeye karar verdi. 25 Nisan'dan beri birliklerin aşırı derece de yorgun olması, topçu desteğinin kısıtlı olması ve gerekli arazi keşifleri yapılmadığı için taarruz hedeflerinin konumlarının tespit edilememesi gibi nedenlerden dolayı Birinci Kirte muharebesi'nde nihai hedef olarak Alçitepe seçilemedi. Bunun yerine uzunluğu sekiz kilometreyi aşan ve sağ kanadı eksen olarak kabul eden bir çark manevrasıyla öncelikle sağ kanadı oluşturan Fransız tümeni sabit kalacaktı. İngilizler ise Sarıtepe'yi ve ardından da Kirte Köyü'nün 1,5 km kuzeyinde bulunan Yassitepe'yi işgal edecekti. Bu hedefler ele geçirildikten sonra üç tarafından kuşatılan Alçitepe'ye taarruz edilecekti.⁸⁷

Müttefiklerin Çanakkale kara muharebeleri sırasındaki ilk büyük taarruzu olma özelliğini taşıyan Birinci Kirte muharebesi, 28 Nisan 1915 sabahı, saat 08.00'de, donanmanın Türk savunmasının kanatlarına yakın mesafeden yönelttiği şiddetli bombardımanla başladı. Bir saat süren bombardımanın ardından saat 09.00'da piyade birlikleri belirlenen hedeflere doğru saldırıya geçti. Müttefik cephesinin sol kanadındaki 87'nci Tugay'a ait birlikler Zığındere vadisi boyunca ilerlemeye başladı. Royal Inniskilling Fusiliers Alayı ile South Wales Borderers Alayı, Zığındere'yi emniyet altına alarak ilerlemeye devam etti.⁸⁸ Böylece Zığındere sahili ve vadisi 28 Nisan 1915'ten itibaren İngilizler tarafından ele geçirildi.

---

⁸⁶ ATASE Arşivi, BDH, Kls.5337, Dos. H-5, Fih. 1-15.

⁸⁷ C. F. Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Cilt1, (Yay. Haz. Metin Martı), Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.349.

⁸⁸ Stephen Chambers, Çanakkale Zığındere, Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.6.

Zığındere vadisini aşan 87'nci Tugay birliklerinden South Wales Borderers Alayı Şehitlersırtı, Royal Inniskilling Fusiliers Alayı ise Delilesırtı boyunca ilerlemeye başladı.⁸⁹ 20'nci Piyade Alayı cephesine yapılan ve hücumun ağırlık merkezini oluşturan bu saldırının hedefi Sarıtepe ile Yassitepe idi. İleri karakolların başlattığı çatışmaların ardından asıl kuvvetler arasında muharebe başlamıştı. Queen Elizabeth zırhlısının önderliğindeki donanmanın Ege Denizi kıyılarından yönelttiği ağır bombardımanın şiddetine, karadaki çapraz makineli tüfek ateşi de eklenmişti. 20'nci Piyade Alayı ise karşı karşıya kaldığı bu ateş çemberinde, kendisinden sayıca beş kat daha üstün durumdaki İngiliz birliklerinin saldırılarına karşı ağır kayıplar vererek direnmeye çalışıyordu.

Saat 11.00'i gösterdiğinde taarruzun şiddeti inatçı Türk savunması karşısında kırıldı. Ancak Türk savunmasının sol kanadında, 19'uncu Piyade Alayı'na mensup olan iki taburun muharebe alanına geç intikal etmesi nedeniyle çözüme tehlikesi ortaya çıktı. 26'ncı Piyade Alayı 3'üncü Tabur Kumandanı Binbaşı Mahmut Sabri Bey, Türk savunmasının sol kanadında beliren bu tehlikeye karşı soğukkanlı bir tutum sergileyerek çözülen birlikleri yeniden örgütledi ve yeniden savunma pozisyonu aldırdı. 20'nci Piyade Alayı Kumandanı Binbaşı Halit Bey ise 9'uncu Piyade Tümeni Kumandanlığı'ndan gelen Yassitepe'ye çekilme emrini gizleyerek zaman kazanmaya çalıştı.⁹⁰ Her iki kumandanın çabaları olumlu sonuçlar verdi. Savunmanın yeniden organize edilmesiyle kriz aşılarak cephenin yarılma tehlikesi ortadan kaldırıldı. Bu tehdidin bertaraf edilmesi sonucunda 9'uncu Piyade Tümeni Kumandanlığı'ndan 20'nci Piyade Alayı'na gönderilen Yassitepe'ye çekilme emri geri alındı.⁹¹

Türk savunmasının sağ kanadı saat 15.00'e kadar 87'nci Tugay'ın inatçı saldırılarına ve Müttefik donanmasının bombardımanına karşı direniş gösterdi. Günümüzde Twelve Tree Copse mezarlığının bulunduğu Radavuz mevki çarpışmalar sırasında 29'uncu Tümen tarafından ele geçirildiyse de bir müddet sonra 20'nci Piyade Alayı'nın karşı saldırılarıyla geri alındı. 88'inci Tugay'ın Kirte Köyü'nü ele geçirmek için

---

⁸⁹ Ray Westlake, Çanakkale'de Savaşan İngiliz Alayları, Çev. Yusuf Ziya Demirtaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 176.

⁹⁰ ATASE Arşivi, BDH, Kls.5337, Dos. H-6, Fih. 1-2.

⁹¹ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V nci Cilt, Çanakkale Cephesi 2 nci Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s. 241.

cephenin merkezinden yapmış olduğu saldırılar ise yine 20'nci Piyade Alayı'nın savunmada gösterdiği direnç sonucunda başarısızlıkla sonuçlandı.

28 Nisan 1915'te arazi keşfi yapılmayan meçhul bir saha üzerinde yorgun birliklerle yapılan taarruz, akşam saat 18.00'de müttefiklerin mağlubiyetiyle sonuçlandı. Birinci Kirte Muharebesi'nde Akdeniz Seferi Kuvvetleri'ne mensup olan 29'uncu Tümen'in kaybı 2000 kişi, Fransızların kaybı ise 27 subay ve 974 er idi.⁹² 25 Nisan 1915'ten beri ağır zayıatlar veren Türk savunmasının üç günlük muharebe sürecindeki toplam kaybı ise 2378 askerdi.⁹³

26'ncı Piyade Alayı'nın harp ceridesine göre alayın ikinci taburundan bir yüzbaşı ve bir üsteğmen şehit olurken, bir üsteğmen ve bir asteğmen de yaralanmıştı. İkinci taburdan bir asteğmen ise kaybolmuştu. Birinci Kirte muharebesi sonrası ikinci taburda sadece bir teğmen ve bir asteğmen kalmıştı.⁹⁴ 26'ncı Piyade Alayı 2'nci Tabur'un er zayıatı ise toplam 350 askerdi.⁹⁵ Birinci Kirte Muharebesi'nde 26'ncı Piyade Alayı 3'üncü Tabur subaylarından bir üsteğmen yaralandı. Bu muharebede üçüncü taburun er zayıatı ise şehit ve yaralı olmak üzere toplam 100 askerdi.⁹⁶

Birinci Kirte muharebesi'nde Zığındere bölgesini savunan 7'nci Piyade Tümeni'ne bağlı 20'nci Piyade Alayı'nın genel zayıatı toplam 189 askerdi. Subay kayıpları incelendiğinde ise 4 subayın şehit, 8 subayın yaralı olduğu görülmektedir. Bu rakamın dışında kalan 177 neferin 20'nci Piyade Alayı'nın şehit ve yaralı er zayıatını oluşturmaktadır.⁹⁷

Birinci Kirte muharebesi, Zığındere muharebeleri'nden iki ay önce bu muharebelerle aynı sahada meydana gelen ilk genel cephe taarruzu olması ve belirlediği hedefler bakımından Zığındere muharebeleri ile benzerlik göstermesi açısından çalışmamız için önem taşımaktadır. Söz konusu muharebenin ardından Zığındere sahilinin ve vadisinin

⁹² C. F. Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Cilt1, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.359.

⁹³ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V nci Cilt, Çanakkale Cephesi 2 nci Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s. 319.

⁹⁴ ATASE Arşivi, BDH, Kls.5337, Dos. H-6, Fih. 1-2a.

⁹⁵ ATASE Arşivi, BDH, Kls.5337, Dos. H-6, Fih. 1-2a.

⁹⁶ ATASE Arşivi, BDH, Kls.5337, Dos. H-6, Fih. 1-2a.

⁹⁷ ATASE Arşivi, Klasör No: 20, Dosya No: 161, Fihrist No: 1-26.

önemli bir bölümü İngilizlerin eline geçerek ikmal sahası olarak kullanılmaya başlanmıştır. İngiliz tarihçi Robert Rhodes James, Birinci Kirte Muharebesi hakkında yapmış olduğu bir değerlendirmede, bu muharebenin modern tarihin kesin sonuçlu muharebelerinden biri olduğunu ve aynı zamanda General Hamilton'un savaş stratejisinin çöküşünü ifade ettiğini yazmaktadır.⁹⁸

Seddülbahir kıyılarında tutunmayı başaran Akdeniz Seferi Kuvvetleri birliklerini daha fazla güçlenmeden bertaraf etmek isteyen Güney Grubu Kumandanlığı, ilk defa 28 Nisan 1915'te taarruz girişiminde bulunmaya niyetlendi. Yapılan taarruz planı, gün ağarması ve Birinci Kirte Muharebesi'nin başlaması gibi nedenlerden dolayı uygulanamadı. Güney Grubu Kumandanlığı, Birinci Kirte muharebesi'nin ardından kıyı hattında tutunmayı başaran Akdeniz Seferi Kuvvetleri birliklerini denize dökmek maksadıyla 1 Mayıs 1915 ve 3 Mayıs 1915 tarihlerinde iki adet gece taarruzu düzenledi. Seddülbahir Cephesi'nde Mayıs ayının ilk günlerinde yapılan karşı taarruzlar esnasında Zığındere bölgesinde meydana gelen muharebelerde yaşananlar ise şu şekilde özetlenebilir.

1/2 Mayıs 1915 gecesi saat 10.00'da 7'nci Piyade Tümeni'ne bağlı 20'nci Piyade Alayı'nın, 87'nci Tugay cephesine karşı yaptığı hücum başarısızlıkla sonuçlandı. 87'nci Tugay birlikleri ise bu saldırılara, karşı taarruz düzenleyerek cevap verdi. İngilizler, 20'nci Piyade Alayı cephesine karşı düzenledikleri taarruz sırasında Zığındere'nin doğu yakasında 457 metre ilerleyerek bir Türk siperini ele geçirdi ve 123 Türk askerini esir aldı.⁹⁹ 1/2 Mayıs 1915 Türk karşı taarruzu sonrasında Şehitlersırtı güneyindeki İngiliz siperlerine hücum eden 20'nci Piyade Alayı toplam 53 asker kaybetti. Bu kayıplar içerisinde subay zayıyatı 5 şehit, 7 yaralı olmak üzere toplam 12 subay, er zayıyatı ise 35 şehit ve 6 yaralı olmak üzere toplam 41 askerdi.¹⁰⁰

---

⁹⁸ Robert Rhodes James, Gelibolu Harekâtı, Çev. Halûk V.Saltıkgil, Belge Yayınları, İstanbul, 1965, s. 197-200.

⁹⁹ C. F. Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Cilt1, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.387.

¹⁰⁰ ATASE Arşivi, Klasör No: 20, Dosya No: 161, Fihrist No: 1-29.

1/2 Mayıs 1915 taarruzu sonrasında ölü ve yaralıların toplanması maksadıyla Fransızlarla kısa bir ateşkes yapıldı.¹⁰¹ Bu ateşkesin ardından Güney Grubu Kumandanı Albay Sodenstern birliklerine yeni bir emir göndererek 3/4 Mayıs 1915'te yeni bir hücumun icra edilmesini emretti.¹⁰² Albay Sodenstern'in, bu yeni taarruz kararını son yapılan taarruzun etkisiyle sarsılan ve ağır kayıplar veren birliklerinin durumlarını göz ardı ederek aceleci ve ısrarcı bir tavırla aldığı görülüyordu. 3/4 Mayıs 1915'te saat 23.00'te başlayan taarruz yine başarısızlıkla sonuçlandı. Albay Sodenstern ise Seddülbahir'deki mayıs taarruzlarının başarısız olması nedeniyle 4 Mayıs 1915'te görevden alındı. Onun yerine General Weber tayin edildi.¹⁰³

Türk savunmasının düzenlediği karşı taarruzlar başarısızlıkla sonuçlansa da Seddülbahir kıyı şeridinde dar bir alanda sıkışıp kalan Akdeniz Seferi Kuvvetleri birliklerinin tedirginliğini artırmayı başardı. Akdeniz Seferi Kuvvetleri, Seddülbahir'deki Türk savunması daha fazla güçlenmeden yeni bir saldırı düzenlemeye karar verdi.¹⁰⁴

6-8 Mayıs 1915 tarihleri arasında yapılacak ve İkinci Kirte Muharebesi adıyla tarihe geçecek olan muharebelere 25000 İngiliz ve Fransız askeri katılacaktı.¹⁰⁵ Güney Grubu Kumandanlığı'nın saldırı öncesi mevcudu ise 10000 muharipten oluşuyordu.¹⁰⁶

İkinci Kirte muharebesi öncesinde Akdeniz Seferi Kuvvetleri'ne bağlı birliklerin Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ ve merkez cephesindeki konumlarına bakıldığında ise Sarıtepe, Zığındere, Şehitlersırtı ve Delilesırtı'nın bulunduğu hattın karşısında Mısır'dan yeni getirilen 42'nci Tümen'in 125'inci Tugayı ile 29'uncu Tümen'e bağlı 87'nci ve 88'inci Tugay'a mensup taburlar mevzilendirildiği görülüyordu.¹⁰⁷

---

¹⁰¹ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V nci Cilt, Çanakkale Cephesi 2 nci Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s. 365.

¹⁰² A.g.e., s. 366.

¹⁰³ A.g.e., s. 394.

¹⁰⁴ Fahri Belen, Çanakkale Savaşı'ndan Alınan Dersler, Yay. Haz. Tuncay Yılmaz, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2009, s. 64.

¹⁰⁵ Alan Moorehead, Gelibolu, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2003, s. 145.

¹⁰⁶ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V nci Cilt, Çanakkale Cephesi 2 nci Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s. 408.

¹⁰⁷ Stephen Chambers, Çanakkale Zığındere, Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.13.

İkinci Kirte muharebesi'nde İngiliz kuvvetleri önce Sarıtepe'yi ardından Yassıtepe'yi ve Kirte Köyü'nü ele geçirerek Türk savunmasını sağ kanadından kuşatmayı planlıyordu. Bu aşamadan sonra cephenin doğu kanadından ilerleyerek Kerevizdere'yi işgal eden Fransızlarla birleşmeyi ve birlikte Alçıtepe üzerine yürümeyi planlıyorlardı.¹⁰⁸ Birinci Kirte muharebesi ile aynı amacı taşıdığı görülen bu cephe taarruzunda ana çarpışmalarının yine Zığındere bölgesinde cereyan edeceği anlaşılıyordu.

İkinci Kirte muharebesi 6 Mayıs 1915 sabahı, donanmanın Türk savunmasına karşı yönelttiği şiddetli bombardımanın ardından saat 11.00'de piyadenin tüm cephe hattında taarruza kalkmasıyla başladı. Taarruza kalkan birlikler saldırının ilk anlarından itibaren Türk ileri karakollarının şiddetli mukavemetiyle karşılaştı. Ana çarpışmaların yaşandığı Zığındere bölgesinde 88'inci Tugay ve cephenin en batı kısmında ilerleyen 125'inci Tugay'a bağlı 6'ncı ve 7'nci Lancashire Fusiliers taburları Sarıtepe üzerinde bulunan ve makineli tüfeklerle donatılan Türk ileri karakolu tarafından durduruldu.¹⁰⁹

İkinci Kirte muharebesi'nin ilk günü meydana gelen çarpışmaların sonucunda İngiliz ve Fransız kuvvetleri ağır kayıplar vererek belirledikleri hedeflere ulaşamadı. Örneğin 26'ncı Piyade Alayı cephesinde sadece 300-400 metre ilerlemeyi başaran taarruz kuvveti ile Türk savunması arasındaki mesafe sadece 1000-1200 metreye kadar inebildi. Gün sona ererken taarruz kuvveti hedeflediği noktadan çok uzakta, kazandığı arazi üzerinde tahkimat yapmakla yetinebildi.¹¹⁰

Muharebenin ikinci günü olan 7 Mayıs 1915 tarihinde Zığındere bölgesinde yaşanan çarpışmalar ise İngilizlerin bir gün önceki taarruz harekâtının ilerlemesine mani olan Sarıtepe'deki Türk ileri karakolunun tespit edilerek yok edilmesi için verilen mücadele süreci olarak özetlenebilir. Muharebenin ikinci günü sonra ererken 7'nci ve 9'uncu Piyade Tümenleri'nin cephelerine karşı düzenlenen taarruzların ise belirlenen hedeflerin çok uzağında durdurulduğu görülmektedir.

---

¹⁰⁸ Nigel Steel - Peter Hart, Gelibolu Yenilginin Destanı, Çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2005, s. 111-112.

¹⁰⁹ Stephen Chambers, Çanakale Zığındere, Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.13.

¹¹⁰ ATASE Arşivi, BDH, Kls.5337, Dos. H-6, Fih. 1-3.

Sarıtepe'deki Türk ileri karakolu, Güney Grubu Kumandanlığı'nı sağ kanadından çevirmek amacıyla Sarıtepe, Şehitlersırtı, Triyandafil Çiftliği ve Yassıtepe'ye düzenlenecek saldırılara karşı önemli bir konumda bulunduğu gibi aynı zamanda Kirte Köyü'nü ele geçirmek için Çamyayla üzerinden düzenlenecek taarruzları da engelliyordu. Muharebenin ilk iki gününde bu ileri karakolun yerini tespit etmek ve imha etmek amacıyla denizden, karadan ve havadan yapılan tüm teşebbüsler sonuçsuz kaldı. 125'inci Tugay'ın Şehitlersırtı üzerinden, 2'nci Avusturalya ve Yeni Zelanda tugaylarının ise Çamyayla üzerinden yapmış oldukları her taarruz girişimi Sarıtepe'deki Türk ileri karakolunun makineli tüfek ateşleriyle durdurulmuştu.¹¹¹ Sarıtepe'deki Türk ileri karakolunun savunmada göstermiş olduğu dirayet, İngilizlere ilerlemeye çalıştıkları vadinin ne kadar zorlu bir muharebe sahası olduğunu göstermesi açısından önem taşıyordu.

8 Mayıs 1915'te saat 10.30'da donanmanın Türk siperlerine karşı başlatmış olduğu hazırlık ateşinin ardından üçüncü defa saldıran İngilizler, yine Türk savunması karşısında ilerleyemedi. Muharebenin üçüncü ve son gününde Zığındere bölgesinde yaşanan çarpışmalarda Sarıtepe'deki Türk ileri karakolunun savunmada etkin bir rol oynadığı görülüyordu. Muharebenin ilk iki gününde olduğu gibi 8 Mayıs 1915'te İngiliz birliklerinin taarruz cephesinin merkez ve sol kanadında ilerlemelerine izin vermeyen Sarıtepe'deki Türk ileri karakolunu ortadan kaldırmak için denizden ve karadan yapılan tüm saldırılar sonuçsuz ise kaldı. Bu sırada Şehitlersırtı'nda teslim olmak için Türk birliklerine beyaz bayrak sallayan bir grup İngiliz askerinin teslim olacakları sırada kaçmaya başlamaları ve kaçarken Ege Denizi'ndeki donanmanın bombardımanına maruz kalmaları ise 8 Mayıs akşamı uğranılan talihsizliklerden biri olarak kabul edilmekteydi.¹¹²

İkinci Kirte muharebesi sona ererken Alçıtepe ve Yassıtepe'ye ulaşmak amacıyla üç gündür cephenin merkez ve sol kanadından taarruz eden Akdeniz Seferi Kuvvetleri birliklerinin, Sarıtepe'deki Türk ileri karakolunun ve bölgeyi savunan Türk birliklerinin direnişi karşısında başarısız oldukları görülüyordu. İngilizler üç günlük muharebe sonrasında taarruz cephesinin sol kanadını oluşturan Zığındere vadisinde ve Kirtederesinin

---

¹¹¹ C. F. Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Cilt1, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.419-420.

¹¹² Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V nci Cilt, Çanakkale Cephesi 2 nci Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s. 423.

bulunduğu cephenin merkezinde sadece 548,64 metre derinliğinde ilerleyebilmişti.¹¹³ İki tarafın siperleri arasındaki ara hatlarda gerçekleşen ve Türk ön hat siperlerine dahi ulaşamayan çarpışmalarda Akdeniz Seferi Kuvvetleri birliklerinin genel zayıflığı 6500 askerdirdi. Bu rakam aynı zamanda eldeki mevcut kuvvetin % 30'luk bir bölümünün kaybedildiğini anlamını taşıyordu.¹¹⁴ İkinci Kirte muharebeleri'nde Türk tarafının genel kaybı ise 2000 askere yakındı.¹¹⁵

Muharebe alanının çarpışmalar sonrasındaki durumunu İngiliz gazeteci Henry W. Nevinston: "*Arazinin üstü ölümlerle dolmuştu ve onları gömecek zamanda yoktu. Mevzilerin önünde ölü ve yaralılar birlikte yatıyordu ancak kimse onlara yardıma gidemiyordu. Çıplak kumlara, çiçek açmış fundalıklara, zeytin ağaçlarına ve köknar ağaçlarına yapışkan kan parçaları sıçramıştı. Uğursuz ölüm korkusu her yeri kaplamıştı*" cümleleriyle anlatıyordu.¹¹⁶ İkinci Kirte muharebesi'nin ardından Seddülbahir Cephesi'nde taraflar arasındaki çarpışmaların mevzi muharebesi karakterini aldığı görülüyordu.

Türk savunmasının sağ kanadını oluşturan Delilesırtı, Zığındere vadisi ve Şehitlersırtı civarındaki çatışmalar, İkinci Kirte muharebesi'nin ardından devam etti. İngilizler, 4 Haziran 1915 günü başlayacak olan Üçüncü Kirte muharebesi'ne kadar geçen 26 günlük sürede toprak kazanmak ve İkinci Kirte muharebesi sırasındaki taarruzlarda piyadenin ilerleyişini engelleyen Türk ileri karakollarını ele geçirmek amacıyla bazı küçük çaplı operasyonlar düzenledi.¹¹⁷

Örneğin 12-13 Mayıs 1915'te 29'uncu Hint Tugayı'na bağlı Gurkha Piyade Alayı'nın 6'ncı Taburu tarafından donanma desteğinde düzenlenen operasyon sırasında Sarıtepe'deki Türk ileri karakolunun ele geçirilmesi planlandı. Operasyonun sonunda ise önceki günlerde yaşanan zorlukların aksine herhangi bir direnişle karşılaşılman ve kayıp verilmeden Sarıtepe'deki Türk ileri karakolu zapt edildi. Sarıtepe karakolunu geri almak için yapılan Türk karşı saldırıları ise geri püskürtülerek bu taktik mevki Türk savunması

---

¹¹³ Gürsel Göncü- Şahin Aldoğan, Çanakkale Savaşı Siperin Ardı Vatan, MB Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 91.

¹¹⁴ C. F. Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Cilt 1, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.421.

¹¹⁵ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V nci Cilt, Çanakkale Cephesi 2 nci Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s. 424.

¹¹⁶ Henry Wood Nevinston, Çanakkale Seferi, Çev. Sebahattin Şenol, İZ Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 144.

¹¹⁷ M. Şevki Yazman, Bir Subayın Kaleminden "Türk Çanakkale" Cephaneniz Yoksa Süngünüz Var, Yay. Haz. Tuncay Yılmaz, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008, s. 278.

aleyhine tahkim edildi. Bu mevkiye daha sonra Gurkha birliklerinin anısını yaşatmak amacıyla “Gurkhasırtı” anlamına gelen “Gurkha Bluff” adı verildi.¹¹⁸

Sarıtepe’ye karşı düzenlenen operasyondan on gün sonra, 22-23 Mayıs 1915’te yine 6’ncı Gurkha Taburu tarafından Sarıtepe’nin kuzeyinde yer alan ve “Kings Own Scottish Borderers Siperi” (KOSB) olarak adlandırılan başka bir noktaya yeni bir saldırı düzenlendi. Bu operasyonda tıpkı bir önceki gibi başarıyla sonuçlandı. Türk savunmasının, kaybettiği bu ikinci mevkiyi geri almak için düzenlediği karşı saldırılar ise sonuçsuz kaldı.¹¹⁹

General Hamilton, Alçıtepe’yi ele geçirmek maksadıyla yapılacak yeni bir taarruzun Gelibolu Yarımadası’na gönderilecek taze kuvvetlerle gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Seddülbahir’de bulunan her iki kolordu komutanı (General Hunter Weston ve General Gouraud) ise bu saldırı için eldeki kuvvetleri yeterli buluyor ve Türk savunması daha fazla güçlenmeden taarruzun yapılmasını istiyordu.

19 Mayıs 1915’te Arıburnu Cephesi’ndeki Türk birlikleri tarafından gerçekleştirilen genel taarruzun başarısızlıkla sonuçlanması yeni taarruz isteğini artıran bir diğer etkendi.¹²⁰ Savaş Bakanı Lord Kitchener’in, General Hunter Weston ve General Gouraud ile aynı fikirde olması nedeniyle General Sir Ian Hamilton “Üçüncü Kirte muharebesi” adıyla tarihe geçecek olan bu taarruzun 4 Haziran 1915’te yapılmasına karar verdi. İngiliz tarihçi Robert Rhodes James’in: “*O ana kadar planlananlar içerisinde en iyisi*” olduğunu ifade ettiği bu saldırı planında, hedefler önekilere göre daha sınırlı tutulmuş ve aynı gün Alçıtepe’nin ele geçirilmesinden vazgeçilmişti.¹²¹

---

¹¹⁸ C. F. Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Cilt 2, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.42-43.

¹¹⁹ Stephen Chambers, Çanakkale Zığındere, Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.28-29.

¹²⁰ Fahri Belen, Çanakkale Savaşı’ndan Alınan Dersler, Yay. Haz. Tuncay Yılmaz, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2009, s. 82.

¹²¹ Robert Rhodes James, Gelibolu Harekâtı, Çev. Halûk V.Saltıkgil, Belge Yayınları, İstanbul, 1965, s. 299.

Seddülbahir Cephesi'ndeki muharebelerin mevzi muharebesine dönüştüğü gerçeği dikkate alınarak hazırlanan bu saldırı planında taarruz kuvveti ile hedef arasında bulunan tüm engellerin ortadan kaldırılmasına öncelik verildi. Taarruz kuvvetinin, muharebe sahasında 731,52 metre derinliğinde ilerleme kaydetmesinin hedeflendiği saldırı planı daha öncekilerle karşılaştırıldığında ise aralarında bazı farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin taarruz bölgesinin ara hattında yer alan dikenli tel engellerinin tahrip edilmesi maksadıyla İngiliz ve Fransız topçusu tarafından dört saat sürecek bir bombardıman yapılacaktır. Bombardımanın yarısında kısa bir ara verilerek karşı tarafa saldırının başlayacağı izlenimi uyandırılacak ve böylece onların siperlere yerleşmesi sağlanacaktır. Ardından yarım saat süreyle Türk siperleri ikinci defa ateş altına alınacaktır. Topçu bombardımanının bitiminde ise iki dalga halinde tertip edilen taarruz kuvvetinin ilk dalgası saldırıya geçip Türk ön hat siperlerini işgal ettikten sonra tahkim edecek, ardından da ikinci dalga saldırıya geçerek ilerleyip ikinci ve üçüncü hat siperlerini ele geçirecektir. İşgal edilen Türk siperleri süratle tahkim edilecek, diğer siperlerle olan irtibatı sağlanacak ve en son aşamada ise ele geçirilen arazi Türk keskin nişancılarından temizlenecektir.¹²² Topçu birliklerinin piyadenin taarruz cephesinde ne kadar ilerleyebildiğini takip edebilmesi için işgal edilen siperler üzerine kırmızı flamalar dikilecektir.¹²³ 28 Haziran'daki Zığındere taarruzunda yapılacağı gibi bu taarruz sırasında da taarruzun merkez cephesini oluşturan 42'nci Tümen'in 127'nci Tugayı'na bağlı piyadelerin sırtlarına, topçuların ilerledikleri noktaları görebilmeleri ve Türk piyadesiyle ayırt edilebilmeleri için üçgen şeklinde tenekeler takılmıştır. Üçüncü Kirte muharebesi'nin Çanakkale kara muharebeleri süresince gerçekleştirilen tüm taarruzlardan ayrılan en önemli yönü ise Kraliyet Deniz Tümeni'ne (RND) ait sekiz adet zırhlı aracın kullanılacak olmasıdır.¹²⁴

Üçüncü Kirte muharebesi'ne katılacak olan İngiliz ve Fransız birliklerinin toplam sayısı 30.000 askere ulaşıyordu. Bu taarruzu karşılayacak olan Güney Grubu Kumandanlığı'na bağlı 9'uncu Piyade Tümeni ile 12'nci Piyade Tümeni birliklerinin ihtiyat kuvvetleri de dâhil olmak üzere (7'nci Piyade Tümeni'ne bağlı 19'uncu ve 20'nci Piyade Alayları) toplam mevcudu ise 18.500 askerdi.

¹²² İhsan Ilgar, Çanakkale Savaşları 1915, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s. 113.

¹²³ C. F. Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, 2' nci Cilt, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.55-56.

¹²⁴ Peter Hart, Gelibolu, Çev. Ahmet Fethi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014,s.279-282.

Güney Grubu Kumandanlığı, Üçüncü Kirte muharebesi öncesi Seddülbahir Cephesi'nde toplam 21 piyade taburu, 6 makineli tüfek bölüğü, 16 sahra bataryası, 2 dağ bataryası, 2 muhasara bataryası, 2 mantelli batarya ve Zığındere'nin iki yakasında mevzilendirilen beş makineli tüfekli Alman denizci birliği ile tertiplenmişti. Türk savunmasının sağ kanadını oluşturan 9'uncu Piyade Tümeni birlikleri, 7000 kişilik mevcuduyla kendi sorumluluk sahaları içerisinde sağ ve sol grup olarak iki grup halinde teşkilatlanmıştı. 9'uncu Piyade Tümeni Kumandanlığı, 28 Mayıs 1915 tarihinde yayınlamış olduğu bir emirde, savunma bölgesindeki tahkimatın güçlendirilmesini ve eksikliklerin süratle tamamlanmasını emretmişti.¹²⁵

Üçüncü Kirte muharebesi, 4 Haziran 1915 sabahı saat 08.00'de İngiliz kara ve deniz topçularının Türk siperlerini bombardıman etmesiyle başladı. İki aşamalı bir bombardımanın ardından ateşin Türk ön hat siperlerinden daha gerilere kaydırılmasıyla birlikte saat 12.00'de Zığındere'den Kerevizdere'ye kadar uzanan tüm cephe hattı boyunca taarruza geçildi. Üçüncü Kirte muharebesi sırasında Güney Grubu savunmasının sağ kanadının mevzilendiği ve taarruzun sol kanadının yöneldiği hat doğudan batıya doğru Delilesırtı, Zığındere ve Şehitlersırtı çizgisinde uzanıyordu. Bu hatta 9'uncu Piyade Tümeni, sağ ve sol kanat bölgesi olmak üzere iki kısım haline mevzilenmişti.

Zığındere vadisinin bulunduğu sağ kanat bölgesinde; 126'ncı Piyade Alayı'nın 1'inci Taburu ve 19'uncu Piyade Alayı'nın 2'nci Taburu bulunuyordu.¹²⁶ Bu taburların mevzilendikleri siperler ise İngilizler tarafından "H" ve "J" siperleri olarak isimlendirilmişti. İngiliz ve Avustralya topçularının taarruz öncesinde yaptıkları bombardıman, Delilesırtı'ndaki H siperleri üzerinde ciddi tahribatlara neden olsa da Şehitlersırtı üzerindeki J-10 ve J-11 siperleri obüs toplarıyla bombardıman edilmediği için özellikle siperler önündeki dikenli teller ve istinat noktalarında yer alan makineli tüfekler zarar görmemişti.¹²⁷

---

¹²⁵ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V nci Cilt, Çanakkale Cephesi III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 45-47.

¹²⁶ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V nci Cilt, Çanakkale Cephesi III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 62.

¹²⁷ C. F. Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, 2' nci Cilt, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.62-63.

Buna rağmen muharebe alanının genelinde büyük bir tahribat söz konusuydu. Türk piyadesinin, içleri cesetlerle dolu olan siperlerdeki olumsuz koşullara rağmen arazi şartlarından yararlanarak mücadele ettiği görülüyordu.¹²⁸ Güney Grubu Kumandanlığı Harekât Şube Müdürü Yüzbaşı Mehmet Nihad Bey, Türk piyadesinin hela çukurlarında, sargı mahallerinde, gizli yollarda kısacası savunmaya elverişli olan her karış topraktan istifade ederek mücadele ettiğini vurguluyordu. Bu şartlar altında yaralılar ateş hattı gerisine nakledilemiyor, erzak ve cephane ikmal gibi işlemler yapılamaz hale geliyordu. Yüzbaşı Mehmet Nihad Bey, Güney Grubu Kumandanlığı'nın karşılaşmış olduğu en şiddetli muharebe günlerinden biri olarak nitelendirdiği ve 5 Haziran günü tekrar edilmesi halinde Türk savunmasının mahvolacağını ifade ettiği bu hücum sırasında, 9'uncu Piyade Tümeni cephesinde yaşananları: “*Müthiş bir karmaşa halinde insan yığınları durmadan yaralanıyor ve ölüyorlardı*” sözleriyle anlatıyordu.¹²⁹ Muharebe süresince Türk topçusuna son ana kadar atışlara devam edilmesi ve asla geri çekilmeyerek mecbur kalındığında topların tahrip edilmesi emredilmişti.¹³⁰

Sol taarruz kanadını oluşturan 42'nci Tümen (125'inci, 126'ncı, 127'nci Tugaylar) ve 29'uncu Tümen (88'inci Tugay, 29'uncu Hint Tugayı) birlikleri, Delilesırtı ile Şehitlersırtı üzerindeki 9'uncu Piyade Tümeni mevzilerine karşı taarruza geçti. 42'nci Tümen'e bağlı 127'nci Manchester Tugayı ile 125'inci Tugay birliklerinin, 9'uncu Piyade Tümeni'nin sağ kanadını oluşturan Kanlıdere ile Kirtederesi arasına ortaklaşa gerçekleştirdikleri hücumlar başarılı oldu. Kısa süre içerisinde Türk siperlerini ele geçiren 42'nci Tümen birlikleri ile Alçıtepe arasında artık ciddi bir engel kalmamıştı.

42'nci Tümen'in kendi cephesinde gerçekleştirdiği hücumlar günün en başarılı sonuçlarını verdi. Taarruzun merkezini oluşturan bu bölümde 1 km genişliğinde ve 500 metre derinliğinde arazi kazanımı elde edilirken Türk savunması merkezden yarılma tehlikesiyle karşı karşıya bırakıldı.¹³¹

---

¹²⁸ Erich R. Prigge, Çanakkale Savaşı Günlüğü, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 107.

¹²⁹ Bursalı Mehmet Nihat, Umûmi Harbte Seddülbahir Cenûb Grubu Muharebatı, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1336, s.46.

¹³⁰ Turhan Seçer, Destanlaşan Çanakkale Deniz Kara Hava Savaşları Tüm Yönleriyle Anılar ve Yorumlar, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 240.

¹³¹ Tim Travers, Gelibolu 1915, Çev. Fırat Asya, Elips Kitap, Ankara, 2008, s.133.

Delilesirtı'nda yer alan H-12 siperine ise 42'nci Tümenin solunda bulunan 29'uncu Tümen'e bağlı 88'inci Tugay taarruz etti. 88'inci Tugay birlikleri, taarruzları sırasında bu siperlerden üzerlerine açılan makineli tüfek ateşiyle ağır kayıplar verdi. Bu durum İngiliz ve Avustralya topçularının hücumdan önce yaptıkları bombardımanın istenilen düzeyde tahribat yapmadığını ortaya koyuyordu. Özellikle Breslau hafif kruvazöründen alınarak Türk savunması açısından önemli bir mevkiye mevzilendirilen Alman ağır makineli tüfek birliği, 88'inci Tugay'ın bu ağır kayıplara uğramasında etkin rol oynadı. 88'inci Tugay birlikleri verdikleri ağır kayıplara rağmen saat 13.00'de H-11 ve H-12 siperini ele geçirmeyi başardı.¹³²

Zığındere'nin iki yakasına hâkim bir konumda inşa edilen ve Alman makineli tüfek bölüğü tarafından "Bismarckstand/ Bismarck Mevkii" olarak isimlendirilen bu tahkimli siper, Dz. Ütğm. Rabenau ile askerleri tarafından son ana kadar savunuldu. Mücadelenin sonunda ise KOSB Alayı'nın 1'inci Taburu'na mensup askerler, "Bismarck mevkii" olarak adlandırılan siperi ele geçirdi.¹³³ Dz. Ütğm. Rabenau ile birlikte 250 asker İngilizler tarafından esir alındı.¹³⁴ H-11 ile H-12 siperlerinin ele geçirilmesinin ardından H-14 siperine saldıran 4'üncü Worchester Taburu'na ait küçük bir müfreze, H-14'ü ele geçirmeyi başardı fakat gerek sol taraflarındaki J siperlerinden üzerlerine yönetilen piyade ve makineli tüfek ateşinin etkisiyle, gerekse 88'inci Tugay tarafından zamanında takviye edilmemeleri nedeniyle tutunamadı. Geri çekilmek zorunda kalan piyade birlikleri, H-14 siperinin kendilerine daha az ateş yöneltilen kısmında direnmeye çalıştı.¹³⁵

88'inci Tugay'ın sol kanadında bulunan 29'uncu Hint Tugayı ise taarruz hedefi olan J siperlerini ele geçirmek maksadıyla Şehitlersirtı ile Zığındere yatağı üzerinden hücumla geçti. Gurkha ve Sih birlikleri, yoğun makineli tüfek ve piyade ateşi karşısında ağır kayıplara uğradı.¹³⁶ Kayıpların nedeni ise J siperlerinin tahrip edilmesi için ayrılan topçuların başka hedeflere kaydırılması ve havan toplarının tahsis edilmemesi sebebiyle

---

¹³² Ray Westlake, Çanakkale'de Savaşın İngiliz Alayları, Çev. Yusuf Ziya Demirtaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 155.

¹³³ Klaus Wolf, Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbi'nde Türk- Alman Askeri İttifakı, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 314.

¹³⁴ C. F. Aspinal Oglender, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, 2' nci Cilt, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.63.

¹³⁵ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V nci Cilt, Çanakkale Cephesi III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 64.

¹³⁶ Tim Travers, Gelibolu 1915, (Çev. Fırat Asya), Elips Kitap, Ankara, 2008, s.132.

bombardıman sırasında siperler ve önündeki tel örgülerin yeterince tahrip edilmemesiydi.¹³⁷ Bu nedenle önce 29'uncu Hint Tugayı'nın ardından takviye olarak hücumla katılan 86'ncı Tugay'ın saldırıları J siperleri önünde durduruldu. 14'üncü Sih Taburu'nun J-10 siperlerine karşı iki defa tekrarladığı hücumlar, 126'ncı Piyade Alayı 1'inci Tabur ile takviyelerinin mukavemeti karşısında başarısız oldu. Taarruzda verdiği ağır zayıyat nedeniyle tükenme noktasına gelen 14'üncü Sih Taburu, 15 İngiliz subayından 12'sini, 14 subayından 11'ini ve 514 erinden 380'ini kaybetti.¹³⁸

6'ncı Gurkha Taburu, Şehitlersırtı ile deniz arasındaki uçuşunu takip ederek 72 Rakımlı Tepe (Saritepe) üzerindeki J-11 siperinin kuzeybatısını ele geçirdi. Ancak zamanında takviye edilmediği için karşılaştığı direniş ve ateş perdesi karşısında daha fazla dayanamayarak geri çekilmek zorunda kaldı. 4 Haziran 1915 günü saat 13.00'e gelindiğinde Güney Grubu Kumandanlığı'nın her iki kanadına yöneltilen taarruzların Türk savunması karşısında durdurulduğu görülüyordu. Sadece 42'nci Tümen merkezden gerçekleştirdiği hücumlarda kısa sürede 914,4 metre derinliğinde ilerlemeyi başarmış ve 217 Türk askerini esir almıştı. Bu gelişme Güney Grubu savunmasının ortadan yarılma riskini ortaya çıkarmıştı.¹³⁹ 8'inci Kolordu Kumandanı General Hunter Weston'un, kolordu takviyeleri ile başarı sağlanan taarruz merkezi yerine başarısız olunan sağ ve sol kanatları desteklemeyi tercih etmesi, Güney Grubu Kumandanlığı'nın savunmanın yarılma tehlikesiyle karşı karşıya kalınan merkez bölgesini takviye etmesi Üçüncü Kirte Muharebesi'nin sonucunu ve galibini belirleyen en önemli etken olmuştur.

Saat 17.00'de Fransız birliklerinin gün içinde başka bir hücumla geçemeyeceklerini bildirmesi, 29'uncu Tümen birliklerini zor durumda bıraktı. Delilesırtı, Zığındere yatağı ve Şehitlersırtı'nda öğleden sonra yeni taarruzlara yeltenen 29'uncu Tümen birlikleri ağır kayıplar vererek başarısız oldu. Fransızların taarruzdan vazgeçmesi, taarruz cephesinin sol kanadındaki kazanımların korunmasını zorlaştırırken Alçitepe'nin zapt edilmesi için ele geçirilen fırsatın bir kez daha kaçırılmasına neden oldu.

---

¹³⁷ Nigel Steel - Peter Hart, Gelibolu Yenilginin Destanı, Çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2005, s. 136.

¹³⁸ Stephen Chambers, Çanakkale Zığındere, Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.46.

¹³⁹ C. F. Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, 2' nci Cilt, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.62.

4 Haziran 1915 akşamı 9'uncu Piyade Tümeni'ne gönderilen takviyeler, taarruz cephesinin merkezinden ilerleyen fakat sağ ve sol kanatlarından savunmasız kalan 127'nci Manchester Tugayı'na ağır kayıplar verdirdi. Bu nedenle General Hunter Weston'un emriyle 127'nci Tugay geriye çekilmek zorunda kaldı. 4 Haziran 1915 akşamı saat 17.15'te General Hunter Weston'un emrindeki birliklere ele geçirdikleri araziyi tahkim etmelerini emretmesiyle de 4 Haziran 1915 taarruzu sona erdi. 4 Haziran 1915 muharebesi sonucunda Akdeniz Seferi Kuvvetleri birlikleri taarruz ettiği 1,5 km'lik cephe hattı üzerinde derinliği sadece 200-450 metre arasında değişen arazi kazanımı elde edebilmişti.¹⁴⁰

Üçüncü Kirte muharebesi'nin bundan sonraki safhasında saldırısı sırası Türk tarafındaydı. 4 Haziran 1915 akşamı 9'uncu Piyade Tümeni Kumandanı Albay Halil Sami Bey, 9'uncu Piyade Tümeni cephesinde kaybedilen mevzilerin ele geçirilmesi için bir süngü hücumu yapılmasını emretti.¹⁴¹ Tümen kumandanlığının emri üzerine Kirtederesi ile Şehitlersırtı arasında gerçekleştirilen süngü hücumu başarılı olduysa da beklenen düzeyde kazanımlar sağlayamadı.¹⁴²

9'uncu Piyade Tümeni'nin yaptığı süngü hücumu dışında 5'inci Ordu Kumandanlığı tarafından Güney Grubu Kumandanlığı'na 4 Haziran 1915 akşamı gönderilen emirde, kaybedilen siper hatlarının ele geçirilmesi için süngü taarruzu yapılması isteniyordu.¹⁴³ Güney Grubu Kumandanlığı ise bu emrin 9'uncu Piyade Tümeni cephesinde icra edilmesini uygun buldu. Çünkü 42'nci Tümen'e bağlı birlikler, 9'uncu Piyade Tümeni cephesine adeta bir ok gibi saplanmıştı. 4 Haziran muharebesi sonrasında 9'uncu Piyade Tümeni cephesinin orta ve sol kanadı yarılmıştı. Son yapılan taarruz başarılı olmasına rağmen ortaya çıkan tehlikeli durum düzeltilememişti.¹⁴⁴

---

¹⁴⁰ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V nci Cilt, Çanakkale Cephesi III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 66.

¹⁴¹ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4836, Dos. H-16, Fih. 1-65.

¹⁴² ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3474, Dos. H-8, Fih. 1-47.

¹⁴³ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3474, Dos. H-8, Fih. 5-47.

¹⁴⁴ ATASE Arşivi, BDH Kls. 3474, Dos. H-9, Fih. 6.

5 Haziran 1915'te Zığındere'de yaşanan ve 9'uncu Piyade Tümeni'nin müdahalesiyle engellenen bomba hücumları bile Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ kanadındaki durumun vehametini göstermesi açısından yeterlidir.¹⁴⁵ Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ kanadında ortaya çıkan tehlikeli durumun düzeltilmesi için karşı taarruz yapılması emredildiğinden dolayı cephe gerisindeki ihtiyatlar ön hatlara getirilerek savunma yeniden organize edildi.¹⁴⁶ Taarruz için 6 Haziran 1915 günü seçildi. 6 Haziran 1915 gecesi, saat 03.30'da 9'uncu Piyade Tümeni'nin, 42'nci Tümen ve 29'uncu Tümen cephesine gerçekleştirdiği hücum başarılı oldu.¹⁴⁷

Delilesırtı ile Şehitlersırtı üzerinde kaybedilen siper hatları yeniden ele geçirildi.¹⁴⁸ Taarruz sırasında 9'uncu Piyade Tümeni birlikleri tarafından İngilizlerden yedi adet makineli tüfek ile çok sayıda silah ve cephane savaş ganimet olarak ele geçirildi.¹⁴⁹

Buraya kadar verilen bilgilerden, 28 Nisan 1915'te başlayıp 6 Haziran 1915 tarihine kadar üç aşamada gerçekleştirilen Kirte muharebelerinin en önemli çarpışmalarının Zığındere vadisinde yaşandığı anlaşılmaktadır. Kirte muharebeleri sırasında Zığındere yatağı ve sahili İngilizler tarafından kademeli olarak ele geçirilmiş ve 9 Ocak 1916'da Gelibolu Yarımadası'nın tamamen tahliye edilmesine kadar ikmal sahası olarak kullanılmıştır. Taktik hedefler açısından değerlendirildiğinde her iki muharebenin benzer yönlerinin bulunduğu görülmektedir. Bu muharebeler, Zığındere bölgesinin askeri açıdan taşıdığı önemi ortaya koymaktadır.

---

¹⁴⁵ ATASE Arşivi, Kls. 4836, Dos. H-16, Fih. 1-67.

¹⁴⁶ Hans Kannengiesser, Çanakkale'de Türklerle Beraber, Çev. Prof. Dr. Mehmet Serez, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s. 177.

¹⁴⁷ Walter von Schoen, Gelibolu Cehennemi, Çev. Dilek Ekiz-Hayrettin Ekiz, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2010, s. 165.

¹⁴⁸ ATASE Arşivi, Klasör No: 4836, Dos. H-16, Fih. 1-68.

¹⁴⁹ ATASE Arşivi, Kutu Nu: 8, Dosya No: 55, Fihrist No: 1-23.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SALDIRI PLANLARI VE SAVUNMA DÜZENİ

3.1. Müttefiklerin Zığındere Harekâtını Düzenleme Nedenleri

Üçüncü Kirte muharebesi'nin sonuçlarını değerlendiren Akdeniz Seferi Kuvvetleri Kumandanlığı, gelecekte düzenlenecek olan yeni saldırılarda taktik değiştirmeye karar verdi. Kanat taarruzlarındaki başarısızlıkların 42'nci Tümen'in elde ettiği kazanımları tehlikeye düşürmesi, Zığındere ile Kanlıdere civarındaki mevzilerin sürekli el değiştirmesinden dolayı mevzi muharebelerinin neden olduğu tıkanıklığın aşılabilmesi gibi nedenlerle Alçıtepe'yi işgal etmek için genel taarruzlar düzenlemek yerine kanatlarda bölgesel taarruzlar yapılması kararlaştırıldı.¹⁵⁰

Deniz ve kara topçusunun himayesindeki taarruz kuvvetlerinin sınırlı bir hedefe karşı gerçekleştireceği bu bölgesel operasyonlarda başarı sağlandıktan sonra cephenin merkezinden ilerlenmesi ve son aşamada Alçıtepe üzerine genel taarruz yapılması düşünülmüyordu. Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ ve sol kanadına karşı düzenlenecek olan bu mahdut hedefli taarruzların önce Kerevizdere'de ardından Zığındere'de yapılması planlanmıştı. Fransızlar tarafından Kerevizdere'deki 2. Piyade Tümeni mevzilerine karşı düzenlenecek saldırı için 21 Haziran 1915 tarihi belirlenmişti.¹⁵¹

Fransızların “Üçüncü Kerevizdere Muharebesi” Türk tarafının ise “Birinci Kerevizdere Muharebesi” yahut “83 Rakımlı Tepe Muharebesi” olarak isimlendirdiği bu taarruzda Fransız kolordusu, 600 metre uzunluğundaki bir cephe hattını ve iki önemli direnek noktasını el geçirmeyi hedeflemişti.

---

¹⁵⁰ Göncü, Gürsel, Şahin Aldoğan, Çanakkale Savaşı Siperin Ardı Vatan, MB Yayınları, İstanbul, 2006, s. 96.

¹⁵¹ Edward Erickson, Gelibolu Osmanlı Harekâtı, Çev. Orhan Düz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Mayıs 2012, s. 172.

Muharebenin sonunda sadece Haricot (Kemal Bey Tepesi) olarak isimlendirilen direnek noktasını ele geçirebilen Fransızlar, ağır kayıplar vermelerine rağmen taarruz hedefinin üçte biri (150-200 metre) oranında ilerleyebildi. Hedeflenenden daha az kazanımlar elde edilmesine rağmen bu sonuç General Ian Hamilton ve kurmayları tarafından büyük bir zafer olarak kabul edildi.¹⁵² Londra ve Paris'e büyük bir zafer olarak yansıtılan muharebenin sonucunda mahdut hedefli taarruzlar serisinin birinci aşamasının başarıyla sonuçlandığı kabul edildi.¹⁵³ İngiliz savaş muhabiri Ellis Ashmead Bartlett'in konuyla ilgili olarak, kazanılan başarının ordunun moral ve motivasyonunu artırdığını ve bu harekâtın, gelecekte düzenlenecek operasyonlarda topçuların mühimmat sıkıntısı çekmedikleri takdirde ne kadar büyük başarılar elde edebileceklerini gösterdiğini ifade etmesi, İngiliz ve Fransızlardaki zafer algısını ortaya koyması açısından önemlidir.¹⁵⁴

Akdeniz Seferi Kuvvetleri Kumandanlığı açısından zafere giden yolda önemli bir adım olarak kabul edilen bu başarının vakit kaybetmeden yenisiyle taçlanması isteniyordu. Mahdut hedefli taarruzlar serisinin ikinci aşamasının gerçekleştirileceği yeni alan ise İngilizlerin aylardır ilerlemek için mücadele ettikleri Zığındere bölgesiydi. Makineli tüfeklerle ve dikenli tellerle tahkim edilen siper hatlarından oluşan Zığındere'deki Türk savunma hattı, Kirte muharebeleri sırasında İngilizler için aşılmaz bir engel haline gelmişti.¹⁵⁵ Üçüncü Kirte muharebesi'nden sonra Delilesırtı üzerindeki "Boomerang" ve "Turkey Trench" isimli direnek noktalarını ele geçirmek isteyen İngilizler, 11-18 Haziran 1915 tarihleri arasında bu direnek noktalarına geceli gündüzlü saldırılar düzenlemişlerdi. İngilizlerin ayrıca H.11 ve H.12 siperi olarak kodladıkları bu Türk mevzileri civarında yaşanan lokal saldırılar her iki taraf açısından ağır kayıplarla sonuçlanan zorlu ve karmaşık bir muharebe süreci haline geldi. 18 Haziran 1915'e kadar karşılıklı olarak düzenlenen saldırıların sonucunda bölgedeki mevziler sürekli el değiştirmiş "Turkey Trench" olarak

---

¹⁵² Ian Hamilton, Gelibolu Hatıraları, Ed. Ö. Andaç Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 204-205.

¹⁵³ Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 118.

¹⁵⁴ Ellis Ashmead Bartlett, Çanakkale Gerçeği, Yay. Haz. Muzaffer Albayrak, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007, s. 181.

¹⁵⁵ Tim Travers, Gelibolu 1915, Çev. Fırat Asya, Elips Kitap, Ankara, 2008, s.132.

adlandırılan direnek noktasının bir kısmı 29'uncu Tümen de diğer kısmı ise 11'inci Piyade Tümeni'nin elinde kalmıştı.¹⁵⁶

“Boomerang” adı verilen ve taktik konumu nedeniyle önceki taarruzlar sırasında 29'uncu Tümen birliklerine ağır kayıplar verdiren diğer Türk direnek noktası ise hâlâ zapt edilememişti.¹⁵⁷ Aylardır düzenlenen operasyonların başarıyla sonuçlanmasına engel olan tıkanıklığa son vermek, Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ kanadında 650 metrelik ilerleme sağlamak amacıyla mahdut hedefi taarruzlar serisinin ikinci aşamasının Zığındere bölgesinde gerçekleştirilmesi kararlaştırıldı.¹⁵⁸ 8'inci İngiliz Kolordusu tarafından icra edilecek olan taarruz için gerekli hazırlıklar yapılmaya başlandı. Tahrip gücü yüksek olan topçu cephanesinin yokluğu nedeniyle büyük sıkıntılar yaşayan İngilizler, bu sorunu çözmek için Fransızlardan topçu desteği istedi. Fransızların bu desteği sağlayabilmek adına 27 Haziran 1915'te hazır olabileceğini belirtmesi üzerine ise Zığındere harekâtının 28 Haziran 1915'te düzenlenmesine karar verildi.¹⁵⁹

3.2. Zığındere Harekâtı'nın Askerî Hazırlık Safhası

28 Haziran 1915'te Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ kanadını oluşturan Zığındere bölgesindeki 11'inci Piyade Tümeni cephesine karşı düzenlenecek olan taarruzun hedefi, askeri hazırlık safhası, komuta kademesi ve taarruza katılacak olan birlikler ise aşağıdaki gibidir.

3.2.1. Zığındere Harekâtı'nın Amacı

Zığındere harekâtının amacı, Zığındere vadisinin batı ve doğu yakasında yer alan Şehitlersırtı (batı) ile Delilesırtı (doğu) üzerindeki Türk siperlerini ele geçirmektir. Bu siperlerden Şehitlersırtı üzerinde bulunan siper hatları, güneyden kuzeye doğru arka arkaya uzanıyordu. Söz konusu siperler, J.11a isimli bağlantı siperi ile birbirine

---

¹⁵⁶ C. F. Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Cilt1, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.98.

¹⁵⁷ Stephen Chambers, Çanakkale- Zığındere, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 87.

¹⁵⁸ Nigel Steel, Peter Hart, Gelibolu Yenilginin Destanı, Çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.142.

¹⁵⁹ C. F. Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Cilt1, (Yay. Haz. Metin Martı), Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.98.

irtibatlandırılmıştı. İngiliz haritalarında J harfi ile kodlanan siperler, güneyden kuzeye doğru J.9, J.10, J.11, J.12 ve de J.13 siperi olarak isimlendirilmişti.¹⁶⁰ Siperlerin en güneyde kalan ilki Sarıtepe yakınlarındaki J.9 siperi olup en kuzeyde olanı ise günümüzde Nuri Yamut Anıtı'nın bulunduğu noktada yer alan J.13 siperiydi. Şehitlersırtı üzerindeki J siper hatları, İtilaf Devletleri donanmasının Ege Denizi'nden yapacağı kanat ateşine açık bir konumda bulunuyordu. Türk tarafı açısından büyük bir tehlike arz eden bu durumun meydana getirdiği tehdidi en aza indirmek düşüncesiyle Güney Grubu Kumandanlığı, söz konusu siperleri derin bir biçimde kazdırarak, dikenli tellerle ve makineli tüfeklerle aşılması güç bir engel haline getirtmişti. Piyade taarruzlarına karşı aşılmaz bir savunma duvarı haline getirilen siper hatları, Kirte muharebeleri süresince yöneltilen İngiliz taarruzlarını durdurmayı başardı. İngiliz donanmasının kanat ateşleri ise J siperlerini etkisiz hale getirmeyi başaramadı.¹⁶¹

8'inci Kolordu Kumandanı General Hunter Weston, Kirte muharebeleri'nden edindiği tecrübeleri göz önünde bulundurarak harekâtı sadece Şehitlersırtı'ndaki J siperleri ile sınırlı tutmak istemiyordu. Delilesırtı'ndaki H.12 ile H.12a isimli siperleri de saldırı planına dâhil edilmişti. Bu siper hatlarının güneyinde, Kirte muharebeleri boyunca cephenin sol kanadında ve merkezinde ilerlemeye çalışan İngilizlere ağır kayıplar verdiren “Boomerang” ile “Turkey Trench” adında iki direnek noktası bulunuyordu. General Hunter Weston, her iki direnek noktasının ortadan kaldırılması gerektiğini düşündüğü için harekâtın Zığındere'nin Keçideresi ile birleştiği noktaya kadar uzatılmasını istiyordu.

General Hunter Weston'un isteği General Ian Hamilton tarafından da kabul edildi.¹⁶² Zığındere harekâtında 650 metre uzunluğundaki cephe hattında belirlenen hedeflerin ele geçirilmesine, Kirte Köyü'nün batıdan ve Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ kanadından kuşatılarak önemli bir mevzi elde edilmesine karar verildi.

---

¹⁶⁰ Stephen Chambers, Çanakkale- Zığındere, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 68.

¹⁶¹ Henry Wood Nevinson, Çanakkale Seferi, Çev. Sebahattin Şenol, İZ Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 159.

¹⁶² C. F. Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Cilt1, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.98.

3.2.2. Harekâtın Askerî Hazırlık Safhası

Zığındere harekâtının en önemli özelliği piyade birliklerinin Kirte muharebelerine göre daha etkin bir topçu desteğinin himayesinde taarruz etmesiydi. “*Topçu cephanesi olmadan yapılan siper harbi, askerlere zahmet çektirir*”¹⁶³ sözünden de anlaşılacağı gibi topçu desteği Zığındere harekâtının başarılı olması için en önemli şart olarak kabul edilmekteydi.¹⁶⁴ Zığındere harekâtının, Birinci Kerevizdere harekâtına göre en büyük problemi ise topçu cephanesi hususunda İngilizlerin, Fransızlar kadar bol cephane stoklarına sahip olmamasıydı.

Zığındere harekâtına hazırlanan 8’inci Kolordu, tahrip gücü yüksek topçu cephanesi eksikliğini gidermek amacıyla Fransızlardan topçu desteği istedi. Fransızlar ise 27 Haziran 1915’te yardımcı olmak koşuluyla İngilizlere olumlu yanıt verdiğiinden dolayı taarruzun tarihi 28 Haziran 1915 olarak belirlendi. Harekât öncesindeki görev dağılımına göre topçu birliklerinin komutası Tuğgeneral Sir Hugh Simpson Baikie’ye verildi. Sadece topçuların muharebe tertiplenmeleri hususunda 29’uncu Tümen Kumandanı General De Lisle serbest bırakıldı. Tahrip gücü yüksek topçu cephanesinin tedarik edilmesiyle ilgili yaşanan sıkıntılara rağmen General Sir Ian Hamilton cephane stoklarının 1/3’lük bölümünü Zığındere harekâtı için tahsis etti. Her ne kadar saldırı için tahsis edilen topçu cephanesi miktarı toplam 10.900 adet olsa da 28 Haziran 1915 harekâtı sırasında sarf edilen çeşitli çaplardaki top mermisi sayısı 16.200 mermiye ulaşacaktı.

Harekâtın sonunda stoklarda 21.997 top mermisi kalacaktı. Önceki günlerde yapılan taarruzlar için harcanan topçu cephanesinin sayısıyla mukayese edildiğinde en fazla topçu cephanesinin Zığındere harekâtı için sarf edildiği görülecekti.¹⁶⁵

Zığındere harekâtını himaye edecek İngiliz ve Fransız kara topçu kuvveti toplam 77 namludan oluşuyordu. Fransızlar Delilesırtı üzerindeki “Boomerang” isimli direnek noktasının tahrip edilmesi için “La Demosielle” adındaki siper havanlarından iki adet

¹⁶³ Robert Rhodes James, Gelibolu Harekâtı, Çev. Halûk V.Saltıkgil, Belge Yayınları, İstanbul, 1965, s. 328.

¹⁶⁴ Nigel Steel, Peter Hart, Gelibolu Yenilginin Destanı, Çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınları, İstanbul, İstanbul, 2005, s.142.

¹⁶⁵ C. F. Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Cilt1, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.100.

tahsis etmişti. Türklerin Birinci Kerevizdere harekâtından tanıdıkları ve “Kara Kedi” olarak isimlendirdikleri bu siper havanları, 58 mm çapında olup çıkardığı ses ve yaptığı tahribatın büyüklüğü ile meşhurdur.¹⁶⁶ İngilizlerin elinde bulunan 8 adet Japon siper havanının 2’si Seddülbahir’de olsa bile havanların kullanma talimatının Japonca olması ve cephanesinin az olması sebebiyle kullanılmasını olanaksız hale getiriyordu. Buna rağmen siper havanına çok ihtiyaç duyulduğu biliniyordu.¹⁶⁷

Zığındere saldırısını denizde HMS Talbot kruvazörü ile HMS Scorpion ve HMS Wolverine destroyerleri himaye edecekti.¹⁶⁸ Bu bilgilerden anlaşılacağı gibi İngilizler harekâtın başarıyla sonuçlanmasında en önemli rolü oynayacak olan topçu desteğinin sağlanması hususunda son derece titiz davranıyordu. Tahrip gücü yüksek topçu cephanesinin tedariki noktasında yaşanan büyük sıkıntılara rağmen İngilizler Zığındere’de, Kirte muharebelerine göre daha küçük bir taarruz cephesine daha büyük oranda topçu desteğini tahsis etmişti. Bu hususun İngilizlerin Zığındere harekâtına verdiği önemi ortaya koyması açısından ayrıca önemli olduğu düşünülmektedir.¹⁶⁹

3.2.3. Komuta Kademesi ve Harekâtı İcra Edecek Birlikler

28 Haziran 1915’te yapılacak olan Zığındere harekâtını, 4 Haziran 1915’te 29’uncu Tümen komutanlığına atanan Tümgeneral Henry de Beauvoir De Lisle sevk ve idare edecekti. Harekâta katılacak olan topçu birlikleri Tuğgeneral Sir Hugh Simpson Baikie komutasında olacaktı. Topçu kuvvetleri 8’inci Kolordu Kumandanının emri altında bulunmakla birlikte, topçuların muharebe tertiplenmeleri hususunda 29’uncu Tümen Kumandanı General De Lisle serbest bırakılmıştır.¹⁷⁰

---

¹⁶⁶ Murat Armutak, “Fransız Siper Havanları Çok Can Yakmıştı, Siperde Kara Kedi Miyavlırsa”. Çanakkale 1915 Dergisi, Y.4, S.15, Mart 2012, s.52-56.

¹⁶⁷ Stephen Chambers, Çanakkale Zığındere, Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 97.

¹⁶⁸ Ellis Ashmead Bartlett, Çanakkale Gerçeği, Yay. Haz. Muzaffer Albayrak, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007, s. 182.

¹⁶⁹ Nigel Steel- Peter Hart, Gelibolu Yenilginin Destanı, Çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 142.

¹⁷⁰ C. F. Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Cilt1, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.100.

Zığındere harekâtını icra edecek piyade kuvveti, 29'uncu Tümen, 29'uncu Hint Tugayı ve 52'nci Lowland Tümeni'ne bağlı 156'ncı Tugay'dan oluşuyordu. 29'uncu Tümen; 86'ncı Tugay, 87'nci Tugay ve 88'inci Tugay olmak üzere toplam üç piyade tugayından meydana geliyordu. General H.V.Cox komutasındaki 29'uncu Hint Tugayı, kara harekâtının ilk gününden beri muharebe sahasında çarpışan ve verdiği kayıplardan dolayı zayıf düşen 29'uncu Tümen'e destek olması için görevlendirilmişti. Son olarak cepheye yeni gelen Tümgeneral Granville Eggerton komutasındaki 52'nci Lowland Tümeni'nin Tuğgeneral Scott-Moncrieff komutasındaki 156'ncı Tugayı ise ilk savaş tecrübesini Zığındere harekâtında kazanacaktı. Taarruz kuvvetinin sayısal mevcudu ise toplam 15000 muharipten oluşuyordu.¹⁷¹

3.3. Taarruz Planı

8'inci Kolordu'nun 28 Haziran 1915'te Zığındere'deki 11'inci Piyade Tümeni mevzilerine karşı gerçekleştireceği harekât iki aşamalı bir saldırı olarak planlanmıştı. Başarıya ulaşması etkin bir topçu bombardımanına ve piyadenin süratine bağlı olan Zığındere harekâtının taarruz planı aşağıdaki gibiydi.

Zığındere harekâtının hedefi, Şehitlersırtı'nda yer alan ve J harfiyle kodlanan tahkimli siperler ile bu sırtın doğusunda yer alan Delilesırtı'daki H harfiyle kodlanan siperlerdi. Taarruz kuvveti, güçlü bir topçu bombardımanının ardından gerçekleştireceği hücumla, makineli tüfeklerle ve dikenli tel örgüleri ile tahkim edilen bu siperleri ele geçirecek ve karşı savunmaya hazırlayacaktı. Bu başarının sayesinde Güney Grubu Kumandanlığı sağ kanadından kuşatılarak mahdud hedefli taarruz planının ikinci aşaması tamamlanmış olacaktı.

Zığındere harekâtı, İngiliz topçusunun Türk savunmasına karşı denizden ve karadan yönelteceği yoğun bir baraj bombardımanı ile başlayacaktı. Bombardıman saat 09.00'da başlayacaktı.¹⁷² Denizden HMS Talbot kruvazörü, HMS Scorpion ve HMS Wolverine destroyerlerinin başlatacağı bombardımana toplam 77 top katılacaktı. HMS Scorpion ve HMS Wolverine destroyerleri J.9'dan J.11a siperine kadar olan hatları, HMS Talbot

¹⁷¹ Gürsel Göncü- Şahin Aldoğan, Siperin Ardı Vatan Çanakkale Savaşı, MB Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 97.

¹⁷² TNA, WO 95/4321, 42871_1831101456_11778-00062.

Kruvazörü ise J.11a, J.12 ve J.13 siperlerini bombardıman etmekle görevliydi. Saritepe ile Şehitlersırtı arasındaki Türk mevzilerine yöneltilecek olan bombardıman saat 11.00'e kadar devam edecekti.¹⁷³ Donanma topçusunun, obüslerin ve diğer ağır çaplı topların başlatacağı bu ateş sağanağına saat 10.20'de dikenli tel mânialarını yok etmekle görevli olan sahra topçusu da eşlik edecekti. 22 makineli tüfekten oluşan 3 makineli tüfek bataryası ise Zığındere vadisinin doğu istikametinden Türk ön hat siperlerini ateş altına alacaktı. Boomerang isimli direnek noktası bombardıman edilerek imha edilecek ve böylelikle taarruz sırasında bu tahkimli siperi ele geçirmekle görevli olan Birinci Sınır Alayı'nın ilerlemesi kolaylaştırılacaktı. Saat 11.00'de harekâtın başlamasıyla birlikte donanmanın J.10, J.11 ve J.11a siperinin güneybatı kanadına yaptığı bombardıman J.12 ve J.13 siperlerine kaydırılacaktı. J.11 siperinin işgal edilmesinden sonra 29'uncu Hint Tugayı, 86'ncı Tugay'ın solundan J.11a bağlantı siperi boyunca ilerleyecekti.

86'ncı Tugay, J.12 siperini ele geçirmek için J.11 siperini terk ettikten sonra Donanma Gözetleme İstasyonundan HMS Wolverine destroyerine ateşkes işareti verilecek, bombardıman kuzeydoğu ve doğu istikametindeki hedeflere kaydırılacaktı.¹⁷⁴

Saat 11.00'e kadar sürecek olan yoğun bombardımanın ardından piyade hızlı bir biçimde siperlerinden çıkararak hedeflenen Türk mevzilerini işgal etmek için saldırıya geçecekti.¹⁷⁵ Her şeyin en ince ayrıntısına kadar hesaplandığı saldırı planına göre taarruzu icra edecek olan piyade bölgedeki konumları ve hedefleri ise şu şekildeydi.

Üçüncü Kirte muharebesinde edinilen tecrübelerle dayanılarak Zığındere'nin Keçideresi ile birleştiği munsap noktasına kadar ilerlenmesi ve Delilesırtı üzerindeki H siperlerinin de ele geçirilmesi planlamıştı. Taarruz kuvveti, tümen saatine göre harekâta başlayacaktı. Tuğgeneral William Marshall komutasındaki 87'nci Tugay, Şehitlersırtı güneyindeki Saritepe ile J.9, J.10, J.11 olarak kodlanan üç sıra Türk siperini, J.11a adındaki bağlantı siperinin yarısını ve Zığındere'nin bu noktaya kadar olan kısmını işgal edecekti.¹⁷⁶

¹⁷³ TNA, WO 95/4304, 42871_625537_11747-00617.

¹⁷⁴ TNA, WO 95/4304, 42871_625537_11747-00617.

¹⁷⁵ TNA, WO 95/4304, 42871_625537_11747-00610.

¹⁷⁶ TNA, WO 95/4304, 42871_625537_11747-00615.

87'nci Tugay taarruz hedeflerini ele geçirdikten sonra 29'uncu Hint Tugayı, Üçüncü Kirte muharebesinde olduğu gibi tepe ile deniz arasındaki yarıları takip ederek hem 87'nci Tugay'ın sol kanadına destek verecek hemde J.11a adı verilen bağlantı siperini işgal edecekti. 29'uncu Hint Tugayı J.11a siperindeyken 87'nci Tugaya ait avcıların sol kanadını ve J.11 siperinin tahkim edilmekte olan kısmını koruyacaktı. 29'uncu Hint Tugayı'nın taarruz eden bölümü ise bu hattın sol kanadında toplanarak daha ilerlemek üzere hazırlık yapacaktı.¹⁷⁷

87'nci Tugay'ın sağ kanadından taarruza geçecek olan Tuğgeneral W. Scott-Moncrieff komutasındaki 156'ncı Tugay ise Delilesırtı boyunca ilerleyerek H-12a, H-12, H-11 ve H-11'in Keçideresi tarafındaki kuzeydoğu kısmı ile bu siperin H-12'ye bağlanan bölümüne taarruz edecekti.¹⁷⁸ Taarruz kuvveti, taarruz, destek ve tahkim olmak üzere üç bölüme ayrılmıştı. 29'uncu Tümen'den birliklere gönderilen emre göre 156'ncı Tugay, kendi cephesinde, her metreya bir asker düşecek biçimde tertiplenmişti.¹⁷⁹

Saat 11.30'da saldırının ikinci aşaması başlayacaktı. Bu esnada 86'ncı Tugay, 87'nci Tugay'ın arasından geçerek güneyden kuzeye doğru ilerleyecekti. Keçideresi ile Zığındere'nin birleştiği noktanın batısında kalan J.12 siperi ve J.13 siperi işgal edilecekti. Bu aşamadan sonra J.13 siperinden Keçideresi'ne kadar yeni bir siper hattı kazılacak ve hat 156'ncı Tugay'ın işgal ettiği H.12 siperiyle birleştirilecekti. J.12 ve J.13 siperlerinin ele geçirilmesi hem Türk savunmasının sağ kanadının kuşatılmasını sağlayacak hemde 42'nci Tümen'in karşısına denk gelen ve yeni kazılan Türk siperlerine karşı çok kıymetli bir saldırı pozisyonu kazanılacaktı.¹⁸⁰

86'ncı Tugay'ın harekâtı sırasında 29'uncu Hint Tugayı uçurum boyunca ilerlemeyi sürdürerek taarruz kuvvetinin sol kanadını desteklemeye devam ederken J.11a isimli bağlantı siperini takviye edecek ve adı siperi kıyıya kadar uzatacaktı.¹⁸¹

¹⁷⁷ TNA, WO 95/4304, 42871_625537_11747-00614.

¹⁷⁸ TNA, WO 95/4321, 42871_1831101456_11778-00062.

¹⁷⁹ TNA, WO 95/4304: 42871_625537_11747-00616.

¹⁸⁰ TNA, WO 95/4310, 42871_1831101456_11695-00147; 42871_1831101456_11695-00148.

¹⁸¹ TNA, WO 95/4272, 42871_625537_11677-00071.

29'uncu Tümen tarafından gönderilen emirde, 86'ncı Tugay ile 87'nci Tugay'ın karargâhlarının aynı yerde kurulması emredilmişti. 88'inci Tugay ise 42'nci Tümen ile Zığındere arasındaki bölgede tümen ihtiyatı olarak bulunacaktı. Ön hat siperlerini 27 Haziran 1915'te 156'ncı Tugay'a teslim eden 88'inci Tugay'ın, 156'ncı Tugay'ın yapacağı taarruzu ihtiyat kuvveti olarak desteklemesi emredilmişti. Bununla birlikte 88'inci Tugay birlikleri, 156'ncı Tugay görevini yerine getiremezse muharebeye katılacak ve taarruz hedeflerini ele geçirecekti.¹⁸²

29'uncu Tümen emrinde taarruza katılacak öncü birliklere ait subayların ve askerlerin hücum esnasında ateş etmek için durarak vakit kaybetmemeleri, sadece süngülerini kullanarak hızlı bir biçimde saldırıya geçmeleri, işgal edilen Türk siperlerinin seri bir biçimde tahkim edilerek savunma pozisyonuna geçirilmesi, geri hatlarla muhabere şebekelerinin kurulması emredilmişti.¹⁸³ Cephane ihtiyacı ise Sotiri Çiftliği yakınlarındaki cephane depolarından sağlanacaktı. 88'inci ve 156'ncı Tugaylara ait ölü ve yaralıların 88'inci Sahra Ambulansı üzerinden Tekkekoyu'na, 86'ncı ve 87'nci Tugay'a ait ölü ve yaralıların ise Zığındere sahiline, 29'uncu Hint Tugayı ile en soldaki birliklerin kayıplarının da Zığındere sahiline sevkine karar verildi.¹⁸⁴ Savaş esirleri ise önce Zığındere sahiline ardından da Tekkekoyu'na sevk edilerek Tekkekoyu Kumandanlığı'na teslim edilecekti.¹⁸⁵

Taarruza katılacak askerlerin üzerinde sadece şahsi tahkim edevatları bulunacaktı Siper tahkimatı için kullanılacak büyük çaptaki tahkim malzemeleri taşınmayacaktı. Her askerın şahsi tahkim edevatı, üç kürek ve bir kazma olacak şekilde ve kürekler sırtlara bağlanmış olarak destek ve ihtiyat kuvvetleri tarafından taşınacaktı. Her askere istihkak olarak 200 adet piyade tüfeği mermisi, bir şişe su ve bir günlük kumanya verilecekti. Askerlerin örgülü palaskalarında, işgal edilen siperlerin süratle savunmaya hazırlanması için iki adet boş kum torbası bulunacaktı.¹⁸⁶ Subay kayıplarına engel olmak için ve

---

¹⁸² TNA, WO 95/4272, 42871_625537_11747-00621.

¹⁸³ TNA, WO 95/4304, 42871_625537_11747-00611.

¹⁸⁴ TNA, WO 95/4304, 42871_625537_11747-00618.

¹⁸⁵ TNA, WO 95/4304, 42871_625537_11747-00619.

¹⁸⁶ TNA, WO 95/4304, 42871_625537_11747-00612.

subaylara, “Tommy Ceket” olarak adlandırılan bir kamuflaj dağıtılacaktı. Subayların bu taarruz sırasında ceket giymeleri emredilmişti.¹⁸⁷

87’nci Tugay Kumandanı Tuğgeneral William Marshall’ın önerisiyle taarruza katılacak olan her üç askerden birinin sırtına yağ veyahut bisküvi tenekelerinden kesilen 30 cm genişliğinde eşkenar üçgen şeklinde metal levhalar asılacaktı.

Hücum sırasında piyadenin ele geçirdiği mevzilerin topçular tarafından fark edilmesi amacıyla başvurulan bu yöntemle göre Delilesirtı’ndaki H siperlerine hücum eden 156’nci Tugay askerlerinin sırtındaki levhalar ise dikdörtgen biçiminde olacaktı. Askerler, havanın sıcak olmasından dolayı sırt çantalarını taşımadan taarruz edecekleri için bu metal levhalar iki adet iple omuzlara asılacaktı. Bu levhalar ele geçirilen siperlerin arkalarına yerleştirilerek topçulara piyadenin ulaşabildiği en ileri noktayı gösterecekti.¹⁸⁸

8’inci Kolordu Zığındere harekâtını yukarıda anlatıldığı biçimde planlamıştı. Zığındere’de düzenlenecek mahdut hedefli taarruzun sonuçlarından umutlu olan İngiliz askerlerinin zafere olan inançlarını ise cepheden ailelerine gönderdikleri mektuplarda: “*Yarın bu vakitlerde muhtemelen Türk mevzilerini ele geçirmiş olacağız.*” sözleriyle tarihe not düştikleri görülüyordu.¹⁸⁹

3.4. Güney Grubu Kumandanlığı’nın Savunma Hazırlıkları

Güney Grubu Kumandanlığı, Birinci Kerevizdere muharebesi sonrasında muharebe düzeninde bazı değişiklikler yaptı. Yeni tertiplenmeye göre Mayıs ayının ilk günlerindeki Türk karşı taarruzlarında ağır kayıplara uğrayan 15’inci Piyade Tümeni 23 Haziran 1915’te cepheden ayrılarak ve 5’inci Ordu’nun kuruluşundan çıkarıldı.¹⁹⁰ Birinci Kerevizdere muharebesinde ağır zayıat veren 2’nci Piyade Tümeni ise önce Kiremitdere’de cephe gerisine alınarak ihtiyat kuvveti olarak görevlendirilmiş, 25 Haziran 1915’te verilen yeni

¹⁸⁷ Stephen Chambers, Çanakkale- Zığındere, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 79.

¹⁸⁸ TNA, WO 95/4304, 42871_625537_11747-00611; 42871_625537_11747-00612.

¹⁸⁹ Guy Warneford Nightingale, Çanakkale Cephesi’nden Mektuplar, Yay. Haz. Yahya Yeşilyurt, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2016, s.95.

¹⁹⁰ Bursalı Mehmet Nihat, Umûmi Harbte Seddülbahir Cenûb Grubu Muharebatı, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1336, s. 51.

bir emirle Anadolu yakası'na sevk edilmişti.¹⁹¹ 2'nci Piyade Tümeni'nin gidişyle ortaya çıkan boşluk ise 1'inci Piyade Tümeni tarafından dolduruldu.

Asya Grubu Kumandanlığı'nın emrindeki 1'inci Piyade Tümeni, 25 Haziran 1915'te Güney Grubu Kumandanlığı'nın emrine verildi. 1'inci Piyade Tümeni'ne bağlı 70'inci ve 124'üncü Piyade Alayları, 25 Haziran 1915'ten itibaren Anadolu yakası'ndan Gelibolu Yarımadası'na intikal etmeye başladı.¹⁹² Kuzey Grubu Kumandanlığı'nın emrinde bulunan 33'üncü Piyade Alayı'na ait 1'inci ve 3'üncü taburlar, 11'inci Piyade Tümeni'ne bağlanarak Güney Grubu Kumandanlığı'nın emrine verildi. Güney Grubu Kumandanlığı'nın 27 Haziran 1915'teki mevcudunun aldığı takviyelerle birlikte 45 piyade taburu, 3 süvari bölüğü ve 30.000 tüfeğe ulaştığı görülmüyordu.¹⁹³

27 Haziran 1915'te Güney Grubu Kumandanlığı'nın muharebe düzeni incelendiğinde, muharebe hattında toplam beş tümenin bulunduğu görülmektedir. Bu tümenler; 1'inci, 11'inci, 6'ncı 7'nci ve 12'nci Piyade Tümenleriydi.¹⁹⁴ Güney Grubu Kumandanlığı, daha güçlü ve aktif bir yapıya sahip olmak düşüncesiyle cephesini, üç piyade tümeni arasında üç farklı bölüm halinde tertipleledi. Sağ kanat, merkez cephe ve sol kanat adında üç bölüme ayrılan savunma cephesindeki piyade tümenlerine bağlı kıtalar ve bunların sorumluluk sahaları ise aşağıdaki gibidir.

3.4.1. Sağ Kanat Cephesi

Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ kanat cephesi, Ege Denizi kıyılarından başlayarak Kirtederesi'ne kadar uzanan (hariç) sahayı kapsıyordu. Albay Refet Bey komutasındaki 11'inci Piyade Tümeni'nin sorumluluk sahası olan bu bölgeyi, batıdan doğuya doğru 33'üncü Piyade Alayı, 126'ncı Piyade Alayı ve 127'nci Piyade Alayı savunuyordu.¹⁹⁵

---

¹⁹¹ Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 145.

¹⁹² BCA 110-9-1-9, (Birinci Dünya Harbi), Klasör No:5432, Dosya No: H-8, 2.

¹⁹³ Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 146.

¹⁹⁴ Bursalı Mehmet Nihat, Umûmi Harbte Seddülbahir Cenûb Grubu Muharebatı, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1336, s.51.

¹⁹⁵ Edward J. Erickson, Gelibolu Osmanlı Harekâtı, Çev. Orhan Düz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 176.

Zığındere muharebelerinin meydana geleceği bu kanadı savunan 11'inci Piyade Tümeni birliklerinin toplam mevcudu ise 8000 muharipten oluşuyordu.¹⁹⁶ 11'inci Piyade Tümeni kıtalarının muharebe sahasında şu şekilde tertiplendiği görülüyordu.

Yarbay Sabri Bey komutasındaki 33'üncü Piyade Alayı ve Yarbay Mustafa Şevki Bey komutasındaki 126'ncı Piyade Alayı ile bir makineli tüfek bölüğü, bir adi ateşli dağ bataryası birinci hatta mevzilenmişti. Cephenin sağ kanadı adı geçen iki alay arasında paylaştırılmıştı. J siperlerinin bulunduğu Şehitlersırtı, 33'üncü Piyade Alayı'nın, H siperlerinin bulunduğu Delilesırtı ise 126'ncı Piyade Alayı'nın savunma mıntikasını oluşturuyordu.¹⁹⁷ 11'inci Piyade Tümeni Kumandanlığı'ndan 26 Haziran 1915'te gönderilen 13 numaralı tümen emrinde, tümene bağlı kıtaların muharebeye hazırlık derecelerinin artırıldığı ve tümen bölgesindeki savunma planının yeniden düzenlendiği görülüyordu. Yeni savunma planına göre 11'inci Piyade Tümeni mıntikası kendi içinde iki kısma ayrılmıştı. 28 Haziran 1915'teki İngiliz saldırılarını göğüsleyecek olan savunma cephesi, "Sağ Kanat Mıntikası" olarak isimlendirilerek 33'üncü Piyade Alayı Kumandanı Yarbay Sabri Bey bölge kumandanı olarak görevlendirilmişti. Bu alaya ait iki tabur ileri hatlarda mevzilenirilmiş, 11'inci Piyade Tümeni Karargâhı civarında bulunan birinci tabur ise kanat ihtiyatı olarak ileri alınmıştı. Sağ kanatta bulunan diğer alaylara bağlı birlikler ise kıtalarına iade edilecekti. 127'nci Piyade Alayı'nın Triyandafil Çiftliği'nin 1250 metre kuzeyindeki Sarıtepe ile Triyandafil Çiftliği arasında mevzilenen bölükleri ise eski yerlerinde kalacaktı.¹⁹⁸

Sol Kanat Mıntikası'nda ise 126'ncı Piyade Alayı Kumandanı Yarbay Şevki Bey görevlendirilmişti. 126'ncı Piyade Alayı, Delilesırtı üzerindeki savunma mevzilerini iki taburuyla savunacaktı. Diğer bir taburu ise sol kanat ihtiyatı olarak Kirte Köyü'nün güneybatısında yer alan ikinci savunma hattında bulunacaktı. 126'ncı Piyade Alayı'nın 2'nci Taburu, 33'üncü Piyade Alayı'nın orta gerisinde, 127'nci Piyade Alayı 3'üncü Tabur ise 126'ncü Piyade Alayı'nın mevzilenildiği Delilesırtı civarında ihtiyat olarak bulunuyordu.

---

¹⁹⁶ Gürsel Göncü- Şahin Aldoğan, Siperin Ardı Vatan Çanakkale Savaşı, MB Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 97.

¹⁹⁷ Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 147.

¹⁹⁸ ATASE Arşivi, BDH, Kls, 3847, Dos. H-11, Fih. 1-8, 1-8a.

127'nci Piyade Alayı'nın iki taburu 143 Rakımlı Tepe¹⁹⁹ kuzeyinde, 11'inci Piyade Tümeni'nin ihtiyatını oluşturuyordu. Bu alayın bir bölümü Triyandafil Çiftliği civarına gönderilmişti.²⁰⁰ Bu planlamada ihtiyatların muharebe hattındaki konumlarının ayrıntılı bir biçimde düzenlendiği anlaşılıyordu. Zığındere muharebelerinin yaşanacağı cephe hattının iki kanat kumandanlığına ayrılmasının nedeni ise müdafaa hattının daha kuvvetli bir biçimde savunulması ve idari yönden güçlü olmasının istenmesiydi.

3.4.2. Merkez Bölge

Güney Grubu savunmasının merkezinde yer alan bu bölge Kirtederesi ile (dâhil) Kanlıdere (dâhil) arasındaki araziye kapsıyordu. Albay Halil Bey komutasındaki 7'nci Piyade Tümeni'nin sorumluluk sahası olan bölgeyi batıdan doğuya doğru, 19'uncu, 20'nci ve 21'inci Piyade Alayları savunuyordu.²⁰¹

3.4.3. Sol Kanat Cephesi

Güney Grubu savunmasının sol kanat cephesi, Kanlıdere (hariç) ile Çanakkale Boğazı arasında yer alan sahayı kapsıyordu. Yarbey Selahaddin Adil Bey komutasındaki 12'nci Piyade Tümeni'nin sorumluluk sahası olan bu bölgeyi 22'nci, 34'üncü ve 36'ncı Piyade Alayları savunuyordu. 21-23 Haziran 1915 tarihleri arasında Birinci Kerevizdere harekâtı'nın meydana geldiği cephe burasıydı.

Görüldüğü gibi Zığındere muharebeleri öncesinde Güney Grubu Kumandanlığı, kendi cephesinde olup biten gelişmeleri yakından takip ederek savunma düzenini yeniden düzenlemiş ve beklenen muhtemel bir taarruza karşı teyakkuzda bulunarak gerekli önlemleri almıştı. 7'nci Piyade Tümeni Kumandanı Albay Halil Bey'in,

---

¹⁹⁹Alçıtepe Köyü'nün kuzeyinde ve günümüzde Alçıtepe Köyü'nü Kilitbahir Köyü'ne bağlayan karayolunun doğusunda yer alan Ocaktaşı Tepesidir. Ocaktaşı Tepesi muharebeler döneminde 11. Piyade Tümeni karargâhının bulunduğu mevki olarak bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Selahattin Osman Tansel, Çanakkale Muharebe Alanları Yer Adları Sözlüğü (Türkçe-İngilizce- Fransızca), Fikret Özsan Matbaacılık Sanayi Tic. Ltd. Şti., Bursa, 2010, s. 27.

²⁰⁰ Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 147.

²⁰¹ A.g.e. s. 146.

27 Haziran 1915 akşamı Güney Grubu Kumandanlığına gönderdiği raporda yer alan ve İngiliz tarafındaki askeri hareketliliği haber veren maddeler başta olmak üzere tümenlerden Güney Grubu Kumandanlığı'na gönderilen raporlardaki benzer ifadeler, Türk tarafının yaşananlardan haberdar olduğunu gösteriyordu.²⁰²

Güney Grubu Kumandanı Weber Paşa, İngiliz ve Fransız savaş uçaklarının hava taarruzlarına karşı bir takım önlemler aldı. 19 Haziran 1915'te Salim Bey Çiftliği'nden gönderilen emirde, tümenlerin kendi sorumluluk bölgelerinde İngiliz ve Fransız uçaklarının uçuşlarına engel olmak maksadıyla hâkim konumdaki bazı noktalara seviyesinde keskin nişancılardan oluşan birer takım asker mevzilendirmeleri emredildi. Bu takımların İngiliz ve Fransız uçaklarına karşı yapacakları atışların sonuçlarını Güney Grubu Kumandanlığı'na bildirmeleri isteniyordu.²⁰³ 26 Haziran 1915 sabahı Osmanlı Hava Kuvvetlerine ait iki adet uçak İngiliz ve Fransız hatları üzerine hava taarruzu gerçekleştirdi. Zığındere muharebeleri öncesinde yapılan bu hava taarruzu sırasında ilk defa Türk uçakları psikolojik harekât maksadıyla kullanıldı. İngiliz ve Fransız siperleri üzerine Arapça, Fransızca, Hintçe ve İngilizce bildiriler bırakan uçaklar, müttefik askerlerine teslim olma çağrısında bulunuyordu.²⁰⁴

Bu olayın tanıklarından biri olan Yüzbaşı Henri Feuille, bombardıman sonrasında atılan beyannamelerin askerlerin merakını uyandırmak hususunda çok başarılı olduğunu ifade ediyordu. Beyannamelerde, müttefik askerlerini teslim olmaya çağırdığını ve teslim olanlara hiçbir kötü muamelede bulunulmayacağını, müttefik deniz ulaşım hatlarının Alman denizaltıları tarafından kesilmiş olduğundan dolayı teslim olmamaları halinde açlık ve susuzluktan öleceklerini yazdığını anlatan Yüzbaşı Feuille, bu ibarelerden dolayı Türklerin hakikaten büyük hayallere kapıldıklarını yazıyordu.²⁰⁵

Saldırının saldıracağı vakti beklediği, savunucuların ise her an bir taarruz olabilir düşüncesiyle teyakkuzda bulunduğu Zığındere vadisinde aylardır sürüp giden ölüm kalım mücadelesinin en şiddetlisi 28 Haziran 1915 sabahı yaşanacaktı.

---

²⁰² ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H-14, Fih. 1-38.

²⁰³ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4857, Dos. H-10, Fih. 1-8, 1-8a.

²⁰⁴ Mithat Atabay, Tasvir-i Efkâr Gazetesinde Çanakkale Savaşları, E Yayınları, İstanbul, 2014, s.208.

²⁰⁵ Yüzbaşı Henri Feuille, Bir Fransız Topçu Subayı'nın Çanakkale Cephesi Hatıraları Çanakkale'de Türklerle Karşı Karşıya, Ed. Barış Borlat, Divit Kitabevi, Çanakkale, 2021, s. 89-90.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ZIĞINDERE MUHAREBELERİ'NİN İCRASI
28 Haziran-5 Temmuz 1915

4.1. 28 Haziran 1915 Zığındere Harekâtı

İngiliz topçusu harekât başlamadan üç gün önce Zığındere'deki Türk hatlarını bombardıman etmeye başladı. 25 Haziran 1915'te başlayan ve ağırlıklı olarak obüs toplarının kullandığı bu bombardıman, hava kuvvetlerinin yardımıyla gerçekleştiriliyordu. Yapılan tanzim atışları 28 Haziran 1915 gecesi saat 02.00'den itibaren temposunu daha da artırdı. Taarruz planına göre bombardımanın başlatılması için belirlenen vakte (saat 09.00) gelindiğinde ise en şiddetli seviyeye ulaştı.²⁰⁶ Topçu atışlarını tanzim eden Manica balon gemisinin faaliyetlerini engellemek isteyen iki Türk uçağı, Manica'ya karşı bir hava taarruzu düzenledi. Balon gemisindeki uçaksavarlar ve civarındaki diğer koruma gemileri Türk uçaklarının saldırısına ateş açarak karşılık verdi. Bu hava taarruzu sonrasında Manica ve beraberindeki koruma gemileri bölgeden uzaklaşmak zorunda kaldı.²⁰⁷

Ege Denizi kıyısından Türk siperlerini bombardıman etmekle görevli olan HMS Talbot kruvazörü, HMS Scorpion ve HMS Wolverine destroyerleri ise bütün toplarıyla Şehitlersırtı'ndaki J siperlerini dövüyordu. J.9 siperinden J.13 siperine kadar olan tahkimli mevzilerin maruz kaldığı bombardımanı ve muharebe sahasının manzarasını HMS Colne muhribinde kurmaylarıyla birlikte izleyen General Sir Ian Hamilton:

“Dumanlar döne döne yükseliyor, Alçıtepe bile bu karışıklıkta payına düşeni alıyordu. Karşımızda beliren bu sahneye aynı anda düzinelerle mermi yağıyor, küçük beyaz şimşekler çakıyor, şarapneller parça parça olup dikenli tel engellerini ve savaş siperlerini yıkıyordu. Mermiler, o kadar sık düşüyor ve patlıyor ki, çıkan gürültüler, bir trenin tekerleklerinden tekrarlanan sestен farksız. Top düellosunun ara verdiği yok, askerler birbirlerine bir taş atımı kadar yakın mesafedeler bazı mevzilerde. Türklerin ve bizim askerlerimizin siperleri arasında 80-90 metre ara ya var, ya yok! Her iki taraf da sinmiş,

²⁰⁶Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 153.

²⁰⁷Cenk Avcı, Çanakkale Cephesi'nde Hava Savaşları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2009, s. 113.

oturuyor.” sözleriyle anlatıyordu.²⁰⁸ Ellis Ashmead Barttlet, bombardıman sırasında Türk siperlerinde infilak eden tahrip mermilerinin neden olduğu toprak ve duman bulutlarının muharebe alanını boğduğunu ve bölgenin bu görünümüyle adeta bir çelik ocağını andırdığını yazıyordu.²⁰⁹

Tanıklara ait anılarda yer alan bu ifadeler, Zığındere harekâtı öncesinde kara ve deniz unsurlarının ortaklaşa gerçekleştirdiği bombardımanın şiddetini ortaya koyması açısından önemlidir. İtilaf Devletleri topçusunun hedefindeki 11’inci Piyade Tümeni mevzileri bombardıman nedeniyle ağır tahribata uğramış, siperler cesetlerle ve yaralılarla dolmuştu. Şehitlersırtı üzerindeki J siperlerini savunan 33’üncü Piyade Alayı ve Sağ Kanat Mıntıkası Kumandanı Yarbay Sabri Bey, saat 09.20’de 11’inci Piyade Tümen Kumandanlığı’na gönderdiği raporda, savunma cephesinin saat 02.00’den beri bombardıman edildiğini ve bombardımanın şiddetinin saat 09.00’dan sonra kademeli olarak arttığını ifade ediyordu. İngilizlerin taarruz hazırlığında olduğundan şüphelenen Yarbay Sabri Bey, 11’inci Piyade Tümeni Kumandanlığı’nı uyarıyordu.

33’üncü Piyade Alayı siperlerine yöneltilen bombardıman saat 10.20’den itibaren daha da şiddetlendi. Bu sırada siperler ve önlerindeki dikenli tel örgüleri yerle bir oldu. Telefon hatlarının bombardıman nedeniyle hasara uğramasından dolayı karargâhlar arasındaki iletişim koptu.²¹⁰

11’inci Piyade Tümeni Kumandanı Albay Refet Bey bombardımanın başladığı saatlerde Kirte’nin sol tarafındaki savunma hattını oluşturan 11’inci ve 13’üncü Bölüklerin siperlerini teftiş ediyordu. Albay Refet Bey raporunda, bombardıman sırasında yaşananları: *“Üçüncü ve On Birinci Bölüklerin siperlerinde iken düşmanın şiddetli bir bombardımanı başlamış ve yarım saat bombardımanı müteakip piyadesiyle sağ cenahımıza mükerreren hücum etmiş ise de her defasında püskürtülmüştü.”* cümleleriyle anlatıyordu.²¹¹

²⁰⁸ Ian Hamilton, Gelibolu Hatıraları 1915, Ed. Ö.Andaç Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 213.

²⁰⁹ Ellis Ashmead Barttlet, Çanakkale Gerçeği, Yay. Haz. Muzaffer Albayrak, Yeditepe Yayınları, İstanbul,2007, s. 182.

²¹⁰ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4857, Dos. H-11, Fih. 1-25.

²¹¹ BCA 1100-9-1-9, Birinci Dünya Harbi, 5529-H3, 1.

İngiliz topçusunun atışlarına karşılık veren Türk topçusunun gönderdiği mermiler, taarruza kalkmayı bekleyen İngiliz askerlerinin bulunduğu siperlerde patlıyordu. Toz ve duman bulutunun her tarafı kapladığı, keskin barut kokusundan nefes almanın zorlaştığı siperlerde taarruz vaktini bekleyen bazı askerler soğukkanlılığını korumaya çalışırken bazıları ise sinir krizleri geçiriyordu. Metanetlerini koruyamayan, tutum ve davranışlarıyla diğer askerlerin psikolojisini olumsuz yönde etkileyen askerler elleri kelepçelenerek cephe gerisine gönderiliyordu.²¹²

Delilesırtı'ndaki "Boomerang" ve "Turkey Trench" isimlerini taşıyan direnek noktalarının da bulunduğu H siperlerinin tahrip edilmesi için Fransızların gönderdiği "La Demosielle" adındaki siper havanları kullanılıyordu. Bu havan mermileri, yeri göğü sarsan bir gürültüyle infilak ediyor ve isabet ettiği yerde ağır tahribat yaratıyordu.²¹³ Boomerang'ın bombardımanına tanıklık edenlerden biri olan Deniz Astsubayı F. W. Johnston gördüklerini: "*Bunu garip bir sessizlik izliyor ve ardından tonlarca toprak, tel engeli, insan bedeni, giysiler ve bacaklar havaya yükseliyordu. Benzersiz bir patlama üstünde durduğumuz toprağı titretiyor ve etrafa keskin kokulu bir duman yayıyordu. Patlamanın korkunç gümbürtüsü gemi toplarının gürültüsü içinde boğulana dek vadinin içinde tekrar tekrar yankılanıyordu. Dumanın çekilmesine kalmadan yeni bir torpil ateşleniyordu.*" sözleriyle anlatıyordu.²¹⁴

Saat 10.45'te 87'nci Tugaya bağlı 1'inci Sınır Alayı'nın 1'inci Taburu, kara kedilerin ateşiyle tahrip edilen Boomerang'a karşı üç dalga halinde saldırıya geçti. A ve B bölükleri, taarruza kalktıktan kısa süre sonra Boomerang'ı ele geçirmeyi başardı.²¹⁵ General Ian Hamilton Boomerang'ın işgalini: "*Büyük bir gösteri bu*" cümleleriyle anlatıyordu.²¹⁶ Yüzbaşı J. F. Robertson komutasındaki B bölüğünün katıldığı harekâtın sonucunda Teğmen Dyer ve birkaç asker öldürüldü, bazı askerler yaralandı.²¹⁷ B bölüğü, Boomerang'ın işgali sonrasında 64 Türk askerini esir aldı.²¹⁸

²¹² Stephen Chambers, Çanakkale Zığındere, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 94.

²¹³ Murat Armutak, "Fransız Siper Havanları Çok Can Yakmıştı, Siperde Kara Kedi Miyavlırsa". Çanakkale 1915 Dergisi, Y.4, S.15, Mart 2012, s.52-56.

²¹⁴ Stephen Chambers, Çanakkale Zığındere, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 94.

²¹⁵ TNA, WO 95/4304, 42871_625537_11747-00561.

²¹⁶ Ian Hamilton, Gelibolu Hatıraları 1915, Ed. Ö. Andaç Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 213.

²¹⁷ TNA, WO 95/4311, 42871_635001_11788-00055.

²¹⁸ TNA, WO 95/4311, 42871_635001_11788-00056.

İngilizler açısından Boomerang'ın işgali sembolik bir anlam taşıyordu. Zığındere harekâtı öncesinde bölgede yapılan operasyonların başarısız olmasında önemli rol oynayan bir engelin ortadan kaldırılması ise taarruza katılan askerlerin moralini yükseltti. Zığındere harekâtı açısından sembolik bir anlam taşıyan bu başarı, W.F. Rolo tarafından kaleme alınan bir şiirle de ölümsüzleştirilmişti.²¹⁹ Boomerang'ın işgali, taarruzun ilk başarısı olma özelliğini taşıırken İngilizlere, uyguladıkları yeni muharebe taktiğinin doğru olduğunu gösteriyordu. İngiliz resmi tarihinin Boomerang'ın ele geçirilmesini sağlayan Fransız havanlarının her türlü teşekkürüne layık olduğunu belirtmesi, bu başarının onlar açısından ne kadar değerli olduğunu göstermesi açısından önemlidir.²²⁰

Yüzbaşı Mostyn komutasındaki A bölüğü, "Turkey Trench" adındaki diğer direnek noktasına karşı düzenlediği operasyonda B bölüğü kadar şanslı olamadı. İngilizler ve Türkler tarafından paylaşılan bu siperin H.12 siperine uzanan ve daha önce tespit edilemeyen kısmından açılan şiddetli ateş nedeniyle ciddi kayıplar verildi. Yüzbaşı Hodgson ile Yüzbaşı Ldyer öldürülürken, Yüzbaşı Harrison, Yüzbaşı May, Teğmen Ennis,

Teğmen Cay, Teğmen Rupp, Teğmen Adair, Teğmen Millard'la birlikte 153 asker yaralandı.²²¹

Boomerang operasyonunun ardından İngiliz topçusunun, ateşini daha kuzeydeki J.12 ve J.13 siperleri üzerine kaydırmasıyla piyadenin taarruz etme vakti geldi. Saat 11.00'de piyade birlikleri, bölük, takım ve manga komutanlarının sırasıyla verdikleri "ileri" komutuyla taarruza başladı. Harekâtın birinci safhasında Tuğgeneral William Marshall komutasındaki 87'nci Tugay'ın hedefi, Şehitlersırtı üzerinde bulunan J.9, J.10, J.11 ve J.11a siperleriydi.²²² Kings Own Scottish Borderers, Royal Inniskilling Fusiliers ve South Wales Borderers alaylarına mensup askerler, hiçbir zorlukla karşılaşmadan kısa süre içerisinde belirlenen hedeflere ulaşmayı başardı. South Wales Borderers askerlerinin J.10 siperini işgal etmesi sonrasında 1'inci KOSB (Kings Own Scottish Borderers) Alayı'nın A

---

²¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız. The Gallipolitan, No.46, Noel 1984, s.17.

²²⁰C.F. Aspinal Oglender, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale-Gelibolu Askeri Tarihi, Cilt 2, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.104.

²²¹ TNA: WO 95/4311, 42871_635001_11788-00057.

²²² TNA: WO 95/4304 42871_625537_11747-00613.

ve B bölükleri onları takip etti.²²³ South Wales Borderers askerlerinin J.11'i işgali sonrasında ise KOSB askerleri bu siperi tahkim etmeye başladı. J.11 siperinde bunlar yaşanırken A bölüğü, Zığındere vadisine bir müfreze çıkardı. Saat 11.15'i gösterdiğinde C ve D bölükleri, J.11 siperlerine ulaşarak A ve B bölükleriyle beraber ilerlemeye devam etti.²²⁴ Bu operasyon sırasında 80 Türk askerini öldüren 1'inci KOSB Alayı'nın kayıpları ise toplam 8 subay, 223 er idi.²²⁵

J siperlerini savunan 33'üncü Piyade Alayı, İngilizlerin başlattığı bombardıman sırasında çok ağır kayıplar verdi.²²⁶ Askerlerin büyük çoğunluğunun şehit olması ya da yaralanması nedeniyle savunmanın direnci kayboldu. Bu durumda aylardır aşılamayan siperler sadece birkaç saat içerisinde İngilizlerin eline geçti.

İngilizler ele geçirdikleri siperlerde sağ kalan Türk askerlerini esir aldı. Türk esirleriyle İngiliz askerleri arasındaki ilk karşılaşmayı ve ele geçirilen siperlerdeki manzarayı, 4'üncü Kraliyet Deniz Tümeni Zırhlı Otomobiller Birliği'nden Asteğmen Frank Yeo; *"Esirler düzgün görünümlü adamlar. Bizim Tommieler olağanüstü. Şimdi onlara sigara verip onlarla el sıkışıyorlar. O gördüğümüz manzaralardan sonrayerlerinden fırlamış gözler, kesilmiş kulaklar, kimi kapı girişine dayanmış, yakılmış-bunu anlayamıyorum."* sözleriyle anlatıyordu.²²⁷

11'inci Piyade Tümen'ine ait harp ceridesinde muharebenin saat 12.00'deki seyri hakkında verilen bilgiler incelendiğinde, taarruz kuvvetinin sağ kanattan Triyandafil Çiftliği'ne doğru ilerlediği anlaşıyordu. Albay Refet Bey, bu durum karşısında 126'ncı Piyade Alayı Kumandanlığı'na gönderdiği emirde, 33'üncü Piyade Alay Kumandanı Yarbay Sabri Bey'e destek olunmasını ve gelişmeler hakkında süvari ile kendisine rapor gönderilmesini emrediyordu.²²⁸

---

²²³ Çanakkale Kara Muharebeleri'ne katılan İngiliz alayları hakkında bilgi sahibi olmak için bakınız. Ray Westlake, Çanakkale'de Savaşan İngiliz Alayları, Çev. Yusuf Ziya Demirtaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

²²⁴ TNA: WO 95/4311, 42871_635001_11790-00103.

²²⁵ TNA: WO 95/4311, 42871_635001_11790-00103.

²²⁶ Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 154.

²²⁷ Frank'tan Mektuplar Avrupa Savaşı, 4 Ağustos 1914, The Gallipollian, No 57, Ağustos 1988, s.16.

²²⁸ BCA 1100-9-1-9, Birinci Dünya Harbi, 5529-H-3, 1.

28 Haziran 1915'te 33'üncü Piyade Alayı cephesine karşı yöneltilen taarruzların kısa süre içinde ilerlemesi paniğe neden oldu. İngilizlerin ön hat siperlerini ele geçirmesiyle 33'üncü ve 126'ncı Piyade Alaylarında düzensiz geri çekilmeler ve çözümler baş gösterdi. Saat 15.30'a gelindiğinde İkinci Tabur tarafından savunulan siperler de İngilizlerin eline geçti. Yaşanan bu olumsuzluklar özellikle sağ kanattaki askerlerin muharebe direncini kaybetmesine neden oldu. Paniğin etkisiyle 33'üncü Piyade Alayı'nın 1'inci ve 3'üncü taburları birbirine karıştı. Güney Grubu Kumandanlığı, 11'inci Piyade Tümeni cephesinin çökmesine neden olabilecek bu tehlikenin önüne geçebilmek için sert tedbirlere başvurdu. 33'üncü Piyade Alay Kumandanlığı'na, 11'inci Tümen Kumandanlığı tarafından gönderilen emirde, geri çekilen askerlerin vurulması ve kaybedilen savunma hatlarının geri alınması emredildi.²²⁹

Bu emri uygulayan 33'üncü Piyade Alayı subaylarının gayretleri sayesinde düzensiz geri çekilmeler ancak ikinci savunma hattında durdurulabildi.²³⁰

General H.V. Cox komutasındaki 29'uncu Hint Tugayı'nın harekâtın birinci safhasındaki görevi, Şehitlersırtı batısındaki yarlardan kuzey istikametine doğru ilerlemektir. J.11a isimli bağlantı siperinin güney kısmı 87'inci Tugay tarafından ele geçirildikten sonra bu kısmı işgal edecekler ve tahkimat yapacaklardı. 29'uncu Hint Tugayı, söz konusu emri yerine getirmek için Bruce's Ravine gerisinde bekliyordu.²³¹ Saldırı emri geldiğinde ise dik falezlerden oluşan zorlu bir arazide ilerlemeye çalışan 29'uncu Hint Tugayı, yapmış olduğu taarruzda Şehitlersırtı batısındaki Fusilier Bluff'a²³² kadar ilerledi.²³³ Tanıklar, 29'uncu Hint Tugayı'nın bu başarısının 87'nci Tugay'ın kazandığı zaferi taçlandırdığını ifade ediyordu.²³⁴

---

²²⁹ ATASE Arşivi, BDH, Kls.4857, Dos. H-11, Fih.1a.

²³⁰ ATASE Arşivi, BDH, Kls.4857, Dos. H-11, Fih.1.

²³¹ Gurkha Bluff adı verilen sırtın kuzeyindeki vadidir.

²³² Keçideresi'nin kaynak noktası batısında, Günümüzde Nuri Yamut Anıtı'nın deniz cephesinde yer alan ufak tepectir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Selahattin Osman Tansel, Çanakkale Muharebe Alanları Yer Adları Sözlüğü (Türkçe-İngilizce- Fransızca), Fikret Özsan Matbaacılık Sanayi Tic. - Ltd. Şti. Bursa, 2010, s. 44.

²³³ TNA, WO 95/4272, 42871_625537_11681-00010.

²³⁴ William Ewing, Gelibolu'dan Bağdat'a Bir İngiliz Ordu Rahibinin Gözüyle Birinci Dünya Savaşı, Çev. H. Büşra Yavuz, İz Yayıncılık İstanbul 2012, s. 91.

Şehitlersırtı üzerindeki Türk savunma hattının en kuzey noktasını oluşturan J.12 ve J.13 siperleri öğlen vakti tamamen ele geçirildi. 87'nci Tugay son siper hatlarını işgal ederken onların sol kanadındaki J.11 siperini temizleyen Gurkhalar aynı zamanda J.13 siperinin ilerisinden denize kadar olan mıntıkayı ele geçiriyordu. O sırada sağ tarafa doğru ilerleyen 1'inci Lancashire Silahendazları ise Zığındere'nin Delilesırtı'na bakan sağ yakasını işgal etmeye çalışıyordu. J siperlerindeki bu faaliyetin amacı işgal edilen siperleri 156'ncı Tugay'ın taarruz cephesindeki H.12 siperiyle birleştirmekti. Böylelikle General Hunter Weston'un planladığı gibi harekât Zığındere ile Keçideresi'nin birleştiği noktaya kadar ilerlemiş olacaktı.

Zığındere ile Keçideresi'nin birleştiği noktadaki mücadele ise hâlâ sürüyordu. Saat 14.00'te başlayan şiddetli Türk topçu ateşinin ardından el bombaları ile teçhiz edilen Türk askerleri, J.12 ve J.13 siperlerine hücum ettiler. İngilizler bu hücum sırasında her iki siper hattını kaybederek Zığındere'nin batı yamaçlarına kadar sürüldü. 11'inci Piyade Tümeni'nin harp ceridesinde bu bölgede yaşanan çatışmalardan bahsedilirken saat 15.10 sularında J.12 ve J.13 siperlerinin her iki taraf arasında paylaşıldığı ve askerlerin tahkimatla meşgul oldukları ifade edilmektedir. Ayrıca taarruz kuvvetinin Triyandafil Çiftliği istikametindeki ilerleyişinin tıkanıdığı, İngiliz donanmasının Triyandafil Çiftliği'ndeki 127'nci Piyade Alayı 1'inci Tabur 2'nci Bölüğü ateş altına almasına rağmen 2'nci Bölüğün siperlerinde direnmeyi sürdürdüğü anlatılmaktadır.²³⁵

29'uncu Hint Tugayı'nın Triyandafil Çiftliği civarındaki 127'nci Piyade Alayı taburlarını kuşatma riskine karşı önlem almak isteyen Albay Refet Bey, saat 12.00'de Güney Grubu Kumandanlığı ihtiyatını oluşturan Albay Süleyman Bey komutasındaki 6'ncı Piyade Tümeni'nin iki taburunun 143 Rakımlı Tepe'nin 3 km kuzeyine gönderilmesini emretti.²³⁶ Bunun üzerine 6'ncı Piyade Tümen Kumandanlığı tarafından 16'ncı Piyade Alayı Kumandanlığı'na takviye kıtalarının harekete hazır bulundurulması emredildi.²³⁷

²³⁵ BCA 1100-9-1-9, Birinci Dünya Harbi, 5529-H-3, 1.

²³⁶ ATASE Arşivi, BDH, Kls.4857, Dos. H-12, Fih.1.

²³⁷ BCA 110-9-1-9, Birinci Dünya Harbi/5318/H-3-4.

Tümenden gelen hareket emrinin ardından 16'ncı Piyade Alayı'nın 1'inci ve 2'nci Taburları, tümen emir subayının rehberliğinde 11'inci Piyade Tümeni karargâhına doğru intikale başladı.²³⁸ Soğanlıdere'den hareket eden taburların birbirine karışmaması için bölükleri arasında fasılalı olarak hareket edildi. Bu sıraya göre öğlen vakti, Soğanlıdere'den ilk olarak Birinci Tabur, ardından İkinci Tabur hareket etti. İntikal esnasında 6'ncı Piyade Tümeni'nden gelen bir emirde, Manica Balon gemisi kastedilerek, gemiden çıkarılan balon ile yolların görülme ihtimali olduğundan dolayı taburların tahaffuza riayet ederek hareket etmeleri isteniyordu.²³⁹

Harp yolundaki intikal sırasında Zığındere'deki top sesleri işitiliyor ve bölgeye yaklaştıkça cepheden geriye sevk edilen yaralıları ile karşılaşılıyordu. 11'inci Piyade Tümeni Karargahı'na ulaşıldığında tümen kumandanından alınan emir gereğince taburların muharebe alanındaki taksimatı yapıldı ve Zığındere'deki Sağ Cenah Müfrezesi Kumandanlığı'na doğru hareket edildi.²⁴⁰

11'inci Piyade Tümeni'nden gelen emre göre Birinci Tabur, Triyandafil Çiftliği civarına, İkinci Tabur ise Zığındere'deki Sağ Cenah Müfrezesi istikametine gönderildi. Albay Refet Bey'in talebi üzerine 16'ncı Piyade Alayı'nın Soğanlıdere'de bırakılan Üçüncü Taburu ve Makineli Tüfek Bölüğü de Zığındere'ye hareket ettirildi. Birlikler, akşam saat 18.00'de Yarbey Sabri Bey'in emrine girmek üzere Zığındere Sağ Cenah Müfrezesi Kumandanlığı'na ulaştı. Yeni gelen takviyelerle kaybedilen siperlerin geri alınması için karşı hücum düzenlenmesi emredildi. Bunun için taarruza katılacak olan tabur ve bölük komutanlarına hava kararmadan önce muharebe sahası ve birliklerin taarruz istikametleri gösterildi. Akşam saat 20.00'de başlaması gereken taarruz, Üçüncü Tabur ve Makineli Tüfek Bölüğünün cepheye vaktinde yetişememesi nedeniyle gece yarısından sonraya ertelendi.²⁴¹ 16'ncı Piyade Alayı taburlarının icra edeceği karşı taarruzda, taburların taarruz cepheleri ve görevleri ise şöyleydi.

---

²³⁸ BCA 110-9-1-9, Birinci Dünya Harbi/5318/H-3-4.

²³⁹ BCA 110-9-1-9, Birinci Dünya Harbi/5318/H-3-4.

²⁴⁰ BCA 110-9-1-9, Birinci Dünya Harbi/5318/H-3-4.

²⁴¹ ATASE Arşivi, BDH, Kls.4857, Dos. H-12, Fih.1-5a.

Birinci Tabur'dan iki bölük, İkinci Tabur, Üçüncü Tabur ve Makineli Tüfek Bölüğü kendilerine gösterilen siperlere karşı taarruza geçeceklerdi. Üçüncü ve Dördüncü Bölükler ise Keçideresi ile Zığındere arasındaki hattan taarruza geçeceklerdi. Üçüncü Tabur, Zığındere dâhil olmak üzere komutanlara verilen krokilerde işaret edilen hedeflere taarruz edecek ve bu sırada Üçüncü Tabur'dan iki bölük ve Makineli Tüfek Bölüğü, Zığındere'de ihtiyat kuvveti olarak kalacaktı.²⁴²

Taburlar taarruz için hazırlandı. Taarruz cephesinin merkezinde bulunan İkinci Tabur tarafından iki adet kırmızı işaret fişeginin atılmasıyla taarruz başladı. Türk askerinin taarruza geçtiğini gören İngilizler ise makineli tüfek ateşi karşı koymaya başladı. Bu sırada Üçüncü Bölük Kumandanı Yüzbaşı Celal Bey bir mermi isabetiyle şehit olurken İkinci Tabur Kumandanı Binbaşı Celal Bey ağır yaralandı. Binbaşı Celal Bey'in yerine Yedinci Bölük Kumandanı Yüzbaşı Hasan Efendi tayin edildi.

Arazi üzerinde yayılarak hücum eden taburlar, maruz kaldıkları piyade ve makineli tüfek ateşinin şiddetinden dolayı ağır kayıplar verdiği için ilerleyemiyordu. Bazı bölüklerin siperlere girdiği görülse de yıldırıcı ateş ilerlemelerine engel oluyordu. Gece yarısından sonra İkinci ve Üçüncü Taburlar, beş bölükle daha takviye edilerek taarruza devam edildiyse de sonuç değişmedi. 16'ncı Piyade Alayı'nın 28 Haziran 1915 gecesi Zığındere'de kaybedilen siperleri geri almak için düzenlediği ilk karşı taarruzlar sabaha kadar devam etti. Birinci Tabur'un Triyandafil Çiftliği istikametinden hücum eden iki bölüğü sağ kanatta ilerlerken gereğinden fazla sola kayd. Bu nedenle taarruza katılan diğer iki bölükle birbirlerine karıştılar. Keçideresi'ne kadar gelen Birinci Tabur, ancak ikinci hat siperlerini işgal etmekle yetinmek zorunda kaldı. İkinci Bölük Kumandanı Ahmet Hakkı Efendi'nin raporundaki ifadelere göre o gece Yarbey Sabri Bey ile yapılan keşifler sonucunda Keçideresi'nden Triyandafil Çiftliği'ne giden rahi mesturun ve ikinci hat siperlerinin denize bakan kısımlarının 29'uncu Hint Tugayı'nın elinde olduğu anlaşılmıştı.²⁴³ İkinci Tabur ise taarruz cephesindeki siperlere girmeyi başarsa da sabaha karşı geri püskürtülerek Zığındere'ye kadar çekilmişti. Üçüncü Tabur ise aynı akıbete uğrayarak sabaha karşı geri çekilmek suretiyle Zığındere'nin solundaki yamaçlarda

²⁴² BCA 110-9-1-9, Birinci Dünya Harbi/5318/H-3-9.

²⁴³ BCA 110-9-1-9, Birinci Dünya Harbi/5318/H-3-10.

tutunabilmişti.²⁴⁴ 16'ncı Piyade Alayı Kumandanlığı tarafından üst komutanlığa gönderilen zayıat cetveli incelendiğinde 28/29 Haziran 1915 Türk karşı taarruzunda yaralanan ve kaybolan subayların isimleri ise aşağıdaki gibidir.²⁴⁵

Tablo 1

16.Piyade Alayının 28-29 Haziran 1915 Taarruzundaki Kayıplarını Gösteren Zayıat Çizelgesi 1

MECRUHİN (YARALILAR)		KAYIP	
Kıta	İsim	Kıta	İsim
Tb.2, Bl. 9	Mülâzım-1 Sâni Ömer Lütfi Efendi	Tb.1 Bl. 4	Mülâzım-1 Evvel Salih Efendi
Bl. 11	Mülâzım-1 Sâni İsmail Efendi	Tb.2 Bl. 6	Yüzbaşı Rüştü Efendi
Bl. 12	Mülâzım-1 Evvel Fehmi Efendi	Tb.2 Bl.5	Mülâzım-1 Evvel Ali Rıza Efendi
Mk.Tf. Bl.	Mülâzım-1 Evvel Necati Efendi	Bl. 7	Mülâzım-1 Sani Abdurrahim Efendi
		Bl.8	Mülâzım-1 Sani Mustafa Efendi
		Tb.1, Bl. 2	Zabit Namzedi Abdullah Faik Efendi
		Tb.3, Bl.9	Zabit Vekili Yusuf Efendi
TOPLAM	4 SUBAY	TOPLAM	7 SUBAY

Yukarıdaki zayıat çizelgesinde de görüleceği gibi söz konusu taarruzda 16'ncı Piyade Alayı subaylarından 4'ü yaralanırken 7'si ise kaybolmuştur. 16'ncı Piyade Alayı Kumandanlığı tarafından 6'ncı Tümen Kumandanlığına gönderilen ayrı bir zayıat cetvelinde ise 28/29 Haziran 1915 karşı taarruzunda verilen kayıplar ile ilgili şu isimlerin yer aldığı görülmektedir.²⁴⁶

²⁴⁴ BCA 110-9-1-9, Birinci Dünya Harbi/5318/H-3-10.

²⁴⁵ BCA 110-9-1-9, Birinci Dünya Harbi/5318/H-3-6.

²⁴⁶ BCA 110-9-1-9, Birinci Dünya Harbi/5318/H-3-7.

Tablo 2

16.Piyade Alayının 28-29 Haziran 1915 Taarruzundaki Kayıplarını Gösteren Zayıat Çizelgesi 2

ŞÜHEDÂ (ŞEHİTLER)				MECRÛHÎN (YARALILAR)	
Kıta	İsim			Kıta	İsim
Tb.1,B1.3	Yüzbaşı Celal Efendi			Tb.2 Kumandanı	Binbaşı Celal Bey
B1.7	Yüzbaşı Hasan Efendi			Tb.1, B1.1	Yüzbaşı Sürur Efendi
B1.8	Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi			B1.2	Mülâzım-1 Evvel Lütfi Efendi
B1. 2	Mülâzım-1 Sâni Hilmi Efendi			B1.1	Mülâzım-1 Sâni Hasan Efendi
B1.2	Zabit Vekili Sadık Efendi			B1.4	Mülâzım-1 Sâni Hüsnü Efendi
B1.3	Mülâzım-1	Evvel	Cevat	B1.5	Yüzbaşı Said Efendi
	Efendi ²⁴⁷			B1.6	Mülâzım-1 Sâni Reşid Efendi
				B1.6	Alay Yaveri Mülâzım-1 Sâni Mümtaz Efendi
				B1.7	Mülâzım-1 Sâni Hikmet Efendi ²⁴⁸
				B1.6 Alay Yaveri	Mülâzım-1 Sâni Mehmet Efendi
				B1.2	Zabit Vekili Nevzat Efendi
TOPLAM	6 SUBAY			TOPLAM	11 SUBAY

16'ncı Piyade Alayı Kumandanlığı tarafından 6'ncı Tümen Kumandanlığı'na gönderilen ve 28/29 Haziran 1915 muharebesinde verilen kayıpların yer aldığı zayıat listesinde, muharebeye katılan taburlarda görevli olan 6 subayın şehit olduğu ve 11 subayın yaralandığı belirtilmektedir.²⁴⁹ 30 Haziran 1915'te 16'ncı Piyade Alayı Kumandanlığı tarafından 6'ncı Tümen Kumandanlığı'na gönderilen raporda, 16'ncı Piyade Alayı'na bağlı olan taburların ve Makineli Tüfek Bölüğü'nün 28-29 Haziran 1915 taarruzundaki genel

²⁴⁷ Harp Ceridesindeki zayıat çizelgesinde yaralılar arasında gösterilen Üçüncü Bölükten Mülâzım-1 Evvel Cevat Efendi'nin daha sonra şehit olduğu bilgisi verilmiştir. Bkz. BCA 110-9-1-9, Birinci Dünya Harbi/5318/H3-7.

²⁴⁸ Harp Ceridesindeki zayıat çizelgesinde yaralılar arasında gösterilen Yedinci Bölükten Mülâzım-1 Sâni Hikmet Efendi'nin kulağından yaralandığı halde kıtasında vazifesi başında bulunduğu bilgisi verilmiştir. Bkz. BCA 110-9-1-9, Birinci Dünya Harbi/5318/H3-7. Triyandafil taarruzunda yaralanan Birinci Bölük Kumandanı Yüzbaşı Sürur Efendinin ise şarapnel ile yaralandığı için harbe iştirak edemeyeceği belirtilmiştir. Bkz. Bkz. BCA 110-9-1-9, Birinci Dünya Harbi/5318/H3-7.

²⁴⁹ BCA 110-9-1-9, Birinci Dünya Harbi/5318/H3-8.

zayıyatının (şehit, yaralı, kayıp) 2492 subay ve erden ibaret olduğu ifade edilmiştir.²⁵⁰ 29 Haziran 1915 gününün ilk saatlerinde, verilen ağır kayıplara rağmen çok az bir kazanım elde edilen bu taarruza günün aydınlanmasıyla birlikte son verilerek ele geçirilen noktalarda tahkimat yapılmaya başlandı. Hücuma katılan taburlarda kalan efradın toplanması ve tertiplenmesiyle uğraşıldı.²⁵¹ Sağ Cenah Müfrezesi Kumandanı Yarbay Sabri Beyin 29 Haziran 1915 sabahı 04.35'te 11'inci Tümen Kumandanlığı'na gönderdiği rapordaki ifadeler söz konusu taarruzlar sırasında yaşanan muharebe sürecinin doğru anlaşılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Yarbay Sabri Bey raporunda: “Zığındere'nin sağından ilerleyen 2'nci Tabur, düşmanın bizden aldığı siperlere kısmen girmişlerdir. Soldan ilerleyen 3'üncü Tabur düşmanın pek çok makineli tüfeği arasında güçlkle ilerliyor. Triyandafil ilerisindeki 16'ncı Alay 1'inci Taburun 1'inci ve 2'nci Bölükleri düşman siperlerini işgal etmiş ve bu siperleri tekrar terk etmişlerdir. Bu iki bölüğü 33'üncü Alay 1'inci Tabur ile takviye ettim ve düşman elindeki siperlerin mutlaka geri alınmasını 16'ncı Alay 1'inci Tabur ve 33'üncü Alay 1'inci Tabur komutanlarına emrettim. Şimdi durum bundan ibarettir. Arz olunur” ifadeleriyle yaşanan muharebe sürecini genel hatlarıyla özetliyordu.²⁵²

86'ncı Tugay'ın Royal Munster Fusiliers Alayı'na bağlı 1'inci Tabur'una ait harp ceridesinde, 16'ncı Piyade Alayı'nın 28-29 Haziran 1915'te düzenlediği karşı taarruzlarla ilgili: “Dublin piyadeleri açıkta çalışırken Türkler şiddetli bir hücumla kalktı ve bombalarla geri püskürtüler” ifadeleri yer alıyordu.²⁵³ Royal Fusiliers Alayı'na bağlı 2'nci Tabur'un harp ceridesinde ise 2'nci Tabur'un bu karşı taarruzdaki zayıyatının 415 kişi olduğu ifade ediliyordu.²⁵⁴

11'inci Piyade Tümeni Kumandanlığı'nın muharebenin şiddetinden dolayı birbirine karşı kınaların yeniden düzenlenmesini emretmesi üzerine 33'üncü Piyade Alayı'nın ve 16'ncı Piyade Alayı 1'inci Tabur'un askerleri Keçideresi'ne çekildi. Burada birlikler

²⁵⁰ BCA 110-9-1-9, Birinci Dünya Harbi/5318/H3-8.

²⁵¹ ATASE Arşivi, BDH, Kls.4857, Dos. H-12, Fih.1-8, 1-8a.

²⁵² ATASE Arşivi, BDH, Kls.4857, Dos. H-12, Fih.1-8, 1-8a.

²⁵³ TNA; WO 95/4310, 42871_1.831.101.456_11695-00101.

²⁵⁴ TNA; WO 95/4310, 42871_1831101456_11691-00035.

yeniden düzenlendi. Düzenlemenin ardından 33'üncü Alay birlikleri birinci savunma hattında ve Triyandafil Çiftliği'ne giden ikinci savunma hattında görevlendirildi.²⁵⁵

Türk karşı hücumları karşısında tutunmayı başaran Dublinli askerler ise gece karanlığından istifade ederek kazandıkları araziye J.12 siperiyle birleştirmek için tahkimat yapmaya başladı. Asteğmen Frank Yeo, J.12 ve J.13 siperlerinin işgali sonrasında siperlerin ve muharebe alanının durumunu: *“Türkler her şeylerini, tüfekleri, mühimmatı, su şişelerini, vb. geride bıraktı. Arazi ölü ve yaralılarla kaplı durumda.”* cümleleriyle anlatıyordu.²⁵⁶

Delilesirtı'ndaki H siperlerine taarruz eden Tuğgeneral Scott-Moncrieff komutasındaki 156'ncı Tugay ise ilk muharebe tecrübesini 28 Haziran taarruzunda kazanacaktı. 27 Haziran 1915 akşamı cephe gerisinden muharebe hattına intikal ederek 88'inci Tugay cephesini devralan 156'ncı Tugay askerleri, harekâta katılacaklarını öğleden sonra öğrenmişlerdi. 156'ncı Tugay, Zığındere'deki ilk muharebe tecrübesinde 8'inci Kolordu ve 29'uncu Tümen Kumandanlıklarının ihmalleri nedeniyle ağır bedeller ödemek zorunda kalacaktı.

Taarruz vakti geldiğinde siperlerinden fırlayan 156'ncı Tugay askerleri, 126'ncı Piyade Alayı 1'inci Tabur siperlerinden yöneltilen yoğun makineli tüfek ateşine maruz kaldı. Top ve mühimmat eksikliği nedeniyle bu siperlerin yeterince tahrip edilememesi nedeniyle ağır kayıplar verildi.

126'ncı Piyade Alayı 1'inci Tabur, maruz kaldığı taarruzları geri püskürtmeyi başarsa da taburun sağ kanadında bulunan 33'üncü Piyade Alayı 2'nci Tabur'un bombardımanın şiddetinden dolayı geri çekilmesi nedeniyle geriden kuşatılma riskiyle karşı karşıya kaldı. 126'ncü Piyade Alayı 1'inci Tabur'un harp ceridesinde saldırının ilk anlarında yaşananlar ve sonrasında ortaya çıkan bu kritik durum: *“Saat 9 evvelde düşman taarruza başladı. Avn-i Hak'la def edildi. İkinci defa taarruz etti. Yine def edildi. Düşman*

²⁵⁵ BCA 1100-9-1-9, Birinci Dünya Harbi, 5529-H-3, 1.

²⁵⁶ Stephen Chambers, Çanakkale Zığındere, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.126.

cephemize yedi defa taarruz etmiş cümlesi inâyet-i bâri ile def edilmiştir” cümleleriyle anlatılıyordu.²⁵⁷

126'ncı Piyade Alayı 1'nci Tabur'un gösterdiği mukavemet karşısında yılmayan İskoçyalılar, H.13 siperi yakınlarında bulunan ve yeri tespit edilemeyen makineli tüfeğin yoğun ateşine rağmen ilerlemeye devam ederek H.12a siperinin bir bölümünü ve H12 siperinin sol kısmını ele geçirmeyi başardı. 156'ncı Tugay ile 126'ncı Piyade Alayı arasında yaşanan mücadeleyi, Kirtederesi'ndeki gözetleme mevkiinden takip eden 126'ncı Piyade Alayı ve Sol Cenah Mıntıkası Kumandanı Yarbay Mustafa Şevki Bey, 11'inci Piyade Tümeni Kumandanlığı'na gönderdiği raporda; *“Düşman 126'ncı Alay 3'üncü Tabur'un soluna pek şiddetli olarak taarruz etmişse de Avn-i Hak'la²⁵⁸ geri püskürtüldü. Muharebe şiddetle devam ediyor. Telefonlar bozulmuştur. Ben Kirtederesi'ndeki gözetleme yerinde bulunuyorum.”* cümleleriyle anlatılıyordu.²⁵⁹ Yaşanan süngü muharebesinin canlı şahitlerinden biri olan Üsteğmen Mackenzie anılarında, taarruzdan sağ çıkmayı başaran Türk askerlerinin 7'nci Kraliyet İskoçlarının adını hiçbir zaman unutmayacağını yazıyordu.²⁶⁰ 7'nci Kraliyet İskoçları, H.12 siperinin bir kısmını işgal etmeyi başarsa da diğer kısmı hâlâ 126'ncı Piyade Alayı'nın elindeydi. Böylece iki taraf aynı siperi bölüşmek zorunda kalıyordu. 8'inci Cameronlar ise H.12 ve H.13 siperlerinden açılan şiddetli makineli tüfek ateşi nedeniyle hücumları sırasında çok ağır kayıplar vermişti.

8'inci Cameronlar, 5 dakika içerisinde 26 subayından 25'ini ve 448 askerini makineli tüfek ateşi altında kaybetmiş, iki taburdan oluşan 7'nci Cameronlar ise 150'den fazlası ölü olmak üzere toplam 258 askerini kaybetmişti. Her iki tabur, H siperleri için verilen bu ölüm kalım mücadelesinde adeta yok olma noktasına gelmişti. Buna rağmen 156'ncı Tugay cephesinde meydana gelenlerden habersiz olan 29'uncu Tümen Kumandanı General de Lisle'nin Tuğgeneral Scott-Moncrieff'e gönderdiği emirde, ne pahasına olursa olsun H.12'yi almaları emrediliyordu. 29'uncu Tümen'den gelen bu emir üzerine 7'nci Cameronlara bağlı iki bölük yeniden taarruza kaldırıldı.²⁶¹

²⁵⁷ ATASE Arşivi, BDH, Kls.5528, Dos. H-5,Fih.1-9a.

²⁵⁸ Söz konusu Arapça tamlama Türkçe'de “Allah'ın yardımıyla” anlamına gelmektedir.

²⁵⁹ ATASE Arşivi, BDH, Kls.4857, Dos. H-11,Fih.1-2.

²⁶⁰ Stephen Chambers, Çanakale Zığındere, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.103.

²⁶¹ TNA, WO 95/4321, 42871_1831101456_11778-00026.

Tuğgeneral Scott-Moncrieff yapılan taarruzun akıbeti hakkında bilgi sahibi olmak için 7'nci Cameronların yanına gitti. Saat 12.30'da içinde buldukları hendekten başını çıkardığı sırada vurularak öldürüldü. Onun ölümünden sonra 156'ncı Tugay'ın komutası, 88'inci Tugay Kumandanı Albay Cavley'e verildi. Bir tugay komutanıyla beraber yüzlerce askerin hayatına mâl olan H.12 siperi için gün boyunca yapılan taarruzların sonucunda H.12 ve H.12a siperinin sağ kısmı Türklerde kaldı. Bu mücadele sırasında neredeyse yok olma noktasına gelen 7'nci ve 8'inci Cameron Taburları ise 1 Temmuz 1915'te birleştirilerek mürettep bir tabur haline getirildi. 4'üncü ve 7'nci Kraliyet İskoç taburları da aynı şekilde birleştirilerek tek bir karma tabura dönüştürüldü. Muharebenin sonunda 5'inci Kraliyet İskoç Taburu'nun mevcudu ise bir bölüğün altında düştü. Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi Zığındere muharebeleri 29'uncu Tümen'i enkaza çevirirken 52'nci Tümen'i yok olma noktasına getirmişti.²⁶²

156'nci Tugay'a karşı Delilesırtı'nı savunan 126'nci Piyade Alayı'nın verdiği kayıplarla ilgili olarak harp ceridesinde şu bilgiler yer almaktadır. 28 Haziran 1915'teki çarpışmalar sırasında, 126'nci Piyade Alayı 1'inci Tabur 3'üncü Bölük Kumandanı Mülâzım-ı Evvel Ali Rıza Efendi, Tabur Tabibi Binbaşı Mehmed İsmail Bey ve 2'nci Bölük'ten Mülâzım-ı Sâni Hamdi Efendi yaralandı. Dördüncü Bölük Kumandanı Ali Ulvi Efendi ise şehit oldu.

Üçüncü Bölük askerlerinden 115'i şehit olurken 172 asker ise yaralandı. Harp ceridesinde İkinci Bölüğün kayıplarına ait herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.²⁶³ 28 Haziran 1915'te yaralanan subaylardan biri olan Birinci Tabur Tabibi Binbaşı Mehmed İsmail Bey ise 29 Haziran 1915'te cephe gerisine nakledilirken şehit oldu.²⁶⁴

Güney Grubu Kumandanlığı'nın Zığındere muharebeleri öncesinde yapmış olduğu düzenlemeye savunmanın merkezinde yer alan Albay Halil Bey komutasındaki 7'nci Piyade Tümenine bağlı 19'uncu, 20'nci ve 21'inci Piyade Alaylarının harp ceridelerinde

²⁶² Stephen Chambers, Çanakkale Zığındere, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.127.

²⁶³ ATASE Arşivi, BDH, Kls.5528, Dos. H-5,Fih.1-9a.

²⁶⁴ 126'nci Piyade Alayı 1'inci Tabur Tabibi Mehmet İsmail Bey'in kabri, Şahindere Şehitliği ile Alçıtepe Köyü yolu arasında, yöre halkı tarafından Selenli Kuyu olarak adlandırılan mevkinin 150 metre batısında, Zığındere muharebe alanı ile cephe gerisini birbirine bağlayan harp yolu güzergâhındaki ormanlık arazide küçük bir tepçikte bulunmaktadır. Tabip Binbaşı Mehmet İsmail Bey ve şahidesi tahrip edilen kabrinin tespit ediliş hakkında bilgi sahibi olmak için bakınız. İsmail Sabah, "Çanakkale Muharebe Sahasında Yeni Tespitler", Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı 22 (2023): 49-80.

muharebe sürecine ait sunulan bilgiler, muharebe sürecini komşu kıtanın bakış açısıyla anlatması açısından önem taşımaktadır.²⁶⁵ Muharebe sürecinin bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmasında önemli bir boşluğu doldurduğuna inanılan 7'nci Piyade Tümeni harp ceridesine göre İngilizler, 28 Haziran 1915 günü öğleden sonra tümen cephesine iki bölük seviyesindeki bir kuvvetle taarruz etmişti. Türk savunması tarafından geriye püskürtülen bu saldırılar sonrasında ise tümen birlikleri tarafından karşı taarruz düzenlenerek İngilizlerden iki siper alınmıştı. Harp ceridesinin 28 Haziran 1915 tarihine ait kısmı incelendiğinde söz konusu çarpışmaların dışında o gün başka bir olay yaşanmadığı anlaşılıyordu.²⁶⁶

7'nci Piyade Tümeni'ne ait harp ceridelerini konumuz açısından önemli kılan diğer husus ise muharebeler başlamadan önce Türk askerinin ruh portresini ortaya koyan ve kıymetli olduğu düşünülen bir örneği barındırmasıdır. Tümene bağlı 21'inci Piyade Alayı'na ait harp ceridesi üzerinde yapılan incelemeler sırasında 21'inci Piyade Alayı Kumandanı Binbaşı Mehmet Nurettin Bey'e ait bir emirde, Zığındere muharebeleri'nde Türk askerinin manevi motivasyonunu artırmak için dini öğelerden ne ölçüde yararlandığını ortaya koyan bir örnekle karşılaşılmıştır. 28 Haziran 1915'teki taarruz öncesinde Türk hatları bombardıman edilirken Binbaşı Nurettin Bey, Kanlıdere civarından İkinci Tabur'a gönderdiği emirde, olası bir düşman taarruzuna karşı teyakkuzda bulunulmasını emretmekle birlikte askerlerinden şu hususları talep ediyordu.

“Sağ cenahımızda bulunan silah arkadaşlarımızın muvaffakiyetini temin için bütün siperlerde bulunan askerlerin lâ yenkati²⁶⁷ Ezân-ı Muhammedî okuması ve bunun peşine yüksek sadâ ile tekbir getirilmesi İslâm askerlerine yakışır halât (haller) olduğundan zabitanın (subayların) bu maddeye dikkat etmesi ve efradı teşci²⁶⁸ etmesi matluptur.²⁶⁹ Çünkü şu anda cennet kapıları açılmış bu uğurda şehit olacak kahramanları beklemektedir. Münasip bir lisanla birer birer telkin edilmesi ve okumak bilenler tarafından Sure-i Fetih tilavet edilirse²⁷⁰ muvaffakiyetin tarafımızda kalacağı şüphesizdir.²⁷¹

²⁶⁵ ATASE Arşivi, BDH, Kls.2571, Dos. H-4, Fih.1-5a.

²⁶⁶ Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 159.

²⁶⁷ Arapça, kesintisiz bir biçimde anlamında.

²⁶⁸ Arapça, cesaretlendirmek anlamında.

²⁶⁹ Arapça, istenmektedir anlamında.

²⁷⁰ Arapça, Kur'an-ı Kerimi güzel sesle ve kurallara göre okumak anlamında.

28 Haziran 1915 günü sona ererken Kraliyet İskoç Sınır Muhafız Alayı (KOSB) askerleri, ele geçirilen Türk siperlerinde yeni bir savunma hattı kurulması için tahkimat yapmakla meşguldü. Askerler bir taraftan siperlerdeki savaş enkazını temizlemeye çalışıyorlardı. Muharebede şehit olan Türk askerlerinin paramparça olmuş bedenleriyle doldurduğu siperleri temizlemek kolay değildi. Tanıkların, gömülemeyecek kadar fazla sayıda olduğunu ifade ettiği ceset yığınlarını defnetmekle bitiremeyeceklerini düşünen İngilizler, salgın hastalık riskini öne sürerek cesetleri yakarak imha etmeye karar verdi. Türk askerlerinin gözleri önünde yapılan bu ceset yakma faaliyetinde görevli olanlardan biri de Er Daniel Joiner idi. Muharebe alanındaki cesetlerin gömülemeyecek kadar fazla olduğunu ifade eden Joiner, ceset yakma faaliyeti sırasında yaşananları: *“Ölülerden kurtulmak gerekiyordu. Gömülemeyecek kadar çoktular ve sağlıklı değildi. Yakmaya karar verildi. Her çavuşa on iki asker verildi. Ve Türk barınaklarının ağaçlarından bir ateş yakmaları emredildi. Cesetlerin üstü arandıktan sonra ateşe atıldı. Ne keyifli bir iş! Yakılanların hesabı tutulmalıydı. Bir baş, iki kol, bir gövde ve iki bacak bir insan sayılıyordu. Güneş etkisini göstermişti. Maskeler takılmalıydı. Vicdanı bir tarafa bırakıp devam etmek gerekiyordu. “Orada dur, bacağı kaybetme, yalnızca pantolona asılı duruyor. Şuradaki kafayı getir, bu başka birini tamamlıyor! Evet, şu bacağı getir, şimdi bir adamı tamamlamak için bir gövdeye ihtiyacımız var! Zığindere’de alevler parlıyordu. Ateş o kadar büyüdü ki üzerine kum dökmek zorunda kaldık. Ateş ölüleri üzerine koyamayacak kadar sıcaktı. Ateşe fırlatıyorduk. İnsan olduğumuzu iyi ki unutmuşuz”* cümleleriyle anlatıyordu.²⁷²

Muharebe alanının taarruz sonrasındaki halini görenlerden biri de savaş muhabiri Ellis Ashmead Bartlett idi. Ellis Ashmead Bartlett, Zığindere harekâtı sonrası muharebe alanının durumuyla ilgili izlenimlerini: *“Sol tarafa doğru azıcık yükselecek olursanız yarım düzine kadar askerimizin son hücumda ölmüş olduklarını görürsünüz ki bunları kaldırıp defnetmek imkânsızdır. Dereden biraz daha yukarıda tepeler oluşturmuş Türk cesetleri görülmektedir ki bunlar karşı taarruz yaparken vurulup düşmüşlerdir.*

---

²⁷¹ ATASE Arşivi, BDH, Kls.5327 Dos. H-3, Fih.-4.

²⁷² Peter Hart, Gelibolu, Çev. Ahmet Fetih, Alfa Basım, Yayım. Dağıtım, İstanbul, 2004, s. 306-307.

Daha soldaki çalılıklar arasında yine Türk ölüleri askerlerimiz ile karmakarışık bir halde yatmaktadır ki bunlar 29 Haziran sabahı seherle beraber askerlerimiz siperlerinden seğirtip düşmanı çalılar arasında katlettikleri zaman meydana gelmiş korkunç arbede ve çatışmanın geride bıraktığı izlerdir. ”cümleleriyle tarihe not düşüyordu.²⁷³

Muharebe alanındaki cesetlerin yakılması gerektiğini düşünenlerden biri de Rahip William Ewing idi. Zığındere harekâtı sonrasında ele geçirilen arazinin berbat bir halde olduğunu ifade eden Ewing, Zığındere’yi dehşet verici görüntüsü ve iğrenç kokusuyla bir cehenneme benzetiyordu. Güneşin kavurucu sıcağı altında yarı gömülmüş ya da gömülmeden olduğu gibi kalan cesetlerin ancak yakılarak ortadan kaldırılabilceğini düşünüyordu.²⁷⁴

Zığındere ile ilgili en etkileyici tasvirlerden biri de yazar Robert Rhodes James’e aitti. *“Yeni ele geçen Türk siperlerini işgal eden askerler kendilerini en dayanıklı profesyonellerin bile midelerini döndüren şartlar içinde buldular.”* cümleleriyle sözlerine başlayan yazar, Zığındere’deki Türk siperlerinin ele geçirildikten sonraki halini bir askerin anıları üzerinden: *“Siperin dibi dost ve düşman ölüleriyle dolu, akan kanlardan kaygan bir hal almıştı. Cesetlerden korkuluklar yapılmış, böylece ölümler dirileri koruyor. İnsan nereye bakarsan baksın korkunç şekillerinden biriyle ölümü görüyor. Etrafa en korkunç ve garip biçimlerde kollar, bacaklar ve kafası kopmuş gövdeler serilmişti”* cümleleriyle anlatıyordu.²⁷⁵

28 Haziran 1915’teki Zığındere harekâtı sonrasında ele geçirilen Türk siperlerinin ve muharebe alanının durumuyla ilgili fikir vermesi açısından yukarıdaki örneklerin yararlı olacağı düşünülmektedir. İnsan öğüten bir değirmen misali binlerce askerin yaşamına mâl olan bu muharebe safhasının tüm yönleriyle Çanakkale kara muharebelerinin küçük bir özeti olduğuna inanılmaktadır.

---

²⁷³Ellis Ashmead Bartlett, Çanakkale Gerçeği, Yay. Haz. Muzaffer Albayrak, Yeditepe Yayınları, İstanbul,2007, s. 196-197.

²⁷⁴ William Ewing, Gelibolu’dan Bağdat’a Bir İngiliz Ordu Rahibinin Gözüyle Birinci Dünya Savaşı, Çev. H. Büşra Yavuz, İz Yayıncılık İstanbul 2012, s. 92.

²⁷⁵ Robert Rhodes James, Gelibolu Harekâtı, Çev. Haluk V.Saltıkçıl, Belge Yayınları, İstanbul, 1964, s.332.

4.2. 28 Haziran 1915 Zığındere Harekâtı'nın Sonuçları

28 Haziran 1915 Zığındere harekâtı İngilizler açısından başarıyla sonuçlanmıştır. Zığındere harekâtı, Akdeniz Seferi Kuvvetleri açısından değerlendirildiğinde Gelibolu seferinin başladığı günden beri düzenlenen operasyonlar içinde en fazla toprak kazanımının elde edildiği askeri operasyon olma özelliğini taşıyordu. Bu başarı, müttefiklerin zafere olan inancını daha artırmıştı. Ellis Ashmead Bartlett'in: "*Düşmanın uzun bir müddetten beri devam eden ezici tazyikine karşı inanılmaz bir derece de şecaat, metanet ve iktidar gösteren piyade askerlerimizin en nihayet Türkleri ne şekilde yakalamış olduklarını bizzat görmedikçe inanmak mümkün olamaz.*" ifadeleri bu özgüveni ortaya koymasından önem taşımaktadır.²⁷⁶

Galibiyetin neden olduğu bu iyimser hava başta General Sir Ian Hamilton olmak üzere karargâhın tamamını etkisi altına almıştı. General Hamilton; "*yazgımızı belirleyen gün*" olarak isimlendirdiği 28 Haziran zaferi dolayısıyla 8'inci Kolordu Kumandanı General Hunter Weston'u, 29'uncu Tümen'i ve 156'ncı Tugay'ı tebrik ediyordu. Hamilton, tebrik için gönderdiği telsiz mesajında: "*Büyük taarruzunuzu hayranlıkla izliyorum, araziye yapışınız. Adınız vatanımızda saygıyla anılacaktır*" ifadeleriyle askerlerine moral veriyordu.²⁷⁷ Harekâtın sonuçlarından duyduğu memnuniyeti; "*Son derece memnunduk kafamızı yoran bir ağırlıktan kurtulmuştuk*" cümleleriyle ifade eden Hamilton; "*Sabahki bombardmanı tekrar edebilir miydik? O zaman hava kararmadan bir kilometre daha ilerler, yarın ya da öbür gün akşamüzerine kadar Alçıtepe'yi ele geçirirdik. Düşmandan 50 top ve yaklaşık 10.000 tutsak alırdık*" sözleriyle operasyonun devamıyla ilgili bazı çıkarımlarda bulunuyordu.²⁷⁸

---

²⁷⁶ Ellis Ashmead Bartlett, Çanakkale Gerçeği, Yay. Haz. Muzaffer Albayrak, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007, s.180.

²⁷⁷ Ian Hamilton, Gelibolu Hatıraları 1915, Ed. Ö.Andaç Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 214.

²⁷⁸ A.g.e, s. 214-215.

Zığındere harekâtındaki başarının en temel unsurunu topçu ile piyade arasındaki işbirliğine ve de savaş taktiğindeki değişikliğe bağlayan İngilizler, bu muharebenin modern savaş usulünde kesin sonuca ulaştıran siper hücumuna iyi bir örnek teşkil ettiğini ifade ediyorlardı. Mahdut hedefli taarruz taktiğinin başarıyla uygulanması sonucunda kazanılan bu galibiyet, topçulara bol mühimmat sağlandığında ne gibi parlak zaferlerin kapısının aralanabileceğini göstermekteydi.²⁷⁹

Şehitlersırtı ile Delilesırtı'ndaki hedeflere karşı düzenlenen taarruzların gelişim süreci ve sonuçları karşılaştırıldığında etkin bir topçu gücünün bu tarz harekâtların başarısı için ne kadar önemli olduğu görülmekteydi. Top ve mühimmat eksikliğinin neden olduğu mahrumiyet nedeniyle mevcut topçu kuvvetinin Şehitlersırtı'ndaki J siperlerinin tahribatı için kullanılması, 87'nci Tugay ile 29'ncü Hint Tugayı'nın harekâtını kolaylaştırmıştı. Yeterli topçu ve mühimmat temin edilemediği gerekçesiyle sadece havan ve şarapnel ateşiyle tahrip edilmeye çalışılan Delilesırtı'ndaki H siperleri ise bu topçu ateşinden J siperleri kadar etkilenmediğinden dolayı 156'ncı Tugay birlikleri taarruzları sırasında ağır kayıplar vermişti.

İngiliz resmi tarihinin Delilesırtı'ndaki operasyona ilgili; “*Obüs toplarının ve tahrip tanelerinin kutluğu dolayısıyla doğudaki siperler yeterli derece de bombardıman edilemedi. Taarruzun bu kısımda başarısızlığa uğramasının ve büyük kayıp verilmesinin sebebi budur.*” değerlendirmesi ise bu konuda düşüncelerimizi doğrular niteliktedir.²⁸⁰ İngiliz resmi tarihinin, Zığındere harekâtının bu kısmında edinilen ağır tecrübelerden sonra elde bol tahrip tanesi bulunduğu Türk mevzilerinin zapt edilemez olmadığı kanaatine ulaştığı anlaşılmaktadır.²⁸¹

28 Haziran 1915 taarruzundaki İngiliz kayıplarıyla ilgili kaynakların farklı sayılar ortaya koyduğu görülmektedir. İngiliz resmi tarihi, kayıpların miktarının 2000 kişi olduğunu belirtmekle birlikte 28-30 Haziran 1915 tarihleri arasındaki zayıat miktarıyla ilgili 3800 rakamını zikretmektedir. Söz konusu 3800 askerin çoğunun 28 Haziran 1915'te

---

²⁷⁹ Ellis Ashmead Bartlett, Çanakkale Gerçeği, Yay. Haz. Muzaffer Albayrak, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007, s.181.

²⁸⁰ C.F. Aspinall, Ogländer, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale-Gelibolu Askeri Tarihi, Cilt 2, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.108.

²⁸¹ A.g.e., s.108.

kaybedildiğini vurgulamaktadır.²⁸² Tarihçi Stephen Chambers, Zığındere muharebelerini anlattığı eserinde, İngiliz resmi tarihinin verdiği rakamlar üzerinden zayıat miktarını açıklamaya çalışmaktadır.²⁸³ Bununla birlikte harekâtın sonunda bir millik arazide (1609 metre) beş siper hattıyla birlikte 200 esir, üç dağ topu, çok sayıda piyade tüfeği ve hafif silah cephanesinin ele geçirildiğinden bahsetmektedir.²⁸⁴ İşgal edilen siperlerde yüzlerce tüfek ve süngü, yüzbinlerce atımlık kurşun, tahkimat malzemesi, askerî eşyalar, kaput, çanta, battaniye, bir imama ait vaaz kürsüsü gibi çeşitli harp ganimetleri ele geçirilmiştir.²⁸⁵

General Sir Ian Hamilton anılarında, Zığındere'deki başarının 2000 kayıp karşılığında kazanıldığını ifade etmektedir. General Hamilton kayıp sayısının 28 Haziran 1915 gecesi 3500 kişiye yükseldiğini yazmaktadır.²⁸⁶ 28-30 Haziran 1915 tarihleri arasında Zığındere'deki muharebelere katılan tugayların verdikleri zayıatlar sonucu personel mevcutlarındaki azalmaya dikkat çeken Hamilton, hatıralarında yer alan aşağıdaki verilerde kıtaların mevcutlarının yarısının yahut yarıdan fazlasının kaybedildiğini ortaya koymaktadır. Buna göre; 86'ncı Tugay 71 subay, 2807 erden, 36 subay, 1994 ere, 87'nci Tugay 65 subay, 2724 erden, 48 subay, 2075 ere, 88'inci Tugay 63 subay, 2139 erden, 46 subay, 1765 ere düşmüştür.²⁸⁷ 156'ncı Tugay'ın harp ceridesinde ise mevcutlarının 100 subay, 2871 erden, 30 subay, 1399 ere düştüğü belirtilmekle birlikte bu sayı tugay mevcudunun 3/2'sinin kaybedildiğini göstermektedir.²⁸⁸

Rahip William Ewing ise kayıp sayısının 1750 kişi olduğunu yazarken onun verdiği bilgilere göre 4'üncü Kraliyet İskoç Taburu'ndan 13 subay ölmüş, 5 subay yaralanmış ve 3 subay kaybolmuştu.²⁸⁹ Tüm bu bilgiler ışında 28 Haziran 1915 Zığındere harekâtına katılan 8'inci Kolordu birliklerinin kayıplarının 1750 kişi ile 3800 kişi arasında değiştiği söylenebilir.

---

²⁸² A.g.e., s.108.

²⁸³ Stephen Chambers, Çanakkale Zığındere, Çev: İsmail Hakkı Yılmaz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s.148-149.

²⁸⁴ A.g.e., s. 148-149.

²⁸⁵ Ellis Ashmead Bartlett, Çanakkale Gerçeği, Yay. Haz. Muzaffer Albayrak, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007, s.192.

²⁸⁶ A.g.e.,s.220.

²⁸⁷ A.g.e.,s.220.

²⁸⁸ TNA, WO 95/4321, 42871_1831101456_11778-00066; 42871_1831101456_11778-00065.

²⁸⁹ William Ewing, Gelibolu'dan Bağdat'a Bir İngiliz Ordu Rahibinin Gözüyle Birinci Dünya Savaşı, Çev. H. Büşra Yavuz, İz Yayıncılık İstanbul 2012, s.92. 93.

Güney Grubu Kumandanlığı'nın kayıplarının ise son derece ağır olduğu görülmektedir. 28 Haziran 1915 sabahı uğradığı saldırının ardından sadece bir iki saat içinde savunma hatlarını kaybeden 11'inci Piyade Tümeni birliklerinin genel zayıfatı (16'ncı Piyade Alayı taburları dışında) 10 subay ve 2003 erdir.²⁹⁰ 11'inci Piyade Tümeni Kumandanlığı'nın raporuna göre 28 Haziran 1915 çarpışmalarında 33'üncü Piyade Alayı'nın mevcudu 11 subay ve 928 ere düşmüştü.²⁹¹ 126'ncı Piyade Alayı'na bağlı 1'inci Tabur'un harp ceridesi incelendiğinde, tabur tabibi Binbaşı Mehmet İsmail Bey'in, 3'üncü Bölük Kumandanı Mülâzım-ı evvel Ali Rıza Efendi'nin ve 2'inci Bölük'ten Mülâzım-ı sâni Hamdi Efendi'nin yaralandığı, 4'üncü Bölük Kumandanı Ali Ulvi Bey'in şehit olduğu görülmektedir. 28 Haziran 1915'te Üçüncü Piyade Bölüğü'nden 115 askerın şehit, 172 askerın de yaralandığı yazılmaktadır.²⁹² 126'ncı Piyade Alayı ve Sol Cenah Mıntıkası Kumandanı Kaymakam Mustafa Şevki Bey tarafından 29 Haziran 1915'te gönderilen alay emrinde, 126'ncı Piyade Alayı taburlarının yapmış olduğu savunma: *“Yüz Yirmi Altıncı Alay'ın Birinci ve Üçüncü Taburları 15 Haziran 331²⁹³ saat 8 sonraya kadar şiddetli bir bombardımanla düşmanın müteaddit şiddetli hücumlarına kahramanca bir surette mukavemet gösterdiklerinden bu alayın şan ve şerefini muhafaza ettiğini bütün kumandanları mahiyetiyle anlamış, alayın iş bu hidematını takdiren ilelebet unutulmayacaktır. Zabitan ve efrada bu fedâkarâne hareketten dolayı nişanlar ile mümâileyhim aledderacât ve merkûmun şimdiden muhtelif nişan ve madalyalar ile hal olduğu tebliğ olunur”*²⁹⁴ cümleleriyle anlatılmaktadır. 126'ncı Piyade Alayı Kumandanı, gösterdikleri kahramanlıklardan dolayı subay ve erlerini tebrik ederek, yaptıkları hizmetten dolayı derecelerinin yükseltileceğini ve çeşitli madalyalar ile onurlandırılacaklarını müjdelemektedir.²⁹⁵ Tabur kumandanlarının, askerlerin muharebe şevkini artırması amacıyla birliklerinin başından ayrılmamaları, bölükteki subayların ise birinci hattaki askerlerin yanında bulunarak onların şevk ve hiddetlerini artırmaları, onların maneviyatını yükseltmeleri de emredilmiştir.²⁹⁶

²⁹⁰ ATASE Arşivi, BDH Kls.4857, Dos.H-12, Fih.1-8.

²⁹¹ Edward(J) Erickson, Gelibolu Osmanlı Harekâtı, Çev. Orhan Düz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 180.

²⁹² ATASE Arşivi, BDH Kls.5528, Dos.5, Fih.1-9a.

²⁹³ 28 Haziran 1915.

²⁹⁴ Bu subayların rütbelerinin yükseltilmeleri, çeşitli madalya ve nişanlar ile ödüllendirildiği anlamındadır.

²⁹⁵ ATASE Arşivi, BDH Kls.7-3198, Dos. H-8, Fih.1-6.

²⁹⁶ ATASE Arşivi, BDH Kls.7-3198, Dos. H-8, Fih.1-6.

28-29 Haziran 1915'te 33'üncü Piyade Alayı ile J.12 ve J.13 siperlerine karşı taarruzlar düzenleyen 16'ncı Piyade Alayı'na bağlı üç taburun (1'inci, 2'nci ve 3'üncü Taburlar) ve makineli tüfek bölüğünün zayıyatı ise (şehit, yaralı, kayıp) 2492 subay ve erden ibarettir.²⁹⁷ Boomerang siperinin ele geçirilmesi sırasında 33'üncü Piyade Alayı 2'nci Tabura mensup 100 asker İngilizler tarafından esir alınmış, bir dağ bataryası da kaybedilmiştir.²⁹⁸ 28 Haziran 1915'te İngilizlerin Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ kanadında 1,5 km derinliğindeki arazi kazanımı savunma cephesinin bu kanadında bir kırıklık oluşturmuştu.

Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ kanadına adeta bir ok gibi saplanmayı başaran İngilizler, Triyandafil Çiftliği yakınlarına kadar sokulmayı başarmıştı.²⁹⁹ 5'inci Ordu Kumandanlığı'nı ve Güney Grubu Kumandanlığı'nı tedirgin eden bu durum ise büyük bir travma yaşanmasına neden oldu. Güney Grubu Kumandanı General Weber Paşa metanetini kaybederek son savunma hattına çekilme kararı almış, karargâhtaki subayların ısrarları onu bu karardan vazgeçiremeyince de devreye 5'inci Ordu Kumandanı Liman Paşa girerek Weber Paşa'yı geri çekilmekten vazgeçirebilmişti.

Mağlubiyetin neden olduğu kriz ancak böyle aşılabilmişti.³⁰⁰ Krizin aşılmasında Albay Süleyman Şakir Bey komutasındaki 6'ncı Piyade Tümeni'ne bağlı 16'ncı Piyade Alayı'nın ve Asya Grubu Kumandanlığı'ndan alınarak Güney Grubu Kumandanlığı'nın emrine verilen Yarbay Cafer Tayyar Bey komutasındaki 1'inci Piyade Tümeni'nin savunmaya katılmalarının etkisi oldu.³⁰¹

5'inci Ordu Kumandanı General Liman von Sanders'in 28 Haziran 1915 akşamı saat 18.10'da Başkumandanlık Vekâleti'ne göndermiş olduğu rapor incelendiğinde yaşanan kriz anlarının üst komutanlığa yansıtılmadığı görülmektedir. Zığındere'deki harekâtla ilgili olarak Güney Grubu Kumandanlığı cephesinin sağ kanadından savunma cephesine giren İngilizlerin, yapılan karşı taarruzlarla kısım kısım geri püskürtüldüğü

²⁹⁷ BCA 110-9-1-9, Birinci Dünya Harbi/5318/H-3-8.

²⁹⁸ ATASE Arşivi, BDH Kls.5528, Dos. H-5, Fih.1-8.

²⁹⁹ Bursalı Mehmet Nihat, Umûmi Harbte Seddülbahir Cenûb Grubu Muharebatı, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1336, s. 52.

³⁰⁰ Askeri Mecmua, Sayı: 70, Eylül 1928, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1928, s. 72-73.

³⁰¹ Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, Çanakkale Savaşı Siperin Ardı Vatan, MB Yayınları, İstanbul, 2006, s.97-98.

ifadelerine yer veriliyordu. Bu ifadelerden yola çıkılarak 5'inci Ordu Kumandanlığı'nın, üst komutanlığı tedirgin etmemek adına olayları daha genel ifadeler kullanarak ve daha iyimser bir üslup benimseyerek anlatmayı tercih ettiği, her şeyin kontrol altında olduğu izlenimini vermeyi amaçladığı anlaşılmaktaydı.³⁰²

Konuyla ilgili Osmanlı Genelkurmayı'nın 29 Haziran 1915'te basına sunmuş olduğu resmi açıklamada ise 28 Haziran 1915 günü öğleden önce Seddülbahir Cephesi'nin sağ kanadına saldıran düşman kuvvetlerinin, yapılan karşı taarruzlarla geri püskürtüldüğü ifadeleri edilerek yaşananlar sansürlenmiş ve her şeyin yolunda olduğu algısı oluşturulmaya çalışılmıştır.³⁰³ İkdâm Gazetesi'nin 29 Haziran 1915 tarihli sayısında, “Çanakkale’de Parlak Muvaffakiyetler” başlığı altında Zığındere Muharebeleri'nin ilk günüyle ilgili yer alan; “Seddülbahir’de sağ cenahımıza karşı düşman muvaffakiyetsiz taarruzlarını ara sıra tekrar etmekte ve azim telefata maruz olmaktadır”³⁰⁴; “Düşman ba’dez zuhur ateşi tadil ile piyadesiyle hücumu kalkışarak topçusunun istihdaf ettiği mahallere doğru ilerlemeye teşebbüs etmiş ise de ateşimizi şiddeti üzerine taarruza kıyam eden düşman kuvvetlerinin kısm-ı azamı mahvolmuştur. Bilahare kahraman askerimizin icra ettiği mukabil taarruz neticesinde düşmanın merkezinden iki siper zapt, iş bu siperler ihtiyacımıza göre tahkim olunmuştur. Sağ cenahta ise siperlerimize girmeye çalışan düşman kuvvetlerinden bir kısmı imha ve bir kısm-ı diğeri tard edilmiştir.”³⁰⁵ ifadelerinden anlaşılacağı gibi yapılan haberlerde toplumu tedirgin edecek bilgiler vermekten uzak durularak olayların iyimser bir üslupla servis edildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte çarpışmalarda hayatını kaybeden 156'ncı Tugay Kumandanı Tuğgeneral Scott-Moncrieff'in ölüm haberi gibi muharebe sürecine ait önemli detaylarında “Mühim Haberler” başlığı altında sunularak paylaşıldığı görülmüştür.³⁰⁶

Zığındere muharebeleri özelinde çok çarpıcı değerlendirmelerde bulunan Ellis Ashmead Bartlett, Çanakkale muharebeleri'ne katılan askerlerin bu muharebelere yıllar sonra İstanbul'un işgal tarihini kutlamak amacıyla toplandıklarında en fazla Zığındere harekâtı hakkında sohbet edeceklerini ifade etmektedir. Bartlett, bu ifadeleriyle Zığındere

³⁰² ATASE Arşivi, BDH KIs. 3474, Dos. H-11, Fih. 7-32, 7-32a.

³⁰³ Murat Çulcu, İkdâm Gazetesi'nde Çanakkale Cephesi, Cilt 1, 3 Kasım 1914- 3 Şubat 1916, Haber, Yorum, Bildiri, Rapor, Gözlem ve Anılar, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 436.

³⁰⁴ A.g.e., s. 437.

³⁰⁵ A.g.e., s. 436-437.

³⁰⁶ A.g.e., s. 451.

muharebelerinin sonuçlarının Çanakkale muharebeleri'ne katılan Akdeniz Seferi Kuvvetleri açısından taşıdığı öneme dikkat çekmektedir.³⁰⁷

4.3. 29 Haziran 1915'te Güney Grubu Kumandanlığı'nda Yaşananlar

4.3.1. Tuğgeneral Faik Paşa'nın Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı'na Atanması

28 Haziran 1915'teki saldırının şokunu 5'inci Ordu Kumandanı General Liman von Sanders'in müdahalesi ve karargâhtaki bazı Türk subaylarının gayretleri sayesinde atlatabilen Güney Grubu Kumandanlığı, karşı karşıya kaldığı tehdidi bertaraf etmek için taarruzlar yapmaya karar verdi. Kaybedilen siperleri geri almak maksadıyla yapılacak karşı taarruzlar öncesinde ise sağ kanattaki birliklerin sevk ve idaresinde iyileştirmeler yapıldı.

Güney Grubu Kumandanı Weber Paşa bu maksatla 5'inci Ordu Kumandanlığı'na sunduğu teklifle Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı'na, 2'nci Kolordu Kumandanı Faik Paşa'nın atanmasını önerdi. Zaten 26 Haziran 1915'ten beri Güney Grubu Kumandanlığı'nın ihtiyatı olarak cephede bulunan Tuğgeneral Faik Paşa da ordudan aktif görev istiyordu. Tuğgeneral Faik Paşa'nın Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı'na getirilmesine pek sıcak bakmayan General Liman von Sanders ise Weber Paşa'nın ısrarları sonucunda istemeyerek de olsa bu teklifi kabul etmek zorunda kaldı.³⁰⁸

Weber Paşa, 28 Haziran 1915'te 5'inci Ordu Kumandanlığı'na sunmuş olduğu teklifte ayrıca, 11'inci Piyade Tümeni ile 7'nci Piyade Tümeni'nin sorumluluğu altındaki sağ kanat ile merkez bölgelerin, "Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı" adıyla tek bir çatı altında toplanmasını öneriyordu. Faik Paşa ise yeni görevinde doğrudan Güney Grubu Kumandanlığı'nın emrinde bulunacak, 7'inci ve 11'inci Piyade Tümenleri de emrinde olacaktı. Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı görevi sırasında Güney Grubu Kumandanlığı'nın planladığı karşı taarruzları organize etmekle görevli olan Faik Paşa, gruba bağlı ait bazı topçu bataryaları ile kendi bölgesi içerisindeki tümenlere bağlı bataryaları özel bir vazife ile sorumlu olmadıkları zamanlarda taarruza hazırlayacaktı. Ön

³⁰⁷ Ellis Ashmead Bartlett, Çanakkale Gerçeği, Yay. Haz. Muzaffer Albayrak, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007, s.189.

³⁰⁸ Tosun Saral, "Liman Paşa ile Yıldızı Hiç Barışmamıştı. En Muktedir Erkan-ı Askeriyemizdendi." Çanakkale 1915 Dergisi, Y.7, S.24, Temmuz 2015, s.57.

hat siperlerinde bulunan tümenlerin taze birlikler ile değiştirilmesi gerektiğine Güney Grubu Kumandanlığı karar verecekti. Güney Grubu Kumandanlığı tarafından yapılması uygun görülen muhtemel taarruzlar için Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı'nın emrine geçici olarak farklı kıtalar verilebilecekti.³⁰⁹

Limana Paşa, 29 Haziran 1915'te Güney Grubu Kumandanlığı'na telefonla verdiği kısa emirle Faik Paşa'yı Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığına tayin etti ve bu görevlendirmeyi kendisine gönderdiği yazılı emirle ayrıca tebliğ etti.³¹⁰

7'nci ve 11'inci Piyade Tümeni Kumandanlıkları'na gönderilen emirlerle Faik Paşa'nın Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı'na atandığı bildirildi.³¹¹ Albay Refet Bey, Tuğgeneral Faik Paşa'ya 29 Haziran 1915 günü öğlen saatlerinde savunmanın genel durumunu anlatan bir rapor sundu. 2'nci Kolordu Kumandanlığı'na gönderilen raporda, 33'üncü Piyade Alayı'nın 28 Haziran 1915'teki saldırılar nedeniyle ağır kayıplar verdiği, 28-29 Haziran 1915'te 33'üncü Piyade Alayı 1'inci Taburla beraber ilk karşı taarruzları düzenleyen 16'ncı Piyade Alayı'na bağlı taburların (Birinci, İkinci ve Üçüncü Taburlar) ve makineli tüfek bölüğünün erlerinin dağınık bir halde bulunması nedeniyle hâlâ mevcutları hakkında net bilgi sahibi olunmadığı, Zığındere'yi savunan 33'üncü, 126'ncı ve 127'nci Piyade Alaylarının maruz kaldıkları saldırılar nedeniyle bitkin bir halde oldukları, iki aydır bölgede bulunan 11'inci Piyade Tümeni'nin katıldığı muharebeler nedeniyle aşırı derecede zayıf olduğu ve eksik olan kadrolarının da tamamlanmadığı anlatılıyordu. Albay Refet Bey, bu raporun dördüncü maddesinde güvencenebileceği tek kıta olarak nitelendirdiği 16'ncı Piyade Alayı'nın sayısal mevcudu hakkında bilgi alamadığı takdirde düşmana taarruz etmek bir yana savunma yapma olanağını dahi göremediğini ifade ediyordu. 11'inci Piyade Tümeni Kumandanı ayrıca, muharebeden çıkan tümenin savunmaya devam edebilmesi için yeni kuvvetlerle takviye edilmesi gerektiğini vurguluyordu.³¹²

Albay Refet Beyin raporunda işaret ettiği hususlar Güney Grubu Kumandanlığı'nın, Sağ Kanat Bölgesi'nde yapmak istediği karşı taarruzlar öncesinde cephedeki birliklerin durumunun anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Bu eksiklerin giderilmesi ve

³⁰⁹ ATASE Arşivi, BDH, KIs. 3474, Dos. H-11, Fih. 7-32.

³¹⁰ ATASE Arşivi, BDH, KIs. 4857, Dos. H-12, Fih. 1-11.

³¹¹ ATASE Arşivi, BDH, KIs. 3474, Dos. H-11, Fih. 7-32.

³¹² ATASE Arşivi, BDH, KIs. 4857, Dos. H-12, Fih. 1-12-12a.

savunmaya dinamizm kazandırılması gerekirken üst komutanlığın taarruz ısrarları karşısında direnmek mümkün olmayacaktı. Muharebeden yeni çıkmış ve eksikleri tamamlanmamış olan yorgun birliklerle emredilen taarruzların icraası gerçekleştirilecekti.

4.4. 1'inci Piyade Tümeni'nin Cepheye İntikali

Balkan Harbi'nde İşkodra Savunmasını yaptığı için "İşkodra Tümeni" olarak bilinen 1'inci Piyade Tümeni, 70'inci, 71'inci ve 124'üncü Piyade Alaylarından oluşuyordu. Yarbay Cafer Tayyar Bey (Eğilmez) komutasındaki 1'inci Piyade Tümeni, İstanbul'dan Çanakkale Cephesi'ne sevk edildiğinde ilk olarak Asya Grubu Kumandanlığı'nın emrine verildi.

Asya Grubu Kumandanlığı emrindeki 1'inci Piyade Tümeni, 25 Haziran 1915'te Gelibolu Yarımadası'ndaki Güney Grubu Kumandanlığı'nın emrine girdi.³¹³ 1'inci Piyade Tümeni, 21 Haziran 1915'teki Birinci Kerevizdere Harekâtı'nda ağır kayıplar veren 2'nci Piyade Tümeni'nin Anadolu yakası'na geçirilmesi nedeniyle savunmada oluşan boşluğun doldurulması amacıyla görevlendirilmişti.³¹⁴ Tümene bağlı 71'inci Piyade Alayı, ordu ihtiyatı olarak alıkonularak diğer iki alaydan önce Gelibolu Yarımadası'na geçirilmişti. 71'inci Piyade Alayı, 21 Haziran 1915'te başlayan Birinci Kerevizdere Muharebesine katılarak 2'nci Piyade Tümeni'nin alayları ile birlikte Fransızlara karşı 83 Rakımlı Tepe'yi savunmuş ve ağır kayıplar vermişti.³¹⁵

1'inci Piyade Tümeni'nin Güney Grubu Kumandanlığı'nın emrine girmesiyle 70'inci ve 124'üncü Piyade Alayları Üvecik-Pınarbaşı- Erenköy istikametinden Çanakkale'ye doğru intikale başladı. Çanakkale'ye hareket eden yürüyüş kollarının intikali zaman zaman düşman uçakları tarafından izleniyordu. Alaylara bağlı taburların, hayvanların ve taburlara ait ağırlıkların 25 Haziran 1915'ten itibaren başlayan intikalleri, 29 Haziran 1915 sabahı 06.00'da Çanakkale İskelesi'nde tamamlandı.³¹⁶

³¹³ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No: H-8, Fihrist No:2.

³¹⁴ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432 Eski Dosya No: H-2, Yeni Dosya No: H-3, Fihrist No:1-12.

³¹⁵ Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 101.

³¹⁶ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No:H-4, Fihrist No:11.

29 Haziran 1915 sabahı Çanakkale iskelesi'nden Şirketi Hayriye vapurlarına bindirilen alaylar, ağırlıklarıyla birlikte sabah saat 06.00 sularında hareket etti.³¹⁷ Saat 10.00'da Kilya İskelesi'nden Gelibolu Yarımadası'na ayak basan tümen bağılıları, Kilitbahir Platosu üzerinden Soğanlıdere'ye ulaştı. Öğlen saat 14.00'de Sağ Cenah Bölgesi Kumandanlığı'ndan 1'inci Piyade Tümeni Kumandanlığı'na gönderilen emirde, 124'üncü Piyade Alayı'nın 11'inci Piyade Tümeni Karargâhına hareket etmesi istendi. Bu emir üzerine büyük ağırlıklarını Soğanlıdere'de bırakan 124'üncü Piyade Alayı, Ocaktaşı Tepesi'ndeki 11'inci Piyade Tümeni Karargâhına doğru yürüyüşe geçti.³¹⁸

1'inci Piyade Tümeni'ne bağlı alayların iaşe hususunda bir sıkıntı yaşamaması için ekmekçi takımlarının her taburun iki günlük ekmek istihkakını hazır bulundurmaları emredilmişti. İkinci savunma hattı boyunca mevzilendirilen bu alaylara bağlı askerler, zorlu intikal sürecinin de etkisiyle 29 Haziran 1915 gecesini uykusuz ve yorgun bir biçimde geçirmek zorunda kalmıştır.³¹⁹

5'inci Ordu Kumandanı General Liman von Sanders, 28 Haziran 1915'te Zığındere'de kaybedilen mevzilerin geri alınması için karşı taarruzlar düzenlenmesini emrediyordu. Liman Paşa'nın karşı taarruzların düzenlenmesiyle ilgili bu ısrarcı tavırlarında, Başkumandan Vekili Enver Paşa'dan duyduğu çekincenin de etkisinin olduğuna inanılmaktadır. Liman Paşa'nın taarruz hususundaki ısrarcılığı ve astları üzerinde oluşturduğu baskı, Türk ve Alman kurmaylar arasındaki görüş ayrılıklarının daha da derinleşmesine neden oldu. Zığındere'deki savunma hatlarını ve düşmanın durumunu gözleriyle gören Türk subayları, bu aceleci ve ısrarcı taarruz düşüncesine karşı çıkıyordu. Bu subaylardan biri de 1'inci Piyade Tümeni Kumandanı Yarbay Cafer Tayyar Bey idi. Ne var ki bu kanaatler, üst komuta kademesinin taarruz edilmesi konusundaki fikrini değiştirmeye yetmeyecekti.

³¹⁷ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No:H-4, Fihrist No:11.

³¹⁸ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No:H-4, Fihrist No:13.

³¹⁹ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No:H-4, Fihrist No:13.

Yarbay Cafer Bey ile Faik Paşa arasında Sağ Kanat Bölgesi'nde düzenlenmesi planlanan karşı taarruzlarla ilgili görüş ayrılığı yaşanıyordu. Yarbay Cafer Tayyar Bey, Zığındere'de yapılacak karşı taarruzların başarılı olmayacağını savunduğu için Tuğgeneral Faik Paşa ile aralarında çok sert tartışmalar meydana geliyordu. Yarbay Cafer Tayyar Bey, Faik Paşa'ya taarruz fikrinde ısrarcı olunması durumunda 1'inci Piyade Tümeni'nin hazır olduğunu belirtse de taarruzun başarısızlığı halinde hiçbir sorumluluk kabul etmeyeceğini söylemiştir.³²⁰ Bu bilgilerden hareketle Güney Grubu Kumandanlığı açısından 28 Haziran'da ortaya çıkan bu tehlikeli durum nedeniyle Alman ve Türk komuta kademesi arasında yaşanan görüş ayrılığının Türk komutanlar arasında da tartışmalara neden olduğu anlaşılmaktadır. Tuğgeneral Faik Paşa ile Yarbay Cafer Tayyar Bey arasında tartışmaların bir nedeninin de Tuğgeneral Faik Paşa'nın iki düşünce arasında kalmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tuğgeneral Faik Paşa, ordu ve grup kumandanlıklarının taarruz edilmesi hususundaki baskıları ile taarruzu icra edecek astlarının görüş ve tenkitleri arasında kalmıştı. Düzenlenen ilk karşı taarruzların astlarının tenkitlerini doğrulaması ve cephe vahim sonuçlar alınması üzerine ise taarruzları erteleyerek kıtalarına zaman kazandırmak düşüncesiyle karşı taarruzları erteleyecekti. Bu tercihi, taarruzlara ara verilmemesini isteyen Liman Paşa tarafından görevden alınmasına neden olacaktı.

4.5. Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı'nın 29-30 Haziran 1915'teki Karşı Taarruzu

Güney Grubu Kumandanlığı'nın emri üzerine Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı tarafından 29-30 Haziran 1915'te Zığındere'de kaybedilen mevzilerin geri alınması amacıyla karşı taarruz düzenlenmesine karar verildi. 29 Haziran 1915 akşamı saat 18.10'da 11'inci Piyade Tümeni Karargâhı'ndan yazılı olarak gönderilen kolordu emrinde taarruz edecek birlikler ve bunların taarruz hedefleri şu şekilde belirtilmişti.³²¹

---

³²⁰ Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler, Editörler: Lokman Erdemir& Kürşat Solak, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale, 2015, s. 196.
Konuyla ilgili ayrıca bakınız. Zülal Keleş, Cafer Tayyar Eğilmez (Paşa), (Basılmamış Doktora Tezi) , AÜ, TİTE, Ankara, 1993.

³²¹ ATASE Arşivi, BDH Kls.4857, Dos. H-12, Fih.1-12a, 1-13.

124'üncü Piyade Alayı, Triyandafil Çiftliği'nin 250 metre güneybatısından başlayıp terk edilmiş batarya mevziinin güneybatısındaki ictima hattının başlangıç noktasına kadar olan siperlere hücum edecekti. 16'ncı Piyade Alayı'nın 3.Taburu ise Sarıtepe'nin doğusundan başlayarak güney istikametindeki siperlere taarruz edecekti. Triyandafil Çiftliği yakınlarındaki 11'inci Piyade Tümeni birlikleri ihtiyat kuvveti olarak buldukları mevkiye kalacaktı. 6'ncı Piyade Tümeni'ne bağlı 17'nci ve 18'inci Piyade Alaylarının 4'üncü Taburlarından kurulan Mürettep Alay, 11'inci Piyade Tümeni Karargâhına gelerek 2'nci Kolordu Kumandanı Faik Paşa'nın emri altında bulunacaktı. Mürettep Alay Kumandanı, 11'inci Piyade Tümeni'nin gözetleme mevkiinde Faik Paşa ile buluşacaktı. 2'nci Kolordu Kumandanı taarruz sırasında bu mevkiye bulunacak ve her yarım saatte bir muharebenin gidişatıyla ilgili kendisine rapor verilecekti.

124'üncü Piyade Alayı'ndan, taarruz öncesinde Triyandafil Çiftliği'ne ulaştığını haber vermesi için havaya üç adet kırmızı işaret fişegi atması ve hücum sırasında 16'ncı Piyade Alayı ile arasında güvenilir bir iletişim ağı kurması isteniyordu. Taarruza katılacak olan kıtalar, hücum saatinden önce keşif kolları göndererek taarruz hedeflerini tespit edeceklerdi. Taarruz sırasında hedefe ulaşan birlikler ise havaya beyaz renkli işaret fişegi atarak durumlarını haber vereceklerdi.

Hücum anında bir karışıklık yaşanmaması için taarruz eden askerler arkalarına beyaz bez takacaklardı. Bununla birlikte taarruza katılacak askerlerin kaputlarını soldan sağa doğru simit şeklinde kıvrarak omuzlarına asmaları emredilmişti.

7'inci ve 11'inci Piyade Tümeni birlikleri ise taarruz sırasında kendi cephelerinde ufak çaplı saldırılarda bulunarak karşılarındaki İngiliz birliklerini oyalayacaklardı. Aynı zamanda cephenin yarılması için yapılabilecek muhtemel İngiliz hücumlarına engel olacaklardı. Sol kanatta bulunan diğer kolordu birliklerine topçu ve piyade ateşleriyle karşılarındaki birlikleri oyalamaları emredilmişti. Saat 20.30'dan sonra 1'inci Piyade Tümeni (bir alay hariç) Alçıtepe'nin güneyinden geçen üçüncü savunma hattını tutacaktı. 11'inci ve 7'nci Piyade Tümeni cephesindeki bütün topçu bataryaları taarruzu hazırlamakla görevlendirildi. Topçular saat 19.30'da belirtilen hedefleri bombardıman edecek ve taarruz saat 22.00'de başlayacaktı. Taarruzda hedeflenen mevzilerden daha ileri gidilmeyecek ele geçirilen siperler derinleştirilerek savunmaya hazırlanacaktı.

127'nci Piyade Alayı Kumandanı Yarbay Hasan Lütfi Bey, 29 Haziran 1915 akşamı saat 19.15'te Keçideresi'nden 16'ncı Piyade Alayı 1'inci Tabur ve 33'üncü Piyade Alayı 2'nci Tabur Kumandanlıklarına gönderdiği emirde adı geçen piyade alaylarının taburları arasından 100 neferin seçilerek cesur bir subayın komutası altına verilmesini istedi. İki bölük seviyesindeki bu kuvvetin saat 20.00'de Triyandafil Çiftliği ile birinci savunma hattı arasında kalan ve düşman tarafından işgal edilen siperleri geri alması emredildi.

Bu taburlara, 124'üncü Piyade Alayı ile irtibat kurmaları ve gelişmeler hakkında rapor göndermeleri emredildi. 127'nci Piyade Alayı Kumandanı, söz konusu bölüklerin sevk ve idaresinin 16'ncı Piyade Alayı 1'inci Tabur Kumandanı tarafından yapılacağını kendisinin de 33'üncü Piyade Alayı 1'inci Tabur'un kible yönündeki bir mahalde bulunacağını haber vermektedir.³²²

29 Haziran 1915 akşamı saat 20.00'de başlayan karşı taarruz 30 Haziran 1915 sabahına kadar devam etti. İngiliz makineli tüfeklerinin ve topçularının başlattığı şiddetli ateş nedeniyle yavaş ilerleyen taarruzda 33'üncü Piyade Alayı 2'nci Tabur ile 16'ncı Piyade Alayı 1'inci Tabur saat 00.45'te kendi cephelerindeki düşman siperlerinin ikinci hattına kadar ilerlemeyi başardı.

126'ncı Piyade Alayı'nın sol kanattaki taburunun hücumu iştirak edememesi ise hücumun gidişatını olumsuz yönde etkileyerek hücumun tıkanmasına yol açtı. 16'ncı Piyade Alayı 1'inci Tabur, 126'ncı Piyade Alayı ile irtibat kurmaya çalışarak ele geçirilen siperlerde tahkimat yapmaya başladı. 16'ncı Piyade Alayı'nın 3'üncü Taburu, 124'üncü Alay birliklerini takviye etmek için gönderildiyse de bu ateş perdesi karşısında bir varlık gösteremedi. İngilizlerin başlattığı şiddetli ateş karşısında ağır kayıplar veren 124'üncü Piyade Alayı'nın Triyandafil Çiftliği civarından taarruz eden taburu, komşu birliklerle irtibat sağlayamasa da İngiliz siperlerine yaklaşmayı başardı.³²³

---

³²² ATASE Arşivi, BDH Kls.3188, Dos. H-2, Fih.1-88.

³²³ ATASE Arşivi, BDH Kls.3188, Dos. H-2, Fih.1-88.

124'üncü Piyade Alayı Kumandanının takviye kuvvet talebini karşılıksız bırakmayan Faik Paşa, 16'ncı Piyade Alayı'nın 2'nci Taburu'nu, 124'üncü Piyade Alayı'nın emrine verdi. Muharebe şiddetli bir biçimde devam ederken Güney Grubu Kumandanlığı tarafından gönderilen bir emir, 71'inci Piyade Alayı ile 1'inci Tümen Kumandanı'nın 2'nci Kolordu Kumandanlığı'nın emrine verildiğini bildiriyordu. Saat 02.20'de bu emri alan 2'nci Kolordu Kumandanı, Sağ Kanat Bölge Kumandanlığı içinde daha küçük çaplı bir idari yapılanmaya girerek Yarbey Cafer Tayyar Beyi "taarruz kanadı kumandanı" olarak tayin etti. Saat 03.45'te teşkil edilen yeni kanat yapılanmasına göre, 17'nci Mürettep Alayı 2'nci Tabur, 70'inci Piyade Alayı ve 124'üncü Piyade Alayı Yarbey Cafer Tayyar Bey'in komutasına verildi. Kanat ihtiyatını oluşturan 71'inci Piyade Alayı ise 11'inci Piyade Tümeni Karargâhı civarında kalacaktı. Diğer tümenlerin görev tanımlarında ve sorumluluk sahalarında ise herhangi bir değişiklik yapılmadı.

2'nci Kolordu Kumandanı'nın emriyle Yarbey Cafer Tayyar Bey komutasındaki 124'üncü Piyade Alayı'nın ve Mürettep Alayı'nın ortaklaşa yineledikleri taarruz İngiliz makineli tüfeklerinin ateşleri karşısında başarısız oldu. Artık havanın aydınlanması yapılan saldırıların ilerlemesine engel oluyordu. 16'ncı Piyade Alayı'nın harp ceridesinde, 1'inci Piyade Tümeni'nin taarruza başladığı sıralarda, mürettep bölüğün Triyandafil Çiftliği'ne giden ve işgal altında olan siperi geri aldığı ifade edilmektedir. Bu siperin geri alınması üzerine Keçideresi'nden gönderilen raporda, Sağ Cenah Bölgesi Kumandanlığı'na bu gelişme; "*Avn-i Hakla ikinci hattın Triyandafil'e giden ve düşman tarafından siper haline ifrağ edilen râh-î mestur istirdad edildi. Sağ cenahta bulunan Birinci Fırka'nın 71'inci Alayı ile irtibat tesis edilmiş ve mezkûr alayın taarruzu teshil edilmiş idi. İş bu alay, cephesindeki düşmanı tard ve bulunduğu hattı tahkim edecekti.*" sözleriyle haber verilmekteydi.³²⁴

16'ncı Piyade Alayı'na ait harp ceridesinde yer alan bir emirde, taarruz eden birliklere savundukları cephenin önemi anlatılarak ve yeni birlikler nöbeti devralıncaya kadar mevzilerinin muhafaza ve müdafaasına gayret etmeleri tembihlendi. 16'ncı Piyade Alayı birliklerinin başka kıtalarla birbirine karışmaması için ise alaya mensup askerlerin, subayların nezaretinde toplu halde bulundurulması istendi.³²⁵

³²⁴ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3188, Dos. H-2, Fih. 1-88a.

³²⁵ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3188, Dos. H-2, Fih. 1-88a.

Yukarıdaki hususlar dikkate alınarak gerekli düzenlemeler yapıldı Her ne kadar 16'ncı Piyade Alayı 1'inci Tabur'un, Mürettep Alay'dan dolgun mevcutlu bir bölükle değiştirilerek ihtiyata çekilmesi emredildiyse de muharebenin seyri ve muharebe alanının şartları buna müsaade etmedi. Sonuç olarak hücumun bitiminde Faik Paşa, işgal edilen hatlarda tahkimat yapılmasını emretti. Bu tahkimat faaliyeti sırasında Triyandafil Çiftliği ilerisini tahkim etmekle sorumlu olan 124'üncü Piyade Alayı'nın, 16'ncı Piyade Alayı'nın sağ kanadıyla irtibat kuracak bir biçimde hareket etmesi ve iki kıtanın birbiriyle irtibat halinde bulunması emredildi.³²⁶

İngiliz topçusunun 126'ncı Piyade Alayı siperlerine karşı yapmış olduğu bombardımanın ardından bu alaya bağlı keşif kolları düşman siperlerine saldırdı. Şiddetli piyade ve makineli tüfek ateşine rağmen keşif kolu görevini tamamlayarak geri dönmeyi başardı. İngilizlerin 126'ncı Piyade Alayı Birinci ve Üçüncü Tabur'un arasında kalan bölgeye yaptıkları hücum her iki taburun müdahalesi sonucunda başarısızlıkla sonuçlandı. 126'ncı Piyade Alayı Kumandanı Yarbay Mustafa Şevki Bey, 11'inci Piyade Tümeni Kumandanlığı'na gönderdiği raporda, bu muharebede birliğin 2 şehit ve 6 yaralı olmak üzere toplam 8 asker kaybettiğini ve Birinci Tabur siperlerinden Zığındere'ye inen râh-i mesturun ise İngilizlerin elinde olduğunu rapor etti³²⁷

30 Haziran 1915 sabahı günün ilk saatlerinde İngilizler tarafından karşı taarruz yapıldı. Saat 05.00'te 126'ncı Piyade Alayı cephesine, 07.00'de ise 16'ncı Piyade Alayı cephesine karşı taarruza kalkan 29'uncu Tümen birlikleri, her iki Türk alayı tarafından geri püskürtüldü. İngiliz taarruzları sonrasında Zığındere ile Keçideresi'nin birleştiği noktadan kuzeydeki Triyandafil Çiftliği'ne kadar uzanan savunma cephesini müdafaa eden beş piyade alayının (16'ncı, 33'üncü, 124'üncü, 127'nci Piyade Alayları ile Mürettep Alay) askerleri birbirine karıştı. Bu durum emir komutanın ortadan kalmasına neden oldu.

Yaşanan keşmekeşliği, 2'nci Kolordu Kumandanlığı'na sunduğu raporda kendi tümeniyle harbe giremediği için sitemkâr bir dille anlatan ve çözüm önerileri sunan Yarbay Cafer Bey, 71'inci Piyade Alayı'nın sol kanatta İngiliz makineli tüfek ateşinin şiddeti altında eridiğini ve 124'üncü Piyade Alayı'nın ise sağ kanatta, komutası dışında harbe

³²⁶ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3188, Dos. H-2, Fih. 1-89.

³²⁷ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 7-3198, Dos. H-8, Fih. 1-6a.

sokulduğunu ifade ediyordu. Yarbay Cafer Tayyar Bey, Faik Paşa'dan hiç olmazsa henüz muharebeye girmemiş olan 70'inci Piyade Alayı'nın kendi komutasına verilmesini rica etti. 1'inci Piyade Tümen Kumandanı'nın raporundaki ifadeleri dikkate alan ve taarruzun gündüz gelişmediğini gören Faik Paşa'nın saldırılara gece devam etmek koşuluyla ara vermesiyle taarruz sonlandırılmış oldu.³²⁸

124'üncü Piyade Alayı'nın 29-30 Haziran 1915 muharebelerindeki kayıplarıyla ilgili zayıat çizelgesinde verilen bilgiler incelendiğinde, 5 subayın şehit, 11 subayın yaralı olmak üzere toplam subay kaybının 16 olduğu, küçük rütbeli subay ve er kaybının ise 1360 şehit, 437 yaralı olmak üzere toplam 1797 asker olduğu görülmektedir. Bu bilgiler, Gelibolu Yarımadası'ndaki ilk muharebe tecrübesinin 124'üncü Piyade Alayı'na toplam 1813 personel zayıatına mâl olduğunu göstermekteydi.³²⁹

29-30 Haziran 1915 taarruzu sırasında 7'nci Piyade Tümeni cephesine karşı düzenlenen İngiliz taarruzları geri püskürtüldü. 11'inci Piyade Tümeni kendi cephesinde yürüttüğü saldırılarda başarılı olmuş, Zığındere'nin batı ve doğusundaki siperlerle birlikte bir makineli tüfeği ele geçirmişti. Taarruz sonrasında Ege Denizi hizasında, Triyandafil Çiftliği'nin güneybatısından başlayan ve Sarıtepe'nin³³⁰ kuzeybatısına kadar uzanan 29'uncu Tümen mevzileri, güneyde 11'inci Piyade Tümeni tarafından, doğu ve kuzey istikametlerinden ise 1'inci Piyade Tümeni tarafından kuşatılmıştı.³³¹

Elde edilen bu sonuçların daha da geliştirilmesi için 30 Haziran 1915 gecesi yeni bir taarruz yapılmasına karar verildi. Saat 21.00'de gerçekleştirilecek taarruz, baskın tarzında icra edilecekti. Taarruz planına göre bir bölüğü Triyandafil Çiftliğinde bulunan ve büyük bölümü Sarıtepe³³² civarında mevzilenen 127'nci Piyade Alayı'nın 1'inci Taburu ile makineli tüfek bölümünden bir takım, 11'inci ve 1'inci Piyade Tümenleri tarafından kuşatılan kıyıya paralel İngiliz siperlerine saldıracaklardı.

³²⁸ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4763, Dos. H-7, Fih. 1-33.

³²⁹ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4344, Dos. H-16, Fih. 1-6.

³³⁰ 72 Rakımlı Tepe.

³³¹ ATASE Arşivi, BDH, KIs. 3188, Dos. H-2, Fih. 1-88.

³³² Triyandafil Çiftliği'nin 250 metre kuzeyindedir.

Triyandafil Çiftliği taarruz sırasında gözaltında bulundurulurken İngiliz siperlerinin işgal edildiği işaret fişekleri atılarak haber verilecekti.³³³ Saat 21.00'de başlayan hücumlar başarısız olmuş ve Zığındere'nin batısında 29 Haziran 1915 taarruzunda ele geçirilen siperlere yapılan İngiliz taarruzu ise geri püskürtülmüştü. Taarruzun gelişmemesi üzerine Faik Paşa saat 04.15'te ulaşılan hatlarda tahkimat yapılarak savunmaya geçilmesini emretti.³³⁴

29 Haziran 1915'te 29'uncu Tümen mevzilerinde bir nöbet değişimi olduğu görülmektedir. Zığındere harekâtını gerçekleştiren 87'nci Tugay ile 29'uncu Hint Tugayı geri alınarak 88'inci Tugay J. siperlerine yerleştirildi.³³⁵ Türk karşı taarruzlarının devam ettiği bu süreçte hattın kuzey ucundaki J.13 siperinde iki taraf arasındaki mücadele devam ediyordu. Özellikle Türk birliklerinin el bombası kullanarak yaptığı hücumlar, İngilizler ve Gurkha birlikleri için yıldırıcı bir etkiye sahipti. 30 Haziran 1915 akşamı başlayan ve 1 Temmuz 1915 sabahına kadar devam eden ikinci aşama Türk hücumlarında, J.12 ve J.13 siperlerinde şiddetli boğuşmalar yaşanmıştı. Çarpışmalar sonucunda, 1/5 Gurkalar, Binbaşı Govan, Teğmen Lloyd, Teğmen Erskine, Üsteğmen Cosby, Üsteğmen Knowles ile birlikte 600 kişi kaybetmişti.³³⁶

J.12 siperi, 87'nci Tugay'ın Royal Inniskilling Silahendazları tarafından savunuluyordu. Burada "Inniskilling Inch" olarak adlandırdıkları sipere karşı Türklerin el bombaları ile başlattıkları saldırı esnasında yaşanan geri çekilme nedeniyle J.12'nin kaybedilme tehlikesi ortaya çıkmıştı. Bu kötü gidişatı Yüzbaşı Gerald Robert O'Sullivan düzeltti. Onun komutası altında taarruza kalkan bir buçuk bölük seviyesindeki Royal Inniskillingler, Keçideresi'ne kadar uzanan J.12 siperini yeniden ele geçirerek bu tehdidi geçici olarak bertaraf etmeyi başardı. Guy Nightingale, mektubunda bu anları, "*Geceleyin ağır bir şekilde karşı saldırıya uğrayan aslanlarımız, yetersiz savunma alanlarına hükmeden ve önlerine çıkan her Türk'ü yakaladılar veya öldürdüler.*" cümleleriyle anlatıyordu.³³⁷ Bu taarruza önderlik eden Yüzbaşı Gerald Robert O'Sullivan Victoria Haçı

³³³ ATASE Arşivi, BDH, KIs. 3188, Dos. H-2, Fih. 1-88.

³³⁴ ATASE Arşivi, BDH, KIs. 3188, Dos. H-2, Fih. 1-88.

³³⁵ C.F. Aspinal Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale-Gelibolu Askeri Tarihi, Cilt 2, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.107.

³³⁶ TNA, WO 95/4272, 42871_625537_11679-00023.

³³⁷ Guy Warneford Nightingale, Çanakkale Cephesi'nden Mektuplar, Yayına Haz. Yahya Yeşilyurt, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016, s. 97-98.

Madalyasıyla ödüllendirilirken, bombalarıyla destek veren Onbaşı James Somers çavuş rütbesine yükseltildi. Askerlerin verilen emri yanlış anlamaları nedeniyle siperleri boşaltması sonucunda elde edilen kazanımlar kaybedilerek J.12 siperi yeniden Türk birliklerinin eline geçti.³³⁸

Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ kanadında gerçekleştirilen taarruzları yakından takip eden Osmanlı basınına muharebe sürecinin nasıl yansıdığını görebilmek açısından İkdam gazetesinin nüshalarını incelemek yararlı olacaktır. Olayları olumlu bir bakış açısıyla kamuoyuna anlattığı görülen İkdam gazetesinin Zığındere'deki taarruzlarla ilgili: *“Bütün gece devam eden bu taarruzda kıtaatımız düşman mevzilerinin birçok kısmına girerek süngü muharebesine muannidane devam etmişlerdir. İş bu muharebeye şafakla beraber fasıla verilmiştir”* ifadeleri, makineli tüfek ve topçu ateşiyle oluşturulan bir ateş perdesine karşı yapılan taarruzların hedefe ulaşmasa da kararlılıkla sürdürüldüğünü vurgulamıştır. Buna rağmen; *“Her iki cenahta da kıtaatımızın taarruzlarıyla başlayan iş bu muharebe lehimize pek müsait olarak devam etmiştir”* cümlesiyle yaşananlar abartılarak anlatılmıştır. İkdam gazetesinin, bu hamasi üslubu halka moral vermek maksadıyla tercih ettiğine inanılmaktadır.³³⁹

30 Haziran 1915'te Zığındere'de bunlar yaşanırken, Fransızlar 83 Rakımlı Tepe'ye karşı yeni bir hücum gerçekleştirdi. 17'nci Piyade Alayı'nın, saldırıyı zamanında karşılayamaması nedeniyle siperlerin büyük bir kısmı kaybedildi. Kerevizdere'nin sağ kısmına doğru sarkmaya başlayan Fransız birlikleri, Güney Grubu topçusunun atışları ve 22'nci Piyade Alayı'nın süngü taarruzu sayesinde durdurulabildi. Taarruzun sonrasında Fransız kuvvetleri, 83 Rakımlı Tepe'nin solundaki 50 metrelik bir arazi parçasında tutunmayı başardı.³⁴⁰ Son yapılan taarruzların sonuçları Albay Refet Bey'in ve Yarbay Cafer Tayyar Bey'in Tuğgeneral Faik Paşa'ya sunduğu raporlardaki önerilerinde ve mütalaalarında ne kadar haklı olduklarını gösteriyordu. Bursalı Mehmet Nihad'ın son taarruzlar ile ilgili yaptığı: *“16/17 Haziran 1331/ 29-30 Haziran 1915 günlerinde birçok taarruzlar yapıldı veya yapılmasına emir verildi. Fakat bu hay huyun neticesinde bir şey*

³³⁸ TNA, WO 95/4311, 42871_635001_11789-00028.

³³⁹ Murat Çulcu, İkdam Gazetesinde Çanakkale Cephesi, Cilt 1, 3 Kasım 1914- 3 Şubat 1916, Haber, Yorum, Bildiri, Ropörtaj, Gözlem ve Anılar, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 440.

³⁴⁰ ATASE Arşivi, BDH, KIs. 4862, Dos. H-3, Fih. 004-01.

*çıkmadı. Dost düşman iki taraftan sel gibi kan akmıştı” değerlendirmeleri Türk subaylarının düşüncelerinde ne kadar haklı olduğunu ortaya koyuyordu.*³⁴¹

3’üncü Kolordu ve Kuzey Grubu Kumandanı Esat Bülkat Paşa, 29-30 Haziran 1915’teki taarruzlar ile ilgili düşüncelerini ve Türk askerinin gösterdiği performansı, “29 Haziran savaşları 13 numaralı siperin batı kısmı için yapılmış denebilirdi. Yapılan saldırılarla bu siper birkaç kez İngiliz ve Türkler arasında el değiştiriyordu. Türk çocuğu vatanının her karış toprağını kendi kanıyla sulamadıkça terk etmek niyetinde değildi. Bu siper İngilizlerin 30 Haziranda yaptığı üstün kuvvetlerle düzenlenen saldırıyla İngilizlerin eline geçmişti. Şunu da açıkça belirtmeli ki, 30 Haziran günü yapılan taarruz, bomba ve topçu tahrip ateşinin ateş toplanmasının eseri idi.” sözleriyle ifade ediyordu.³⁴²

4.6. Üçler Taarruzu (2-3 Temmuz 1915)

4.6.1. Üçler Taarruzu Öncesi Yaşananlar

Eksik muharip kadroları tamamlanmayan yorgun kıtalarla alelacele yapılan taarruzların aşırı zayıftan ve başarısızlıktan başka bir sonuca ulaşmadığını gören Faik Paşa, 1 Temmuz 1915’te gece yarısından sonra gönderdiği 4 numaralı kolordu emrinde yapılan hücumların sonuçları hakkında bazı değerlendirmelerde bulundu. Faik Paşa kolordu emrinde, hücum eden kıtaların eski mevzilerinde bulunmaları nedeniyle yapılan taarruzların amacına ulaşmadığını sadece 11’inci Piyade Tümeni cephesinde yapılan saldırıların başarılı olduğunu vurguluyordu.

Emri altındaki birliklerin perişan halini, tümen kumandanlarının raporlarından edindiği bilgilerle ve bizzat kendi gözlemleri sonucunda öğrenen Faik Paşa, yeni bir taarruz öncesinde kıtaların savunmaya geçerek eksiklerini tamamlamalarını emrediyordu. Kolordu emrinde 1’inci Piyade Tümen cephesinde yapılacak tahkimat faaliyetlerine geniş bir yer ayrıldığı görülmekteydi. Yarbay Cafer Tayyar Bey tarafından takip edilecek olan tahkimat işlemlerinde 11’inci Piyade Tümeni istihkâm Bölüğü, 1’inci Piyade Tümeni askerlerine öncülük edecekti. Faik Paşa, 1’inci Piyade Tümeni’nin, Triyandafil Çiftliği’nin

---

³⁴¹ Bursalı Mehmet Nihad, Umûmi Harbte Seddülbahir Cenûb Grubu Muharebatı, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1336, s. 52.

³⁴² Esat Paşa’nın Çanakkale Savaşı Anıları, Ed. Ö. Andaç Uğurlu, Haz. Jale Erdoğan, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 155.

600 metre kuzeybatısından başlayarak Keçideresi'ne kadar uzanan sırtı takip eden ve Zığındere'de sona eren yeni bir savunma hattı inşa etmesini emrediyordu.

Avcı hendeklerinin ve bağlantı hendeklerinin ara sipersiz inşa edilmesi hususunda dikkatli olunması istenmekteydi. Bu savunma hattının Ege Denizi'ndeki İngiliz donanması tarafından fark edilmemesi ve deniz yönünden gelebilecek saldırılara engel olabilecek düzeyde inşa edilmesi emrediliyordu. Ayrıca 1'inci Piyade Tümeni'nden Triyandafil Çiftliği kuzeyindeki dere yatağında güçlü bir ihtiyat kuvveti bulundurması ve Triyandafil Çiftliği doğrusundaki dere yatağında da yedek bir mevzi kazılması isteniliyordu.³⁴³ 2'nci Kolordu'nun emrine göre 70'inci ve 71'inci Piyade Alayları yeniden Yarbay Cafer Tayyar Bey'in emrine verilmişti. 2'nci Kolordu Kumandanlığı, 1'inci Piyade Tümeni kıtalarının, ileri hatlarda İngiliz topçusunun bombardımanından etkilenmemeleri için özellikle gündüzleri avcı siperlerinde gereğinden fazla asker bulundurmamalarını, avcı siperleri haricindeki askerlerin gerideki siperlerde ve setr hendeklerinde verilecek emirlere hazır bir biçimde beklemelerini emrediyordu. 1'inci Piyade Tümeni bölgesindeki tahkimat faaliyetleri kapsamında siperlerde inşa edilecek setr hendekleri ile ilgili olarak bazı hatırlatmalarda bulunulmuştu. Örneğin bu hendeklerin olası bir düşman taarruzu sırasında ön hat siperlerine gidecek olan askerlerin ulaşımının kolay bir biçimde sağlanması ve ön hat siperlerine yakın yerlerde inşa edilmesi, İngiliz topçusunun ateşinin verebileceği hasarı azaltmak için setr hendeklerinin fazla sayıda inşa edilmesi emrediliyordu. Bu hususun ne kadar önemli olduğunu vurgulamak amacıyla da cenah ve mıntıka kumandanlarının en birinci vazifelerinin setr hendeklerinin sayısını artırmak ve bu tahkimatı güçlendirerek korumak olduğu hatırlatılmıştı.³⁴⁴

Tahkimat faaliyetlerinin 11'inci Piyade Tümeni cephesinde de devam ettiği görülüyordu. 1 Temmuz 1915 sabahı Sol Cenah Mıntıkası Kumandanı Yarbay Mustafa Şevki Bey tarafından 11'inci Tümen Kumandanlığına gönderilen 8 numaralı raporda sunulan bilgiler incelendiğinde Zığındere'ye inen râh-i mesturda yapılan siperin mazgallarının kum torbalarıyla tamamlandığı anlatılmaktaydı.³⁴⁵

³⁴³ATASE Arşivi, BDH, KIs. 4831, Dos. H-14, Fih. 1-57, 1-57a.

³⁴⁴BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No:H-4, Fihrist No:11-12.

³⁴⁵BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5528, Dosya No: H-8, Fihrist No:1-18a.

28 Haziran 1915 taarruzunda İngilizler tarafından ele geçirilen râh-i mesturun geri alınması için 126'ncı Piyade Alayı 1'inci Tabur ile 16'ncı Piyade Alayı 3'üncü Tabur'un ortaklaşa düzenlemesi kararlaştırılan hücumun, Üçüncü Tabur'dan herhangi bir hareket görülmediği için ertelendiği, 126'ncı Piyade Alayı taburlarının ise kendi sorumluluk sahalarında bulunan siperleri derinleştirdikleri bildirilmekteydi.³⁴⁶ 16'ncı Piyade Alayı cephesinde de tahkimat faaliyetleri sürüyordu. 124'üncü Piyade Alayı'nın yapacağı tahkimatta 16'ncı Piyade Alayı'nın sağ kanadıyla irtibat kurabilmesi için tahkimat yapılacak arazinin keşfi maksadıyla 124'üncü Piyade Alayı Yaveri Halil Efendi 16'ncı Piyade Alayı cephesine gönderilmişti.³⁴⁷

Zığındere'deki ileri savunma hatlarında mevzilenen tümenlerin 1915 yılının haziran ayı boyunca Güney Grubu İstihkâm Deposu'ndan aldıkları kalas miktarını gösteren bir belgede 1'inci Piyade Tümeni'nin 480 adet, 11'inci Piyade Tümeni'nin 494 adet, 7'nci Tümen'in ise 236 adet kalas aldıkları görülmektedir. Kalasların haricinde tümenlerin tahkimat malzemesi ihtiyacının karşılanması maksadıyla Maydos'taki (Eceabat) harap ve yanık binalardan tedarik edilen ahşap malzemelerde verilmiştir.³⁴⁸ Güney Grubu İstihkâm Kumandanlığı tarafından tümenlerin sorumluluk sahalarında yapılan incelemeler sonucunda yazılan raporda, tümenler cephesinin hemen hiçbir yerinde nazar-ı dikkate çarpacak bir mahfuz mahal görülmediği ifade edilmekteydi. 1'inci Piyade Tümeni cephesi üzerinden verilen bir örnekte, tümen karargâhında ve karargâha ait olan noktalarda mahfuz mahaller inşa edildiği halde siperlerde bu hususlara önem verilmemesi tenkit ediliyordu. Bundan sonra tümenlerin ve bölüklerin kereste talepleri olduğunda verilecek malzemenin nerede kullanılacağı sorulacağı ifade edilmekteydi.³⁴⁹

1 Temmuz 1915'te 7'nci Piyade Tümeni cephesinde ise nöbet değişimi olduğu görülmekteydi. Birinci savunma hattında bulunan 21'inci Piyade Alayı'na bağlı iki tabur ve bir makineli tüfek bölüğü görevini 19'uncu Piyade Alayı'nın iki taburuna ve makineli tüfek bölüğüne teslim edecekti. Bu nöbet değişimine gece yarısı saat 12.00'den itibaren başlandı. Taburlar, nöbet değişiminin karşı tarafa sezdirilmemesi için değişimin bölük bölük yapılmasına çalışıyorlardı. Değişim işlemi saat 03.00'e kadar sürdü ve sorunsuz bir

³⁴⁶ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5528, Dosya No: H-8, Fihrist No:1-18a.

³⁴⁷ ATASE Arşivi, BDH, KIs. 3188, Dos. H-2, Fih. 1-89.

³⁴⁸ ATASE Arşivi, BDH, KIs. 4342, Dos. H-11, Fih. 1-2.

³⁴⁹ ATASE Arşivi, BDH, KIs. 4342, Dos. H-11, Fih. 1-2.

biçimde tamamlandı.³⁵⁰ 7'nci Piyade Tümeni Kumandanı Albay Halil Bey, 1 Temmuz 1915 tarihinde alaylara gönderdiği emirde, tahkimat işlemlerine önem verilmesini emrediyordu. Alay Kumandanlarına yaptırdıkları tahkimat işlemleri hakkında 24 saatte bir ayrıntılı rapor, ne kadar işlem yapıldığını ortaya koyan bir cetvel ve bir kroki hazırlayarak tümen kumandanlığına göndermelerini emrediyordu.³⁵¹ Sağ Kanat Cephesi Kumandanlığı'nda yeni bir taarruzun arefesinde işte bunlar yaşanmaktaydı.

4.7. Üçler Taarruzu Planı

2'nci Kolordu Kumandanı Faik Paşa'nın 30 Haziran 1915 taarruzu sonrasında kıtaların hazırlanması taarruzu geçici olarak ara vermesini Zığındere'deki taarruzların durdurulduğu şeklinde yorumlayan 5'inci Ordu Kumandanlığı ve Güney Grubu Kumandanlığı, duyduğu rahatsızlığı 1 Temmuz 1915'te gönderdiği emirlerle dile getirdi. Her iki kumandanlık gönderdiği emirlerde Faik Paşa'nın taarruzlara ara vermeden devam etmesini istiyordu. Bu emirlere göre gözü pek bir kumandan ve bir tabur seçilerek düşmanın en yorgun bulunduğu bir zamanda sol kanat bitiminden, kuzeyden güneye doğru hücum edilecekti.

Taarruz öncesinde kurmayların arazi keşifleri yaparak muharebe sahasını öğrenmelerini ve düşmanın durumunu tespit etmelerini isteyen Güney Grubu Kumandanı Weber Paşa, taarruz vaktinin kendisine de bildirilmesini emrediyordu. Güney Grubu Kumandanlığı, yeni yapılacak taarruz için grup ihtiyatı olarak ayrılan 71'inci Piyade Alayını da 2'nci Kolordu'nun emrine veriyordu.³⁵²

Ordu ve Grup Kumandanlıklarının taarruz ısrarları karşısında çaresiz kalan Faik Paşa, 1 Temmuz 1915 tarihinde 5 numaralı kolordu emrini hazırlayarak birliklere tebliğ etti. Güney Grubu Kumandanlığı'nın J.13 ve J.12 siperlerinin denize bakan kısımlarına bir taburla taarruz edilerek ele geçirilmesinin istendiği emirde, 2 Temmuz 1915'te yapılacak taarruza katılacak olan 1'inci Piyade Tümeni'ne bağlı alaylar ve bunların taarruzdaki sorumluluklarından bahsedilmişti. Taarruz hedeflerinin mükemmel bir biçimde

³⁵⁰ ATASE Arşivi, BDH, KIs.7-2571, Dos. H-4, Fih. 1-5, 1-5a.

³⁵¹ ATASE Arşivi, BDH, KIs.7-2571, Dos. H-4, Fih. 1-5, 1-8.

³⁵² Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 174.

keşfedilmesinin son derece önemli olduğuna dikkat çekilen emre göre taarruzun amacı, İngilizlerin sahil boyundaki siperlerden uzaklaştırılmasıydı. Söz konusu emrin gerçekleşmesi için İngilizlerin sol kanat cephesinin bitimine, kuzey istikametinden taarruz edilerek 28 Haziran 1915'te işgal edilen siperler geri alınacaktı.

Taarruzu 1'inci Piyade Tümeni'nin kendi içerisinde seçeceği bir tabur icra edecekti. 2 Temmuz 1915'te saat 11.00'de baskın tarzında yapılması emredilen taarruza, 70'inci Piyade Alayı, 71'inci Piyade Alayı ve 124'üncü Piyade Alayı katılacaktı. Taarruz için seçilen taburun kumandanı ise "cesur" ve "muktedir" bir subay olacaktı. Topçu bataryaları sahil boyundaki J siperlerini gece gündüz fasılalı bir biçimde bombardıman ederek taarruzu hazırlayacaklardı. Bombardımandan sonra denize uzanan siperlerdeki İngiliz askerleri taciz edilecek ve yorgun düşürülecekti. Hücum cephesini oluşturan sol kanat bitimindeki siperlerde bulunan 70'inci Piyade Alayı 3'üncü Tabur asli savunma hattından geçici olarak çekilecekti. Tuğgeneral Faik Paşa bu taarruz sırasında sağ kanat tarassut mevziinde olacaktı.³⁵³ 1'inci Piyade Tümeni kurmayları muharebe alanının durumuyla ilgili Güney Grubu Kumandanlığı'na iki saat bir rapor göndereceklerdi.

Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığının yeni bir taarruza hazırlandığı saatlerde, Çanakkale Cephesi'ni ziyaret eden Başkumandan Vekili Enver Paşa, Alçıtepe'ye gelerek Güney Grubu'nda meydana gelen muharebeleri izlemiş ve ardından Edirne'ye gitmişti. 5'inci Ordu Kumandanı Liman von Sanders, 1 Temmuz 1915'te Enver Paşa'ya gönderdiği raporda, 2'nci Kolordu Kumandanı Tuğgeneral Faik Paşa'nın ve 11'inci Piyade Tümeni Kumandanı Albay Refet Bey'in, 28 Haziran 1915 harekâtının sonuçlarıyla ilgili raporlarında durumu abarttıklarını öne sürüyordu. Liman Paşa, astlarının söylediğinin aksine 11'inci Piyade Tümeni'nin durumunun iyi olduğunu ve tümene bağlı alayların muharebe nedeniyle birbirine karıştığı için taarruzun en kısa zamanda yapılacağını ifade ederek Enver Paşa'yı teskin etmeye çalışıyordu. Enver Paşa'ya Zığındere'de yaşananları sansürleyerek anlatan Liman von Sanders, çizdiği olumlu tabloyla her şeyin yolunda olduğu izlenimini vermeye çalışıyordu.³⁵⁴

³⁵³ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No:H-4, Fihrist No:15.

³⁵⁴ Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 176.

Liman von Sanders'in ve Weber Paşa'nın taarruz edilmesi hususundaki ısrarcılığına karşı savunmanın içinde bulunduğu dikkate alan Faik Paşa'nın ve Yarbay Cafer Tayyar Bey'in itidalli bir tutum sergiledikleri görülüyordu. Yarbay Cafer Tayyar Bey 2 Temmuz 1915 taarruzu öncesi birliklerinin eksiklerini tamamlamaya çalışıyordu. Özellikle askerlerin içme suyu ihtiyaçlarının tedarik edilmesi hususunda büyük çabalar harcadığı görülüyordu. Liman von Sanders'in Enver Paşa'ya çizdiği olumlu tabloya rağmen taarruzu icra edecek olan birlikler aşırı derece de uykusuz ve perişan bir vaziyetteydi. Bu halleriyle yapacakları taarruz, ordu kumandanının ve grup kumandanının beklentilerinin aksine mağlubiyet ve ağır kayıplarla sonuçlanacaktı. Bu durumu göz önünde bulunduran Yarbay Cafer Tayyar Bey, taarruzun belirlenen vakitte yapılmasının mümkün olmadığını düşünerek Faik Paşa'dan hücum vaktinin öğleden sonraya ertelenmesini rica etti. Bu öneriyi uygun bulan Faik Paşa, 2 Temmuz 1915 günü sabah 09.45'te 1'inci Piyade Tümeni Kumandanlığına gönderdiği emirde taarruz vaktinin daha sonra bildirileceğini beyan ederek hücum saatini erteledi.³⁵⁵

Tuğgeneral Faik Paşa taarruzun öğleden sonra saat 15.00'te yapılması yönünde karar veriyse de hücum vakti daha sonra saat 18.00'e tehir edildi.³⁵⁶ Faik Paşa, erteleme bilgisinin bulunduğu emrin ikinci maddesinde: *"Saat 18.00'e kadar olan zaman içinde keşiflerin ve hazırlıkların en iyi ve kesin başarıyla götüreceği biçimde yapılmasını ve ele geçirilecek düşman siperlerini hızla yararlı olacak durumda düzenlemek içinde taarruz edecek kuvvetin gerisinden bir istihkâm bölüğünün gönderilmesini rica ederim."* ifadeleriyle ikinci defa yapılan zaman güncellemesinin iyi değerlendirilmesini emreliyordu.³⁵⁷ Bu emrin 1'inci Piyade Tümeni Kumandanlığı'na ulaşmasının ardından saat 11.20'de alaylara gönderilen 12 maddelik tümen emrinin içeriğinde yapılacak taarruz ile ilgili şu bilgilere yer veriliyordu.

1'inci Piyade Tümeni'nin Ege Denizi ile Triyandafil Çiftliği karşısında ve hâkim noktalarda yer alan tahkimli siperlere karşı 2 Temmuz 1915 akşamı saat 18.00'de taarruz edeceği bildirilmekteydi. Bu taarruzu 70'inci, 71'inci ve 124'üncü Piyade Alaylarının Üçüncü Taburları icra edecekti. Taburlar 50 metre uzaklıktaki hedeflere silah atmadan sadece bomba ve süngü kullanarak saldırıya geçeceklerdi. Taarruzdan bir saat önce Güney

³⁵⁵ ATASE Arşivi, BDH, KIs.4857, Dos. H-12, Fih. 1-15.

³⁵⁶ ATASE Arşivi, BDH, KIs.4763, Dos. H-7, Fih. 1-45.

³⁵⁷ ATASE Arşivi, BDH, KIs.4763, Dos. H-7, Fih. 1-42.

Grubu Kumandanlığı'nın sağ kanat topçuları taarruz hedeflerini bombardıman edecekti. J siperleriyle 1'inci Piyade Tümeni hatları arasındaki mesafe kısa olduğundan dolayı en ilerideki taarruz birlikleri tarafından topçu ateşinin hangi tarafa isabet ettiğini gösteren bir işaret kullanılacaktı. Bir kazığa çakılan cephanesinin siyaha boyanan yüzü gösterilirse topçu ateşinin j siperlerine isabet ettiğini, boyanmamış yüzü gösterilirse topçu ateşinin 1'inci Piyade Tümeni siperlerine isabet ettiği anlamına gelecekti.

70'inci Piyade Alayı 2'nci Tabur'un taarruzdaki görevi metruk batarya mevziindeki tahkimatı işgal etmektir. 17'nci Mürettep Alay birlikleri ihtiyat kuvveti olacak ve 11'inci Piyade Tümeni ile irtibat halinde bulunacaktı. Mürettep Alay'ın bir görevi de 11'inci Piyade Tümeni cephesine yapılacak düşman taarruzlarını durdurmak için her iki tümenin birliklerine de yardımcı olmaktır.

124'üncü Piyade Alayı ihtiyatını oluşturan İkinci Tabur'un çatışmaya giren askerleri azar azar ve İngilizlerin dikkatini çekmeden geriye alınarak Triyandafil Çiftliği civarındaki yaklaşma yolları civarındaki gizli bir mahalde tutulacaktı. Birinci Tabur ve Alay karargâhı ise Triyandafil Çiftliği civarında bulunacak, gerektiğinde tahkim edilen mevzilerini savunacaklardı.

70'inci ve 124'üncü Piyade Alayları arasında sıkı bir irtibat kurulacaktı. İki alay taarruzun başarısız olma durumunda Ege Denizi'nden Zığındere'ye kadar uzanan hatta gerçekleşmesi muhtemel olan bir karşı taarruzu durdurmakla sorumluydu. 70'inci Piyade Alayı 1'inci Tabur hem 1'inci Piyade Tümeni'nin ihtiyatını oluşturacak hemde hücumun başarısız olması durumunda yenilenmesi için yaptıkları yaklaşma yollarında ve üçüncü tahkimat hattında bekleyeceklerdi. İstihkâm birlikleri tahkimat malzemeleriyle ve kum torbalarıyla birlikte Triyandafil Çiftliği civarında bulunacaklardı. Taarruzun başarılı olması halinde verilen emirle ele geçirilen siperlere gidilerek istenilen tahkimat işlemlerini yapacaklardı. 2 Temmuz 1915 taarruzunu icra etmekle görevli olan her üç piyade alayının (70'inci 71'inci ve 124'üncü Piyade Alayları) üçüncü taburlarının emir ve komutası Binbaşı Reşat Bey'e aitti. Taarruz birlikleri çeşitli bombalarla donatılacaktı. Şayet eldeki bomba miktarı yetmezse 70'inci Piyade Alayı'nın diğer taburlarından bomba toplanarak eksikler tamamlanacaktı.

71'inci Piyade Alayı'nın sahil gözetlemesiyle görevli olan Beşinci Bölüğü, kendi taburundan başka bir bölük ile takviye edilecekti. Bu taburun diğer iki bölüğü ise tümen ihtiyatı olarak 9'uncu Sahra Topçu Alayı'nın 2'nci Bataryası'nda kalacaktı. Birliklerin geceyi tetikte geçirmesi ve İngilizlerin taarruza kalkması durumunda hücumları durdurmaları emredilmekteydi. Tümen emrinin son maddesi taarruz edecek kıtaların ruhuna dokunacak cümlelerden oluşuyordu.

1'inci Piyade Tümeni Kumandanı Yarbey Cafer Tayyar Bey'in, Üçler taarruzunu icra edecek taburlara hitaben tümen emrinin son satırlarına eklediği ve Türk askeri tarihi açısından önemli bir örnek olduğuna inanılan satırlarda yer alan; *“Osmanlılığın ve Müslümanlığın bekasını müteallik bu taarruzun muvaffakiyetle iktiranını Cenâb-ı Hak'tan niyâz eder ve sâniyen arkadaşlarımın fedakârlık ve kahramanlıklarından intizar eylerim. Şehit olacakların ruhlarına Fâtîha-i Şerif ithaf eder ve gazi olacakların gözlerinden öperim”* ifadeleriyle hücumla kalkacak askerlerin moral ve motivasyonunu yükseltmeyi amaçlıyordu.

11'inci Piyade Tümeni Kumandanlığı tarafından 2 Temmuz 1915 tarihinde alaylara gönderilen emirde, tümen mıntikasındaki siperlerin savunulması ve korunması emredilirken mıntika topçu birlikleri tarafından İngiliz siperlerinin bombardıman edileceği haber verilmiştir. 11'inci Piyade Tümeni'ne bağlı kıtaların bu taarruza katılmayacakları, hücum esnasında yerleştikleri siperleri savunmaya ve korumaya devam etmeleri, sağ kanattan çıkarılacak keşif koluyla da hücum kıtalarıyla irtibat kurmaları emredilmekteydi. 126'ncı Piyade Alayı cephesinden çıkarılacak keşif kollarına ise hücum birliklerinin işgal ettiği siperleri doğrudan doğruya alaya haber vermeleri emredilmişti.³⁵⁸

4.8. Üçler Taarruzunun İcrası (2-3 Temmuz 1915)

2 Temmuz 1915'te gerçekleştirilecek taarruz, 1'inci Piyade Tümen'ine bağlı üç piyade alayının (70'inci, 71'inci, 124'üncü Piyade Alayları) üçüncü taburları tarafından icra edileceği için Çanakkale muharebeleri tarihinde “Üçler Taarruzu” olarak isimlendiriliyordu. 70'inci Piyade Alayı 3'üncü Tabur'un öncülüğünde yapılacak hücumun hedefi, Şehitler Sırtı üzerindeki J.13 siperinin batı kanadıydı. Güney Grubu

³⁵⁸ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5529, Dosya No: H-3, Fihrist No:9.

Kumandanlığı'na ait sağ kanat bölgesi topçularının J.13 siperine başlattığı bir saatlik bombardımanın ardından taarruzu icra etmekle görevli olan 70'inci Piyade Alayı'nın 3'üncü Taburu, karşılaştığı bazı güçlükler nedeniyle zamanında hücumu kalamadı.

1'inci Piyade Tümeni siperlerindeki örtülü yolların dar ve yetersizliği, içlerinin yaralı ve şehitlerle dolu olması, çok sayıda eşyanın hareket alanını daraltması gibi olumsuz etkenler hücumun yarım saat gecikmesine neden oldu.³⁵⁹ Bu nedenlerden dolayı ileri hatlara vaktinde ulaşamayan taarruz kuvveti ancak 18.30'da J.13 siperlerine karşı hücumu katabildi. Hücum sırasında kurşun atılmaması, düşman siperlerine girilerek düşmanın süngü ile geri püskürtülmesi emrediliyordu.³⁶⁰

Taarruzu yönetmekle görevli olan Üçüncü Tabur Kumandanı Binbaşı Reşat Bey (Çiğiltepe) ise hücumun başlangıcında yaralanmıştı. Onun yerine komutayı 124'üncü Piyade Alayı 3'üncü Tabur Kumandanı Binbaşı Şerif Bey devraldı. Taarruz öncesinde yaşanan bu aksiliklere rağmen 70'inci Piyade Alayı'nın 3.Tabur'una bağlı bölükler siperlerinden fırladı. İlerlemek için ileri atılan bölükler, J.13 siperinden yöneltilen topçu, piyade ve makineli tüfek ateşi nedeniyle kayıplar veriyordu.³⁶¹ Yarbay Cafer Tayyar Bey, karşılarındaki yıldırıcı ateş duvarına ve ağır kayıplara rağmen siperlere girmeye muvaffak bazı askerlerin uğradıkları yüksek ateş tazyiki yüzünden barınmalarının mümkün olmadığını ifade ediyordu.³⁶² Yarbay Cafer Tayyar Bey hücumdan birkaç saat sonra Tuğgeneral Faik Paşa'ya gönderdiği raporda yaşanan süreci detaylı bir biçimde anlatıyordu. Raporda, J.13 siperinden yöneltilen şiddetli ateş nedeniyle hücumun ilerleyemediği haber veriliyordu.³⁶³

Taarruzun ilerlemesi için 71'inci Piyade Alayı'nın 3'üncü Taburu ile 124'üncü Piyade Alayı'nın 3'üncü Taburu'na bağlı bölüklerle, 70'inci Piyade Alayı'nın 1'inci Taburu'ndan iki bölük ard arda hücum ettiyse de değişen bir şey olmadı. İngilizlerin başlattığı şiddetli makineli tüfek ateşi altında ilerlemekte güçlük çeken askerleri, 70'inci

³⁵⁹ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4344, Dosya No:H-16, Fihrist No:1.

³⁶⁰ Hasan Remzi Fertan, Hasan Remzi Fertan'ın Harp Hatıraları, (Çanakkale, Kafkas, Filistin Cepheleleri ve İstiklal Harbi) Haz. Lokman Erdemir, Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 40.

³⁶¹ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4344, Dosya No:H-16, Fihrist No:1.

³⁶² BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4344, Dosya No:H-16, Fihrist No:1.

³⁶³ ATASE Arşivi, BDH, KIs.4763, Dos. H-7, Fih. 1-48.

Piyade Alayı 3'üncü Tabur İmamı Hüseyin Efendi'nin yüksek sesle getirdiği tekbirler motive ederek harekete geçiriyordu.

Muharebeler sırasında askerlerin dini ve milli değerler üzerinden motive edilmesinin ne kadar etkili olduğunu gösteren bu anları, Binbaşı Reşat Bey, 21 Ağustos 1915'te 1'inci Piyade Tümeni'ne sunduğu muharebe raporunda şu cümlelerle anlatıyordu: *“Hücum! Önde 3'üncü Tabur İmamı Hüseyin Efendi olduğu ve erler tarafından tekbir getirildiği halde Alayın 9'uncu ve 10'uncu Bölüğü adeta manevralarda hücum edercesine ve subayları önde bulunduğu halde “Allah Allah” diye haykırarak düşman üzerine atıldı. Ne yazık ki topçu ateşiyle düşman cephesinin tam olarak tahrip edilememesi, yağmur gibi yağın şarapnel, piyade ve özellikle yandan ateş altına alan fazla sayıda makineli tüfek ateşleri erleri tümüyle eritmiş, sağ kalan ve düşman siperlerine 30 metre kadar yaklaşan erlerde buldukları yerde başkaldırmamak şartıyla barınabilmişlerdi. Bu sırada subayları başlarında olduğu halde ilerlemekte olan 11'inci ve 12'nci Bölüklerin erleri takım takım ileri gönderilmiş, daha yarı yolda iken yarı yarıya şehit olduklarından avcı hatları takviye olunamamıştır.”*³⁶⁴

Binbaşı Reşat Bey'in muharebeden neredeyse kırk dokuz gün sonra kaleme aldığı bu satırlarda muharebenin ne denli zor şartlar altında cereyan ettiği açıkça görülmektedir. Bu ifadeler aynı zamanda taarruz öncesinde yapılan topçu ateşinin J.13 siperini tahrip etmekte yetersiz kaldığını göstermektedir. Binbaşı Reşat Bey'in, 70'inci Piyade Alayı'na ait harp ceridesinde yer alan; *“Düşman mevzinin tamamen tahrip edilmeyip taarruza kıyam eden askeri cehennemi topçu ve cenahlardan icra edilen makineli tüfek ateşlerinin buz gibi etmesi ilerlemek imkânını gayri kabil kılmıştır”* ifadeleri yine taarruz öncesindeki topçu atışının J.13 siperi üzerindeki etkisizliğini ve neden olduğu sonuçları ortaya koyması açısından da önem taşıyordu.³⁶⁵ Zığındere muharebeleri süresince İngiliz hatlarını koruyan makineli tüfeklerin nasıl bir ateş perdesi oluşturduğunu anlayabilmek için Binbaşı Reşat Bey'in raporundaki ifadeler önem taşımaktadır. Türk hatlarına neredeyse 50 ile 70 metre uzaklıkta bulunan taarruz hedeflerinden yöneltilen ateşin şiddetinden dolayı bölüklerin kısa sürede erimesi, J.13 siperine 30 metre yaklaşabilenlerin ise buldukları mevkiye tıpkı 25 Nisan 1915 günü Ertuğrul Koyu'na çıkan İngiliz askerlerinin yaptıkları gibi başlarını

³⁶⁴ ATASE Arşivi, BDH, KIs. 4763, Dos. H-7, Fih. 1-52.

³⁶⁵ ATASE Arşivi, BDH, KIs.5432, Dos. H-5, Fih. 1.

kaldırmadan barınabilmeleri, takviye olarak ileriye sevk edilen bölüklerin mevcutlarının yarısını mevzilere ulaşmadan kaybetmeleri söz konusu ateş perdesinin şiddetini gösteriyordu.

124'üncü Piyade Alayı 3'üncü Tabur Kumandanı Binbaşı Şerif Bey, topçu ateşinin ardından başlayan hücumların şiddetli makineli tüfek ateşi nedeniyle bir dereceye kadar ilerleyebildiğini, subayların neredeyse tamamına yakınının şehit olmaları sebebiyle askerde büyük bir durgunluk başladığını, bu durumda ilerleme imkânının bulunmadığını ifade ediyordu.

70'inci Piyade Alayı 1'inci Tabur'dan gönderilen imdat kuvvetine, avcı hatlarına varıncaya kadar tüm hattı harp işgal ettirilerek yeniden taarruza kaldırıldı. Taarruza kalkmayan askerlerin ise süngülenmesi emredildi. Buna rağmen daha önce hücumla geçenlerin uğradığı akıbeti gören askerlerden bazıları gönülsüz davranmış, bazıları ise subayların gayretleri sayesinde hücumla kaldırılırsalar dahi makineli tüfeklerin öldürücü ateşi altında varlık gösterememişlerdi. Sonuç olarak sadece verilen kayıpların sayısı artmıştı.³⁶⁶ Binbaşı Şerif Bey muharebe raporunda, taarruz eden askerlerin perişan halini ve taarruzun neticesini; *“Düşmanın şarapnel ve makineli tüfek ateşinin tesiraty ziyade olduğundan kuvve-i maneviyesi sarılmış bu askerle ümid-i muvaffakiyet görememekteyim.”* cümleleriyle özetliyordu.³⁶⁷ J.13 siperlerine 50 ile 70 metre uzaklıktaki siperlerde sıkışık bir halde taarruz ediliyor ve bu dar siperlerdeki izdihama gecenin karanlığı da eklenince, geriden gelen birliklerin ileriye sevk edilmesinde büyük zorluklar yaşanıyor. Binbaşı Şerif Bey: *“Herkes yaralı olduğunu söylediği için yerinden kımlıdatılamıyordu. Sabahın yakın olması nedeniyle de diğer imdad kuvvetlerini getirmek hususunda ne kadar muvaffak olunacağını kestiremem”* sözleriyle yaşanan keşmekeşliği anlatıyordu. Binbaşı Şerif Bey taarruzun sonuçlarından umutlu olmadığından dolayı henüz ileri sevk edilmeyen 124'üncü Piyade Alayı'nın 2'nci Taburu'nu elinde tutuyordu. Cephanenin kalmadığını ve bu anlarda yaşanan sıkıntıların ancak görülmekle anlaşılacağını ifade eden Binbaşı Şerif Bey'in raporundaki ifadeler, cephedeki hakikatlerin göz ardı edilerek büyük hırsıyla taarruz edilmesi hususunda ısrarcı davranılmasının neden olduğu acı sonuçları bir kez daha gözler önüne

³⁶⁶ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No:H-5, Fihrist No:1.

³⁶⁷ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No:H-5, Fihrist No:1.

seriyordu.³⁶⁸ 124'üncü Piyade Alayı cephesi'nde bunlar yaşanırken 3 Temmuz 1915 gecesi saat 01.50'de, 70'inci Piyade Alayı Kumandanı Binbaşı Vasıf Bey tarafından Binbaşı Şerif Bey'in raporuna gönderilen cevapta, ileriye sevk edilen birliklerin taarruz edebilecek kuvvette olduklarından dolayı karanlık gibi sebeplerin bahane edilerek hücumla katılmak istemeyenlerin geri döndürülmeleri ve böylelikle de harekâtın ertelenmesine meydan verilmemesi emredilmekteydi. Binbaşı Şerif Bey'in ihtiyaç duyduğu cephanenin İkinci Tabur'dan Mülazım-ı Evvel Süleyman Efendi ile gönderildiği ve ihtiyaç halinde yine gönderileceği haber verilmişti.³⁶⁹

1'inci Piyade Tümeni'ne bağlı piyade alaylarının üçüncü taburlarıyla Şehitlersırtı'ndaki J.13 siperinin batı kanadına yapılan hücumlar, bu siperden yöneltilen ateş sağanağı nedeniyle tıkanmıştı. Hücumla geçen her taarruz dalgası siperlere ulaşmadan ağır zayıflar vererek eriyordu. Faik Paşa, taarruzdaki tıkanıklığın giderilmesi için 1'inci Piyade Tümeni Kumandanlığı'na üst üste emirler yağdırıyor ve ne pahasına olursa olsun taarruzun ilerlemesini emrediyordu. Faik Paşa'nın emirleri üzerine sabaha karşı taarruz mntikasına giderek incelemelerde bulunan Yarbay Cafer Tayyar Bey, 3 Temmuz 1915 sabahı Sağ Cenah Kanat Kumandanlığı'na gönderdiği raporda muharebenin sona erdiğini ve genel durumun taarruzun tekrar edilmesine elverişli olmadığını ifade ediyordu.

İleri hattaki rah-i mesturlar yaralıları ile dolduğu için taşıma işlemleri yapılamıyordu. Yarbay Cafer Tayyar Bey, tümeninin hatt-ı harbe girdiğinden beri katıldığı üç taarruzda mevcut kuvvetinin yarısını kaybettiğini ve taarruza devam edilmesi durumunda daha ağır kayıplar verilerek aynı sonuçların alınacağını ifade ediyor, Faik Paşa'dan taarruzun şimdilik ertelenerek gerekli hazırlıkların ve düzenlemelerin ardından yeniden icraasını rica ediyordu.³⁷⁰ Üçler taarruzunun hedefindeki J.13 siperinin batı ucunda taarruz sırasında yaşananların anlaşılabilmesi için 5. Gurkha tarihindeki şu ifadeler önem taşımaktadır: *“Siperlerimizde olağanüstü sahneler yaşanmaktaydı. Destek birliklerinin de gelmesiyle yaşanan sıkışıklık yüzünden birçok asker ön siperlerde duracak yer bile bulamıyordu. Bazıları çözümü arka siperde oradan öndeki arkadaşlarının başları üstünden*

³⁶⁸ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No:H-5, Fihrist No:2.

³⁶⁹ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No:H-5, Fihrist No:1.

³⁷⁰ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4763, Dos. H-7, Fih. 1-58, 1-58a.

ateş etmekte bulunmuştu. Kimisinin ise tüfeklerini daha iyi yer kapma şansı bulan ve silahları tutulmayacak kadar ısınan arkadaşlarına verdiği görüliyordu”³⁷¹

Zığındere’ye geldiği kısa süre içerisinde mevcudunun yarısını düzenlenen taarruzlar kaybeden Yarbay Cafer Tayyar Bey’in raporundaki hususları dikkate alan Tuğgeneral Faik Paşa, 3 Temmuz 1915’te 1’inci Piyade Tümen Kumandanlığı’na gönderdiği emirde taarruza son vererek kıtaların savunmaya geçmelerini ve tahkimatla meşgul olmalarını emretti. Hücumun sonlandırılması, geç kalınmış olmasına rağmen doğru bir karardı. Bu karar, Türk ve Alman komuta kademesi arasındaki görüş farklılıklarını bir kere daha ortaya çıkmasına neden oldu. Zığındere’deki mücadelenin gerçeklerini görmezden gelerek yorgun ve tükenmiş kıtalarla tahkimli siperlere karşı sürekli taarruz edilmesini emreden Liman von Sanders, Faik Paşa’yı bu kararı sonrasında görevden aldı.³⁷² Geçici olarak Asya Grubu Kumandanlığında görevlendirilen Faik Paşa’ya, 3 Temmuz 1915’te saat 10.30’da Güney Grubu Kumandanlığı tarafından gönderilen emirde, bir kurmay subayla birlikte Yalova Köyü civarındaki 5.Ordu Karargâhına hareket etmesi emredildi.³⁷³

Üçler Taarruzunun ve Faik Paşa’nın görevden alınmasının ardından Güney Grubu Kumandanlığı’nın genel savunma düzenine bakıldığında Ege Denizi kıyılarından Zığındere’ye (hariç) kadar olan kısmın 1’inci Piyade Tümeni’nin sorumluluğuna verildiği görülmekteydi.

Muharebelerin yaşandığı mıntıkeyi dokuz taburuyla savunan 1’inci Piyade Tümeni’nin muharebe idare yeri Çobanevi mevki idi. Zığındere (dâhil) ile Kirtederesi (hariç) arasındaki kısım ise 11’inci Piyade Tümeni’ne ayrılmış olup, 9 taburluk kuvvetin muharebe idare yeri ise Ocaktaşı Tepesi idi. Kirtederesi (dâhil) ile Kanlıdere(hariç) arasındaki üçüncü kısımda ise dokuz taburluk mevcuduyla 7’nci Piyade Tümeni bulunacaktı. Buradan Çanakkale Boğazına kadar uzanan cephe hattı ise 12’nci Piyade Tümeni’nin savunma mıntikasıydı. Bu taksimat göz önüne alındığında Zığındere muharebelerinin meydana geldiği saha iki tümen arasında paylaştırılıyordu. Şehitlersırtı’nı

³⁷¹ Stephen Chambers, Çanakkale Zığındere, Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,2015, s.139.

³⁷² Tosun Saral, “Liman Paşa ile Yıldızı Hiç Barışmamıştı. En Muktedir Erkan-ı Askeriyemizdendi.” Çanakkale 1915 Dergisi, Y.7, S.24, Temmuz 2015, s.59.

³⁷³ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4857, Dos. H-13, Fih. 1-11.

oluşturan batı yakası 1'inci Piyade Tümeni'ne, Delilesırtı'nı oluşturan doğu yakası 11'inci Piyade Tümeni'ne bırakılmıştı.³⁷⁴

1'inci Piyade Tümeni'nin ağır kayıplar verdiği Üçler taarruzunda 70'inci Piyade Alayı 3'üncü Tabur'un subay kaybı 6 şehit, 4 yaralı olmak üzere toplam 10 subay idi. Er kayıpları ise 158 şehit, 285 yaralı olmak üzere toplam 443 erdi. Böylelikle 70'inci Piyade Alayı 3'üncü Tabur'un taarruz sonrasındaki genel kayıplarının toplam 453 muharip olduğu anlaşılmaktadır.³⁷⁵

Taarruzun ardından 1'inci Piyade Tümeni tarafından yayınlanan emirde, birliklerin tahkimat faaliyetlerine devam etmelerini emretmekteydi. Bu faaliyetler kapsamında istihkâm bölüğünün ele geçirilen siper ve mahallerde tahkimat yapmaları, 70'inci Piyade Alayı 3'üncü Tabur'un tutunduğu siperleri savunması istenmekteydi. Bunun için Üçüncü Tabur'a bol miktarda cephaneye gönderilmesi hatırlatılmakla birlikte ihtiyat kuvvetlerine ihtiyaç duyulmadığında bu kuvvetlerin geriye alınması için şafak sökene kadar beklenmesi, yeni bir emir verilinceye kadar cephe hattının katıyken terk edilmeyerek savunmaya devam edilmesi emredilmekteydi.³⁷⁶

Tümen emrinde yer alan en çarpıcı ifadeler ise dördüncü ve altıncı maddelerde rastlanmaktadır. Muharebe alanındaki yaralıların nakli ile şehitlerin defni ile ilgili bilgilerin yer aldığı maddelerde, 4 Temmuz 1915 tarihi kastedilerek bütün gün yaralıların nakline devam edilmesi ve defnedilen şehitlerin künyelerinin onların anısına inşa edilmesi düşünülen bir abidenin üzerine yazılabilmesi için koruma altına alınması emredilmiştir.³⁷⁷ Taarruzun ardından yine cesetlerle örtülen muharebe sahasında ve siperlerde ilerlemek için silah arkadaşlarının yaralı ve cansız bedenlerine basmak mecburiyetinde kalan askerlerin bu konuda duydukları rahatsızlık kastedilerek; "*Hasbel zarur yaralı ve cenazelerin üzerine basılmasını Cenab-ı Hak affeder*" ifadelerine yer verilerek askerler teskin edilmeye çalışılmıştır. Dördüncü madde de ise: "*Selâmet-i memleket bazen insana kardeşinin*

³⁷⁴ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4857, Dos. H-13, Fih. 1-11.

³⁷⁵ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4763, Dos. H-7, Fih. 1-59, 1-60.

³⁷⁶ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No: H-4, Fihrist No:16.

³⁷⁷ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No: H-4, Fihrist No:16.

cesedini bile çiğnetir” gibi Çanakkale muharebelerine ait harp ceridelerinde eşine az rastlanabilecek manidar bir cümleyle son buluyordu.³⁷⁸

70’inci Piyade Alayı 3’üncü Tabur Kumandanı Binbaşı Reşat Bey’in 21 Ağustos 1915’te 1’inci Piyade Tümen Kumandanlığı’na sunduğu muharebe raporu incelendiğinde 2-3 Temmuz 1915’te Zığındere’de yapılan Üçler taarruzunun başarısızlık nedenleri ile ilgili önemli değerlendirmelerin yer aldığı görülmektedir. Binbaşı Reşat Bey’e göre taarruz mıntıkasına giden yolların açık tutulmasının ihmal edilmesi ve topçular tarafından tahrip edilemeyen hedeflerden piyade üzerine yöneltilen şiddetli ateşin neden olduğu ağır kayıplar başarısızlığa neden olmuştur. Binbaşı Reşat Bey’e ait olan: *“Hülasa adem-i muvaffakiyet taarruzun ihzar edilmemesinden başka bir şeyde aranmamalıdır”* ifadelerinde taarruz için yeterince hazırlık yapılmadığı kastedilmektedir. Taarruza kalkan kıtaların muharebede gösterdikleri performansı değerlendirirken, subayların ve erlerin emirleri tereddüt etmeden yerine getirerek düşman üzerine saldırırcasına atıldıklarını ve aklın kabul etmeyeceği cesaret ve fedakârlıklar ortaya koyduklarını söylemiş, taburun verdiği kayıpları gösteren zayıat cetvelinin de bu söylediklerini ispatlamaya yeterli olduğunu vurgulamıştır.

Bu taarruzların birkaç gün ertelenmesi durumunda başarılı olabileceğini söyleyen Binbaşı Reşat Bey: *“Eğer bu taarruz birkaç gün sonraya tehir edilse ve bu müddet zarfında arazi tabur zabitanı tarafından bizzat öğrenilmiş ve bu yollar kıtaatin serbest olarak hareketine müsait kılınsa ve taarruz hakkıyla ihzar edilmiş olaydı hem muvaffakiyetle neticelenir ve hemde bu kadar zayıat verilmezdi itikadımdayım”* yorumunu yaparak hem ihmal edilenleri hemde yapılması gerekenleri özetlemekteydi.³⁷⁹

Yarbay Cafer Tayyar Bey taarruzun sonuçlarıyla ilgili yaptığı değerlendirmelerde binlerce nefer ve pek çok subayın kaybedildiğini söylerken Üçler taarruzu sonrasında çöl muharebelerinde olduğu gibi düşmanın etkili silahlarına karşı böylesi küçük bir alanda açıktan taarruz edilmesinin mümkün olmayacağı kanaatine varıldığını, kazma ve küreğe

³⁷⁸ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No: H-4, Fihrist No:16.

³⁷⁹ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No: H-5, Fihrist No:1.

sarılarak savunma hattının güçlendirilmesi, düşmanı olduğu yerde tespit ederek ufak çaplı taarruzlar icra etmekle yetinilmesinin gerektiğini düşünüyordu.³⁸⁰

4.9. 5 Temmuz 1915 Taarruzu

4.9.1. 5 Temmuz 1915 Taarruzu Öncesinde Yaşananlar

Faik Paşa'nın görevden alınmasına neden olan Üçler taarruzunun ardından Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığına, Asya Grubu Kumandanı Mirliva Mehmet Ali Paşa tayin edildi. Komuta kademesinde sık sık yapılan değişiklikler subaylar ve askerler arasında rahatsızlık yaratsa da 5'inci Ordu Kumandanlığı açısından önemli olan tek şey Zığındere'deki tehlikeli durumun düzeltilmesi için yeni taarruzlar yapılmasıydı. Bu sırada Güney Grubu Kumandanlığı'nın sol kanadında bir nöbet değişimi yaşanmaktaydı. Yarbay Selahaddin Adil Bey komutasındaki 12'nci Piyade Tümeni, savunmadaki nöbeti 4'üncü Piyade Tümeni'ne devrederek cephe gerisine almıyordu.³⁸¹

Liman von Sanders ise Zığındere'de yapmayı planladığı yeni taarruz için 3'üncü Piyade Tümeni'ni Asya Grubu'ndan, 5'inci Piyade Tümeni'ni ise Kuzey Grubu'ndan bölgeye getirtmekle meşguldü. 3'üncü Piyade Tümeni'nin Gelibolu Yarımadası'na sevk edilme sürecini organize eden Mirliva Mehmet Ali Paşa, kıtaların sevk tamamlandıktan sonra Kurmay Başkanı Binbaşı Eggert, Kurmay Yüzbaşı Tevfik Bey ve karargâhtaki diğer subaylarla birlikte 3 Temmuz 1915'te 5'inci Ordu karargâhına gitti. Burada Liman von Sanders ve Güney Grubu Kumandanı Weber Paşa ile görüşen Mehmet Ali Paşa, yeni göreviyle ilgili emirleri aldı. Mehmet Ali Paşa, Zığındere'de yapılacak yeni taarruzun komutası altında gerçekleştirileceğini ve taarruz hakkındaki detayları toplantı sırasında öğrendi. Taarruzu icra edecek olan 3'üncü ve 5'inci Piyade Tümeni kumandanları başta olmak üzere diğer astlarıyla birlikte Yassitepe'de buluşan Mehmet Ali Paşa, beraberindeki kumandanlarla taarruz planı hakkında gerekli istişarelerde bulundu. Arazi üzerinde yapılan keşfin ardından kumandanlar arasında görev paylaşımı yapıldı.³⁸²

³⁸⁰ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4344, Dosya No: H-16, Fihrist No:1.

³⁸¹ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4344, Dosya No: H-16, Fihrist No:1.

³⁸² Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 187.

4.10. 3'üncü Piyade Tümeni'nin Zığındere'ye İntikali

25 Nisan 1915'te Fransızlara karşı Kumkale Savunmasını gerçekleştiren 3'üncü Piyade Tümeni, Asya Grubu Kumandanlığı'na bağlı olarak aylardır Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakası'nı savunmakla görevliydi. Albay Nikolay komutasındaki tümen bağlıları 31'inci, 32'inci ve 39'uncu Piyade Alaylarından oluşuyordu. Asya Grubu Kumandanlığı'ndan gelen emir üzerine Albay Nikolay, 2 Temmuz 1915'te Sarıçalı Köyü'ndeki³⁸³ karargâhından tümen bağlılarına bir emir yolladı. 2 numaralı tümen emrinde, 3'üncü Piyade Tümeni kıtalarının 2 Temmuz 1915'te Erenköy şosesini takip ederek Çanakkale'ye hareket etmesi emrediliyordu.³⁸⁴

Tümen bağlılarının hareket düzenleri ve zamanları ile ilgili adı geçen emirde şu bilgilerin verildiği görülmektedir.³⁸⁵ Tümen emrine göre 32'inci Piyade Alayı 2'nci Tabur'un, 32'inci Piyade Alayı Kumandanı'nın emrine, 32'inci Piyade Alayı 3'üncü Tabur ve makineli tüfek bölüğünün ise 39'uncu Piyade Alayı Kumandanının emri altına veriliyordu. 31'inci Piyade Alayı'nın Birinci ve Üçüncü Taburları saat 15.30'da Halileli Köyü'nden, 32'inci Piyade Alayı 2'nci Tabur ise 15.45'te Sarıçalı Köyü'ndeki ordugâhtan, 32'nci Piyade Alayı'nın İkinci ve Üçüncü Taburları, makineli tüfek bölüğü, 32'nci Piyade Alayı 3'üncü Tabur 5'inci Bölük, Üçüncü İstihkâm Bölüğü ve 39'uncu Piyade Alayı 3'üncü Tabur saat 16.00'da ordugâhlarından ve Sarıçalı'dan Çanakkale'ye hareket edeceklerdi.

Tümen Karargâhı ve Sıhhiye Bölüğü saat 16.00'da Sarıçalı'dan hareket edecekti. 31'inci Piyade Alayı saat 23.00'de, 39'uncu Piyade Alayı birlikleri, İstihkâm Bölüğü ve bunların dışında kalan birlikler 23.30'da Çanakkale'ye ulaşacaklar ve Gelibolu Yarımadası'na sevk edilmek üzere kademe kademe vapurlara bindirileceklerdi. Birliklerin vapurlara binış vaktinden bir saat önce Çanakkale'ye ulaşmaları emrediliyordu. Birlikler, 1050 kişilik muharebe efradıyla hareket edecekler ve %20 ikmal efradından fazlasını yanlarında bulundurmayacaklardı. İaşe subayları, geride bırakılan erlerin başında kalacaktı.

³⁸³ Çanakkale'ye bağlı Gökçalı Köyü.

³⁸⁴ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775,Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-14.

³⁸⁵ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775,Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-14.

Birlikler, büyük ağırlıklarını yanlarına almayacaklar sadece hayvan yemlerini ve yiyeceklerini beraberlerinde götüreceklerdi.

3'üncü Piyade Tümeni'nin Gelibolu Yarımadası'na geçişi 3 Temmuz 1915'te saat sabah 6 sularında tamamlandı. Kilya İskelesi'nden karaya çıkan askerler, Kilitbahir Köyü ve Havuzlar Deresi civarına sevk edildi.³⁸⁶ Tümen bağlıları, menzil teşkilatı tarafından bu bölgeye sevk edilen erzağını alarak akşam saat 19.30'da Havuzlar'dan yürüyüşe devam etti ve sahil yolunu takip ederek Soğanlıdere vadisine ulaştı. Buradan Melek Hanım çiftliği ve Ali Bey çiftliği yoluyla 147 Rakımlı Tepe istikametine doğru hareket eden 3'üncü Piyade Tümeni birlikleri bölgeyi tanıyan bir subayın rehberliğinde Zığındere'ye ulaştı.³⁸⁷

Zığındere'de taarruz edilecek siper hatlarına giren 3'üncü Piyade Tümeni subaylarından biri olan Üsteğmen Şerif Efendi muharebe sahasının durumunu: *“Bizim siperlerle düşman siperleri arasındaki mesafe tamamen şehitler ve ağır yaralılarımızla doludur. Arazi, adeta şehitlerimizin mübarek vücutlarıyla kaplanmıştır. Ortalığı müthiş bir koku kaplamış olduğundan adeta nefes alınamamaktadır. Sürekli üreyen sinek ve kurtlar, siperdeki erata yemek yedirmemektedirler. Manzara çok korkunç. Bu saha Türkler için adeta bir maktel manzarası arz ediyordu”*³⁸⁸sözleriyle tasvir ediyordu.

Mirliva Mehmet Ali Paşa, 4 Temmuz 1915'te 3'üncü Tümen Kumandanlığı'na gönderdiği emirde, taarruza katılacak olan askerlerin hücum anında çantalarını bırakmalarını ve kaputlarını dürülü olarak soldan sağa doğru açmalarını istiyordu. Askerlere çantalarındaki cephaneyi vakit kaybetmeden almaları ve ekmek torbalarını pantolonlarının ceplerine koymaları emredildi.³⁸⁹ 3'üncü Piyade Tümeni efradı, verilen emirleri yerine getirerek eksiklerini tamamlamaya çalışıyor ve hücum vaktinin gelmesini bekliyordu.

---

³⁸⁶ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-27.

³⁸⁷ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-14.

³⁸⁸ Şerif Güralp, Bir Askerin Günlüğünden Çanakkale Cephesi'nden Filistin'e, Güncel Yayıncılık, İstanbul 2003, s.43.

³⁸⁹ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-14.

4.11. 5'inci Piyade Tümeni'nin Zığındere'ye İntikali

Kuzey Grubu Kumandanlığı emrindeki 5'inci Piyade Tümeni, Zığındere muharebeleri'nden önce Arıburnu Cephesi'ndeki muharebelere katılmıştı. Yarbay Hasan Basri Bey (Somel) komutasındaki tümen bağlıları, 13'üncü Piyade Alayı, 15'inci Piyade Alayı, bir süvari bölüğü, bir sahra bataryası, bir istihkâm bölüğü ve bir sıhhiye bölüğünden oluşuyordu. 5'inci Piyade Tümeni bağlıları, 3 Temmuz 1915'te saat 04.45 sularında Oğuztepe'nin 1,5 km güneybatısındaki Kumdere yakınlarındaki dereciklerde toplanmaya başladı.³⁹⁰

Kirte Köyü ve Triyandafil Çiftliği kuzeyine ulaşıldığında ise tümene bağlı bölükler birbirlerini 100'er metre aralıklarla takip etmeye başladı. 11'inci Piyade Tümeni karargâhından hücumun yapılacağı mıntıkanın Harapkilise- Harapdam yoluyla Kirtederesi arasındaki mıntıka olduğunu öğrenen birlikler, 126'ncı Piyade Alayı Kumandanlığı tarafından yol göstermesi için tayin edilen bir subayın rehberliğinde taarruz edilecek mıntıkaya ulaştı.³⁹¹

Bu uzun intikal süreci 5'inci Piyade Tümeni'ni aşırı derece yordu. Buna rağmen subaylarda ve erlerde hâlâ yapılacak taarruzun coşkusu görmek mümkündü. 5'inci Piyade Tümeni'ne bağlı 13'üncü Piyade Alayı'nın 2'nci Taburu'nda ihtiyat zabiti olarak görev yapan Sokrat Efendi'ye (İncesu) ait olan, “*Bu gece kahraman beşinci piyade fırkası taarruza geçecek ve düşman denize kadar sürülerek siperlerinden püskürtülecek, bu anın gelmesini dört gözle bekliyoruz*” cümleleri, muharebe öncesinde askerlerdeki coşkuyu ortaya koyuyordu.³⁹² 5'inci Piyade Tümeni'ne bağlı piyade alayları taarruz edecekleri mevzilere yerleşerek hücum artık anını bekliyordu.

---

³⁹⁰ Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 188.

³⁹¹ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:5314, Dosya No: H-1, Fihrist No:2.

³⁹² Sokrat İncesu, Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale- Arıburnu Hatıralarım, Çanakkale Hatıraları Cilt 1, Yaz. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.342.

4.12. 5 Temmuz 1915 Taarruzu Planı

Muharebe alanına yeni gelen iki taze tümenin yorgun olmalarını önemsemeyen 5'inci Ordu Kumandanı Liman von Sanders, vakit kaybedilmeden taarruzun yapılmasını emretti. Bunun üzerine Güney Grubu Kumandanlığı tarafından 3 Temmuz 1915 akşamı Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı'na gönderilen emirde, 4 Temmuz 1915'te saat 03.45'te 3'üncü Piyade Tümeni'nin Şehitlersırtı, 5'inci Piyade Tümeni'nin ise Delilesırtı üzerinden hücumu kalkması emredildi.³⁹³ Taarruz 600 metre genişliğindeki bir cephe hattında, baskın tarzında yapılacaktı. Taarruzu icra edecek kuvvetler, kolordu saatini dikkate alarak hareket edeceklerdi. 5 Temmuz 1915 taarruzunu icra etmekle görevlendirilen iki piyade tümeninin toplam mevcudu ise 13.193 muharibe ulaşıyordu.³⁹⁴

Düşman mevzilerine karşı yorgun ve hazırlıksız kıtalarla taarruz etme isteğinin bir hastalık misali yeniden nüksetmesi üzerine bu anlayışa başından beri karşı çıkan 1'inci Piyade Tümeni Kumandanı Yarbey Cafer Tayyar Bey, 3'üncü Piyade Tümeni Kumandanı ve beraberindeki subaylarla yaptığı görüşmede düşüncelerini ortaya koydu. 3'üncü Piyade Tümeni Kumandanı Albay Nikolay Bey'e bu taarruzun da öncekiler gibi başarılı olamayacağını ve Zığındere'deki mevzilere boş yere taarruzlar düzenlenerek ağır kayıplar verildiğini ifade eden Yarbey Cafer Tayyar Bey, Liman Paşa'ya bu gerçeği bir türlü anlatamadıklarını söylüyordu. Sözlerine son verdikten sonra ise 3'üncü Piyade Tümeni Kumandanı'na taarruzdan vazgeçilmesi hususunda Liman Paşa'ya rica da bulunmasını teklif etti. Albay Nikolay Bey, tümenin önceki birlikler gibi perişan olmasını istemediğinden dolayı bu teklifi kabul etti ve Liman von Sanders'i telefonla aradı. Ordu Kumandanı'na durumu arz ederken taarruzdan vazgeçilmesini teklif ettiyse de olumlu bir sonuç elde edemedi. Bu olaya şahit olan alay kumandanlarından biri yaşananlarla ilgili Yarbey Cafer Tayyar Bey'e hitaben; *"Bu kadar vatan evladının boş yere taarruzlarda kanlarının dökülmesini ve imha edilmelerinin bu millet bir gün sormaz mı?"* diyerek hezeyanlarını dile getirmiş ve bunun üzerine Yarbey Cafer Tayyar Bey de cevaben;

³⁹³ Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 188.

³⁹⁴ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3849, Dos. H-8, Fih. 1-7, 1-9

“Burada yüzbinlerce zayıat verdikten sonra dört kişiyi millet asacakmış. Tut kelin perçeminden. Bundan ne çıkar.” dedikten sonra konu kapanmıştı.³⁹⁵

Karargâhta bunlar yaşanırken Asya Grubu Kumandanlığı Kurmay Başkanı Binbaşı Eggert, 5’inci Ordu Kumandanlığı’na taarruzun ertelenmesi için bir telgraf gönderdi. Binbaşı Eggert’in, Liman Paşa’ya gönderdiği telgrafta taarruzun ertelenmesi konusundaki talebinin gerekçeleri ise şu şekilde özetlenebilir. Şehitlersırtı istikametinden taarruz etmesi planlanan 3’üncü Piyade Tümeni, 18 km lik zorlu bir yürüyüşten sonra gece yarısı taarruz mıntıkasına ulaştığından dolayı bu yorgunlukla sabahın erken saatlerinde yapılacak bir taarruzda kendisine verilecek vazifeyi ifa edemeyecek durumdaydı.

Delilesırtı üzerinden taarruz edecek olan 5’inci Piyade Tümeni’ne bağlı subaylar ise taarruz mıntıkasına geç ulaştıkları için arazi keşiflerini yapacak zaman bulamamışlardı. Bu nedenlerden dolayı Mirliva Mehmet Ali Paşa saldırınının 24 saat ertelenmesini teklif etti ve Güney Grubu Kumandanı Weber Paşa da bu teklifi kabul etti.³⁹⁶ Binbaşı Eggert’in girişimi başarılı oldu. Kimsenin ikna etmeyi başaramadığı Liman Paşa’yı ikna eden Binbaşı Eggert’in çabaları sonucunda ordu kumandanı taarruzun 24 saat ertelenmesini kabul etti. Sağ Cenah Bölgesi Kumandanı Mirliva Mehmet Ali Paşa bu gelişme üzerine 4 Temmuz 1915’te mıntıkadaki bulunan kıtalara bir mıntika emri gönderdi. Söz konusu emirde, taarruza katılacak olan kıtaların görev ve sorumlulukları şu şekilde belirtiliyordu.³⁹⁷

Güney Grubu’nun sağ kanadındaki 3’üncü ve 5’inci Piyade Tümenleri, 5 Temmuz 1915 sabahı düşmanın sol kanadını tard etmek üzere baskın tarzında taarruz edeceklerdir. 3’üncü Piyade Tümeni’nin taarruz mıntıkası; Ege Denizi’nden Zığındere’nin batı yakasına kadar, 5’inci Piyade Tümeni’nin taarruz mıntıkası ise Zığındere’nin doğu yakasından Kirte- Harapdam yoluna kadardı. 4-5 Temmuz 1915 tarihinde gece yarısı 3’üncü Piyade Tümeni Triyandafil Çiftliği civarındaki, 5’inci Piyade Tümeni Zığındere’nin doğusunda Kirte- Triyandafil yolunun kuzeyindeki hazırlık mevzilerinde hazır bulunacaklardı.

³⁹⁵ Şerif Güralp, Bir Askerin Günlüğünden Çanakkale Cephesi’nden Filistin’e, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.44-45.

³⁹⁶ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3474, Dos. H-12, Fih. 1-18.

³⁹⁷ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-15.

Tümenler, bu noktadan itibaren muharebe tertibatıyla ilerlediği mevzilere mümkün olduğu kadar yaklaşacaklardı. Bu hazırlık tertibatının yapıldığı Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı'na bildirilecekti.

5'inci Piyade Tümeni'nden iki tabur 4-5 Temmuz 1915'te gece yarısı Triyandafil Çiftliği güneybatısında, Zığındere vadisinde gizlenerek Sağ Kanat Bölgesi Kumandanı Mirliva Mehmet Ali Paşa'nın emri altında ihtiyat olarak kalacaktı. İhtiyat kumandanı buraya yerleştiğinde durum hakkında Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı'nı bilgilendirecekti.

Taarruza, ayarlanmış saatler dikkate alınarak 5 Temmuz 1915 sabahı saat 3.30'da başlanacaktı. İngilizlerin dikkatini sağ kanattan çekmek için Güney Grubu'nun sol kanadında yarım saat önce sahte bir taarruz yapılacaktı. Anadolu sahil bataryaları şiddetli ateşle bu taarruza yardım edecekti. Taarruz hedefinin ilk hücumda baskına uğraması ise son derece önemliydi. Bunun için taarruz kuvveti, güçlü bir biçimde derinliğine tertibat alınacaktı. İhtiyat taburları, Sağ Kanat Bölgesi Kumandanı'ndan emir gelene kadar yerlerinde kalacaklardır.

Topçular, 5 Temmuz 1915 sabahı, saat 3.30'dan itibaren atışa hazır bulunacaktı. İngilizler taarruzun farkına vardıklarında ateş açılacaktı. Sahra topçusu özellikle Zığındere yatağını ve J siperlerinin gerilerini şiddetli ateş altına alacaktı. 1'inci, 6'ncı ve 11'inci Piyade Tümenleri bu taarruza katılmayacaklardı. Bu tümenler avcı hendeklerinde kalacaklar ve Sağ Kanat Bölgesi Kumandanı'nın emri üzerine 3'üncü ve 5'inci Piyade Tümenlerini takip edebilmek üzere birinci hat ile istinad ve ihtiyatlarını düzenleyeceklerdi. Taarruzun amacı Güney Grubu'nun sağ kanadı için müsait bir vaziyet kazanmak olduğundan dolayı taarruzun ardından İngilizler siperlerden geri püskürtüldükten sonra uzak mesafelere kadar takip edilmeyecekti. 3'üncü Piyade Tümeni'nin sağ kanadının 72 Rakımlı tepeye (Saritepe) ulaşması, taarruzu icra eden her iki tümenin cephelerinin bu tepeden doğruya doğru mevzi alması yeterliydi. Bu hatta ulaşılmasıyla birlikte 3'üncü ve 5'inci Piyade Tümeni askerleri tahkimat yaparak kazanılan hatları muhafaza edeceklerdi. 3'üncü Piyade Tümeni'nin sağ kanadının mümkün olduğu kadar denize yakın bulundurulması istenmekte. Birinci hat siperlerinin düzenlenmesi, istinad ve ihtiyatların ayrılması emredilmekteydi. Sağ Kanat Bölgesi Kumandanı Mirliva Mehmed Ali Paşa

muharebe raporlarının 147 Rakımlı Tepe'nin güneybatısındaki gözetleme mevkiine gönderilmesini emrediyordu.

Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı'ndan birliklere tebliğe edilen mıntıka emrinde baskın tarzında yapılacak olan taarruz ile ilgili detaylı bilgiler verilerek her birliğin görev tanımının yapıldığı görülmektedir. Mıntıka emrinin ardından taarruzu icra edecek olan her iki tümen kumandanlığı da emri altındaki kıtalara tümen emirleri göndererek hücum sırasındaki görev ve sorumluluklarını tebliğ etmişti. 3'üncü Piyade Tümeni Kumandanlığı'nın 4 Temmuz 1915'te Yassıtepe'den gönderdiği tümen emrinde, mıntıka emrindeki hususlara dikkat çekildikten sonra tümen bağlularının taarruzdaki görev sorumlulukları şu şekilde bildiriliyordu.³⁹⁸

- 39'uncu Piyade Alayı ile 32'nci Piyade Alayı 3'üncü Tabur, makineli tüfek bölüğü ve Beşinci İstihkâm Bölüğü'nün yarısı Yarbay Nurettin Beyin emri altında Triyandafil Çiftliği batısından taarruz edecek.
- Mürettep Alay 31, 32'nci Piyade Alayı 2'nci Tabur, Beşinci İstihkâm Bölüğü'nün yarısı, Yarbay İsmail Hakkı Bey'in grubu sahil ile Triyandafil Çiftliği- Keçideresi ve Şehitlersırtı üzerindeki J.13 ve J.12 siperlerine karşı Zığındere'nin batı yakasındaki mıntıkaya karşı taarruz edecek.

Yukarıdaki bilgiler dikkate alındığında 3'üncü Piyade Tümeni'nin iki gruba ayrıldığı görülmektedir. Sağ ve sol kanat olarak teşkilatlanan taarruz kıtalarının oluşturduğu gruplar, başlarındaki alay kumandanlarının isimleriyle adlandırılmıştır. Buna göre Triyandafil Çiftliği batısından taarruz edecek olan 39'uncu ve 32'nci Piyade Alayları ile Beşinci İstihkâm Bölüğü'nün oluşturduğu sağ kanat kuvvetleri, 39'uncu Piyade Alayı Kumandanı Yarbay Nurettin Bey tarafından komuta edildiğinden dolayı “Yarbay Nurettin Bey Grubu” olarak isimlendirilmiştir.

---

³⁹⁸ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-17.

Triyandafil Çiftliği, Keçideresi ve Şehitlersırtı istikametine taarruz edecek olan 31'inci ve 32'inci Piyade Alayları ile Beşinci İstihkâm Bölüğü'nün yarısı 31'inci Piyade Alayı Kumandanı Yarbay İsmail Hakkı Bey tarafından komuta edildiğinden “Yarbay İsmail Hakkı Bey Grubu” olarak adlandırılmaktadır.³⁹⁹

Alaylar muharebe düzeniyle hazırlık mevziinden itibaren ön hat mevzilerine mümkün olduğu kadar yaklaşacaklardı. Tümen Kumandanlığına hazırlık düzeninin alındığı bildirilecekti. 31'inci Piyade Alayı 1'inci Tabur, tümen ihtiyatı olarak Triyandafil Çiftliği'nin doğusundaki Topçuderesi'nde tümen kumandanının emrinde gizli olarak bulunacaktı. İhtiyat taburu kumandanı, o civarda bulunan 32'nci Piyade Alayı Kumandanını telefon ile arayarak geldiğini haber verecek ve sürekli iletişim halinde bulunacaktı. Birinci İstihkâm Bölüğü, 750 kum torbası alarak Triyandafil Çiftliği'nde kalacak ve 39'uncu Piyade Alayı'nın ele geçireceği mevzileri tahkim edecekti. 3'üncü Piyade Tümeni karargâhı, Çobanevi mevkiinde olup raporların sık sık buraya gönderilmesi emredilmekteydi. 5'inci Piyade Tümeni Kumandanlığı'nın 4 Temmuz 1915'te Kayaltepe'nin bir kilometre güneyinden gönderdiği tümen emrinde, 5'inci Piyade Tümeni'nin taarruz mıntıkası belirtiliyordu. Mıntıka emrindeki hususlara dikkat çekildikten sonra tümen bağlılarının taarruzdaki görev sorumlulukları bildiriliyordu. 13'üncü ve 15'inci Piyade Alayları ile Zığındere'den Kirte ve Harapdam yoluna kadar olan sahada hücum etmesi emredilen 5'inci Piyade Tümeni'nin taarruz hedefleri ise aşağıdaki gibiydi.⁴⁰⁰

- 15'inci Piyade Alayı sağda ve 16'ncı Piyade Alayı solda bulunacaktı. Her iki piyade alayı arasındaki hatta ise Harapkilise ile Harapdam buluyordu. Alayların 4 Temmuz 1915'te saat 20.30 karargâhlarından hareket etmeleri ve gece yarısında Kirte-Triyandafil Çiftliği yolunun kuzeyindeki hazırlık mevzilerine girmeleri gerekiyordu. Buradan itibaren muharebe tertibatıyla ilerideki siperlere mümkün olduğu kadar yaklaşılacak ve derinliğine tertibat alınmasına önem verilecekti. Bu taarruz düzeninin alındığı ise tümen kumandanlığına yazılı olarak bildirilecekti.

³⁹⁹ Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 193.

⁴⁰⁰ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5314, Dosya No: H-1, Fihrist No:3.

- 13'üncü Piyade Alayı 3'üncü Tabur ile 15'inci Piyade Alayı 2'nci Tabur, Binbaşı Reşid Efendi'nin kumandası altında Triyandafil Çiftliği'nin güneybatısındaki toplanma hattında ve Zığındere vadisinde kolordu ihtiyatını oluşturacaktı. Taburların adı geçen bu savunma hattına yerleştiğini Binbaşı Reşid Efendi bizzat Mehmet Ali Paşa'ya arz edecekti.
- Edirne Kale İstihkâm Bölüğünden bir takım 13'üncü Piyade Alayı Kumandanı'nın emri altına verilecek ve bu bölüğün kalan kısmı ise 15'inci Piyade Alayı Kumandanı'nın emri altında kalacaktı. Fazla istihkâm efradına ihtiyaç duyulursa gözetleme yeri ve örtülü yol inşaaı için görevlendirilmiş olan ikinci bölükten gönderilecekti.
- 5'inci Topçu Alayı 2'nci Tabur 4'üncü Batarya gece yarısında batarya kumandanına gösterilen yerde ihtiyat olarak gelecek emri bekleyecekti.
- Arabaların bekleme yeri, Zığındere yoluyla Kirte yolunun gerisindeydi. Ağır ve hafif yaralılar doğruca arabaların bekleme noktasına gönderilecekti.
- Tümen karargâhı gece yarısından sonra saat 12.00'den itibaren Zığındere vadisine inen örtülü yolun 150 metre kadar batısında bulunacaktı. Alay'ın emir erleri tümen gözetleme mevziini öğrenmesi gerekiyordu.
- Askerler çantalarını bırakarak kaputlarını simid yapacaklardı. Çantalarındaki cephaneler ceplerine doldurulacaklardı. Hücuma katılan subaylar, yanlarında harita ve resmi evrak bulundurmayacaklar, Mataralar su ile dolu bulundurulacak ve askere ekmek ile katık dağıtılacaktı.

5'inci Piyade Tümeni Kumandanı Yarbay Hasan Basri Bey, tümen emrine askerlerinin fedakârlık ve kahramanlıklarına atıfta bulunduğu; “*Şimdiye kadar fedâkarâne ve cesurane muharebe eden firkamızın bu defaki vazifesini dahi hakkıyla ifa ederek şan ve şerefle hitama erdirmesini Cenâb-ı Hak'tan niyaz ederim*” satırlarıyla son vererek askerlerine duyduğu güveni dile getiriyordu.⁴⁰¹ 13'üncü Piyade Alayı'nın 1'inci Tabur'un muharebe öncesindeki genel mevcuduyla ilgili verilen bilgilere göre 13'üncü Piyade Alayı 1'inci Tabur'un 4-5 Temmuz 1915'teki genel mevcudunun 8 subay, 868 er, 123 acemi er, 94 mekkari, 1 mirî binek, 6 zatî binek olduğu görülmekteydi.⁴⁰²

13'üncü Piyade Alayı'nın 1'inci Taburu, 4-5 Temmuz 1915 gecesini ikinci hat siperlerine üç bölüğü ile yerleştirilmiş, bir bölüğü siperlerde yer kalmadığı için ileride oluşturulan başka bir noktada toplanmıştı. İkinci Tabur, sağ kanadında 15'inci Piyade Alayı sol kanadında 126'ncı Piyade Alayı 3'üncü Tabur 10'uncu Bölük ile irtibat kuracak bir konumda bulunacaktı. 10'uncu Bölüğe ait olan ve Küçük Kırtederesi'nde sona eren örtülü yol arasındaki siperler İngilizlerin topçu ve piyade ateşine açık konumdaydı. Bundan dolayı diğer iki bölük 11'inci Bölüğün örtülü yoluna yerleştirilmişti. Bu noktanın yedi veya sekiz yüz adım solundaki makineli tüfeğin ateş hattına hâkim olan noktası ise güneydeki düşman siperlerine dönük olarak mevzilendirilmişti. 13'üncü Piyade Alayı 2'nci Tabur ise sağ kanadında yer alan 15'inci Piyade Alayı ile bağlantısını kurmuştu. Subay ve erler hücum vakti, düşman siperlerinin konumu ve mesafesi gibi önemli hususlar hakkında buradaki birlikler tarafından imkânlar nispetinde bilgilendirilmişti.⁴⁰³

1'inci Kolordu Kumandanlığı'ndan gönderilen emrin ardından taarruzu icra edecek olan her iki tümenin kumandanları, kıta kumandanlarıyla birlikte taarruz mıntıklarına giderek burada gerekli keşif ve incelemelerde bulundu. Yaklaşma mevzileri, hazırlık mevzileri, taarruz bölgeleri ve istikametleri ile ilgili bilgiler alınarak taarruz öncesindeki hazırlıkların tamamlanmasına çalışıldı.⁴⁰⁴

---

⁴⁰¹ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5314, Dosya No: H-1, Fihrist No:3.

⁴⁰² BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5314, Dosya No: H-1, Fihrist No:2.

⁴⁰³ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5314, Dosya No: H-1, Fihrist No:3.

⁴⁰⁴ Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 190.

Cephedeki topçu kuvvetleri Yarbay Asım Bey komutasındaki “Sağ Kanat Grubu” ve Yarbay Adil Bey komutasındaki “Sol Kanat Grubu adıyla” ikiye ayrılıyordu. Sağ Kanat Grubu da kendi içinde Binbaşı Mehmet Ali Bey komutasındaki “Birinci Grup” Binbaşı Avni Bey komutasındaki “Orta Grup” adıyla iki grup halinde teşkilatlanmıştı. Binbaşı Rıfat Bey komutasındaki kolordu topçusu ise sağ kanat, orta bölge ve sol kanat olmak üzere üç gruba ayrılmış, her grubun içindeki bataryalara kendi aralarında sıra numaraları verilerek topçuların taarruz öncesi teşkilatı düzenlenmeye çalışılmıştı. Topçu grubu 14 sahra bataryası, iki dağ bataryası ve bir adet mantelli bataryadan oluşuyordu. Topçulara ateş emri verildiğinde numaralarla sınıflandırılan bu bataryalar, Sağ Kanat Bölgesi’nin karşısında bulunan taarruz hedeflerini ve arkalarını bombardıman edeceklerdi. Bu sayısal sınıflandırma dikkate alındığında, 1 ve 2 numaralı bataryaların kıyı hattını, 4, 5, 6 numaralı bataryaların Zığındere’nin Delilesırtı kısmını oluşturan sol kanadını ve düşman takviyelerinin ateş hattına yaklaşma yollarını, 3, 7 ve 8 numaralı bataryaların Zığındere’nin Şehitlersırtı kısmını oluşturan sağ kanadını ve düşman takviyelerinin ateş hattına yaklaşma yollarını, 9 ve 10 numaralı bataryaların Zığındere vadisini, 11 numaralı bataryanın düşman hava unsurlarını, 12, 13, 14 numaralı bataryaların Delilesırtı üzerinde mevzilenen İngiliz topçu bataryaları gerilerini, 15, 16, 17 numaralı bataryaların Kirte Köyü güneyinden itibaren Zığındere’nin sağ kanadındaki İngiliz bataryaları ve gerilerini ateş altına alması planlanmıştı. Binbaşı Rıfat Bey’in komutası altındaki obüs ve havan bataryaları da İngiliz bataryalarına ateş ederek taarruza destek olacaktı.⁴⁰⁵

11’inci Piyade Tümeni kıtalarının görevi kendi cephesindeki birinci hat siperlerini, istinad ve ihtiyatlarını düzenlemektir. Emir verilmediği sürece tümene bağlı kıtaların siperlerinden çıkmalarına izin verilmemişti. Taarruz eden birlikler ele geçirdikleri siperleri tahkim ederken düşmanın bu kıtaların sol kanatlarını tehdit etme ihtimaline karşı 11’inci Piyade Tümeni kıtaları hazırlıklı olacaktı. Taarruz vaktine kadar uyanık davranılmakla birlikte düşmanın dikkatini çekecek davranışlarda bulunulmayacak, siperlerdeki doğal savunma durumu devam ettirilecekti.⁴⁰⁶ İleri harekât gerekli görülürse eğer verilecek özel bir emir ile icra edilecekti.⁴⁰⁷

---

⁴⁰⁵A.g.e., s. 190-191.

⁴⁰⁶ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 5528, Dos. H-5, Fih. 1-11.

⁴⁰⁷ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 5528, Dos. H-5, Fih. 1-11a.

Sağ Kanat Bölgesi Kumandanı Mirliya Mehmed Ali Paşa, 5 Temmuz 1915'te saat 00.30'da 1'inci Piyade Tümen Kumandanlığı'na gönderdiği emirde, yapılacak taarruz hakkında sunduğu genel bilgilerden sonra 3'üncü Piyade Tümeni'nin taarruz edeceği cepheyi tutan 1'inci Piyade Tümeni'nin saldırıdaki vazifelerini de açıklamıştı. Buna göre 1'inci Piyade Tümeni'ne bağlı kıtaların taarruz kuvvetini takip edebilmeleri için düzenli bulunmaları, taarruz kuvveti siperlerden ileri geçerken ve geçtikten sonra katiyyen ateş etmemeleri emredilmekteydi. Taarruz edecek 3'üncü ve 5'inci Piyade Tümeni askerlerinin çantalarının olmadığı ve bunların sağdan sola doğru sarılmış kaput taktıkları bildirilmekteydi.⁴⁰⁸ Yarbay Cafer Tayyar Bey tarafından 70'inci Piyade Alayı'na gönderilen emirde ise söz konusu alayın ileri hatlarda bulunan iki taburunun 3'üncü Piyade Tümeni'nin taarruzuna iştirak edeceği bildirilerek bu taburlara gerekli talimatın verilmesi ve işlerinin kolaylaştırılması emredildi.⁴⁰⁹

1'inci Piyade Tümeni tarafından 5 Temmuz 1915'te alaylara tebliğ edilen günlük tümen emrinde, sakaların ilk hatta bulunan askerlere yakın bir mevkiye su getirmesi, geriden alınacak yemeklerin düzenli bir biçimde ileri sevk edilmesi, örtülü yollardaki izdihama son verilerek yolların açık ve temiz tutulması, sargı mahallerinin avcı hendeklerine daha yakın yerlerde kurulması ve büyük sargı mahallinin düzenlenmesi gibi önemli hususlarla ilgili eksiklerin giderilmesi emredilmekteydi.⁴¹⁰ 5 Temmuz 1915 taarruzuna ait bu planlar incelendiğinde ve İngilizlerin 28 Haziran 1915'teki harekâtından sonra yapılan karşı hücumlarla mukayese edildiğinde yapılacak hücumun diğerlerine göre daha geniş kapsamlı bir operasyon olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönleriyle 5 Temmuz 1915'teki taarruz, İngilizlerin 28 Haziran 1915'teki Zığındere harekâtıyla benzerlik gösteriyordu. Buna rağmen Türk tarafının planladığı hücumlarda, üst komuta kademesinin karşı hücumların düzenlenmesiyle ilgili gösterdiği aceleci ve ısrarcı tutumlar başta olmak üzere alt komutanlıkların uyarılarının dikkate alınmaması, askerî zaferlerin kazanılmasında ana unsuru teşkil eden kıtaların fiziken ve manen hazırlık düzeylerin göz ardı edilmesi gibi pek çok husus yönünden iki operasyonun birbirinden farklı özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Olayın bundan sonraki safhasında 5'inci Ordu Kumandanı Liman von Sanders'ten siperlerdeki en düşük rütbeli askere kadar herkes Zığındere muharebelerinin son taarruzunun başlayacağı zamanı beklemekteydi.

⁴⁰⁸ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No: H-4, Fihrist No:21.

⁴⁰⁹ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:5432, Dosya No: H-4, Fihrist No:22.

⁴¹⁰ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:5432, Dosya No: H-4, Fihrist No:20-21.

4.13. 5 Temmuz 1915 Taarruzunun İcrası

5 Temmuz 1915 gecesi sabaha karşı Türk siperlerindeki taarruz kıtaları hücumun vaktini beklerken muharebe alanındaki sessizliği ilk bozan taraf İngilizler oldu. İngiliz siperlerinden başlatılan bu şiddetli ateş, karşı tarafın her şeyden haberdar olduğunu gösteriyordu. Bu durum Türk taarruzunun baskın tarzında yapılma imkânını ortadan kaldırmıştı. Saat 03.45'i gösterdiğinde 80- 100 metre uzaklıktaki hedeflere karşı piyade hücumu kalktı. Bu dakikaların canlı tanıklarından biri olan Sion Katır Birliği Kumandanı Yarbay John Henry Patterson; *“Subaylarımızın attıkları aydınlatma fişekleri Türklerin sıralar halinde, yürüyüş düzeninde ilerlediklerini gösteriyordu. Türkler izlendiklerini fark eder etmez Allah Allah! Savaş çılgınlıklarıyla hücumu kalktı. Gurkhalar mümkün olduğu kadar siperlerde sabırla bekledi. Türklerin elli metreye kadar yaklaşmalarına izin verdiler ve ardından öyle bir tüfek ve makineli ateşi fırtınası başlattılar ki, Türkler oldukları yere saflar halinde düşüyorlardı.”* cümleleriyle hücumun ilk anlarını anlatıyordu.⁴¹¹

Topçu bataryaları, taarruzdan on dakika sonra kolordu kumandanlığının emriyle belirtilen hedeflere ateş açmaya başladı. 5 Temmuz 1915 taarruzunda Sağ Kanat bölgesi'nde neler yaşandığının daha iyi anlaşılması için muharebe süreci tümenler bazında ele alınacaktır.

4.13.1. 3'üncü Piyade Tümeni'nin Harekâtı

Yarbay Nurettin Bey'in ve Yarbay İsmail Hakkı Bey'in komutasındaki iki kanat birliklerinin taarruz için belirlenen zamanda siperlerden çıkmasıyla hücum başladı. Her bölükten en öndeki kademedeki yarım takım, el bombalarıyla ve ikinci kademenin birinci takımı süngü takarak, üçüncü takım ve diğer kademeleriyle el bombalarıyla ve süngü takmış şekilde ateş etmeksizin ilerledi.⁴¹²

Sağ kanadı oluşturan 39'uncu Piyade Alayı, J.13 siperlerinden yöneltilen makineli tüfek ve piyade ateşleriyle ağır kayıplar vermesine rağmen saat 05.30'a kadar tüm siper hatlarını ele geçirmeyi başardı. Durumu 3'üncü Piyade Tümen Kumandanlığı'na rapor

⁴¹¹ J.H. Patterson, With Zionists in Gallipoli, New York, 1916, s. 188.

⁴¹² BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-27.

eden Yarbay Nurettin Bey, düşmana fazla kayıp verdirildiğini belirterek alayın daha ileriye gitmesini tehlikeli bulduğu gerekçesiyle tahkimat yaptırdığını bildirdi.⁴¹³

Sağ Kanat Kumandanı Yarbay Nurettin Bey'in bu kararı, sol kanatta ilerleyen Yarbay İsmail Hakkı Bey'in hücumunu olumsuz yönde etkiledi. 31'inci Piyade Alayı 3'üncü Tabur saat 04.10'da, 32'inci Piyade Alayı 2'nci Tabur ise saat 04.40'ta öncü kuvvetleriyle hücum ederek düşmanın birinci hat siperlerine girmeyi başardı.⁴¹⁴ 32'nci Piyade Alayı 3'üncü Tabur, taarruz sırasında kuvvetli bir tel örgüsü engeline takıldı. Bir taraftan havanın aydınlanması nedeniyle daha da şiddetlenen kaşı ateş diğer yandan ise ilerlemeye engel teşkil eden tel örgüsünün kaldırılması için gösterilen çabalar, taburun hücumunun ilerlemesini engelliyordu. Bu esnada patlatılan lağımlar ve yoğun makineli tüfek ateşi Üçüncü Tabur'a ağır kayıplar verdirerek harekâtın durmasına neden oldu.⁴¹⁵ Bu olumsuzlukların yanında İngilizlerin ateş baskısı yüzünden birliklerin aralarındaki koordinasyon kayboldu. Ortaya çıkan koordinasyonsuzluk ilk kazanımların korunamamasına sebep oldu. 31'inci Piyade Alayı askerleri saat 05.25 sularında daha fazla tutunamadıkları mevzilerden ağır kayıplar vererek geri çekilmek mecburiyetinde kaldı.⁴¹⁶ Piyade hücumu sırasında koordinasyonsuzluğun neden olduğu sorunlara birde topçu bataryalarının attığı mermilerin bazılarının yanlışlıkla 31'inci Piyade Alayı askerlerine isabet etmesi de eklendi. 31'inci Piyade Alayı Kumandanı saat 05.55'te tümen kumandanlığına gönderdiği maruzatta, topçunun attığı mermilerin askerlerin bulunduğu siperlere düştüğü ve bunun için de topçunun atış mesafesini daha da artırmasını rica ediyordu.⁴¹⁷

Kanatlar arasında yaşanan koordinasyonsuzluk kazanımları kayba dönüştürmüş, taarruzun ilerleyen saatlerinde İngilizlerin karşı hücumu kalkması ise sol kanat birliklerinin geri çekilmesine neden oldu.⁴¹⁸ Cephesindeki taarruzun tıkanıldığını ve kayıpların fazlaştığını gören Albay Nikolay, 1'inci Kolordu Kumandanı'ndan takviye kuvvet istedi. 3'üncü Piyade Tümeni Kumandanı'nın bu isteği üzerine ihtiyatta bulunan iki taburdan biri

⁴¹³ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Dosya No: H-9, Fihrist No: 1-18.

⁴¹⁴ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-27.

⁴¹⁵ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-27.

⁴¹⁶ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Dosya No: H-9, Fihrist No:1-17, 1-18.

⁴¹⁷ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Dosya No: H-9, Fihrist No:1-17, 1-18.

⁴¹⁸ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Dosya No: H-9, Fihrist No:1-17, 1-19.

olan 15'inci Piyade Alayı'nın 2'nci Taburu, 39'uncu Piyade Alayı Kumandanı Yarbay Nurettin Bey'in emrine verildi. İhtiyat taburu, aldığı emir üzerine Triyandafil Çiftliği'ne doğru hareket etti.⁴¹⁹ Buna ek olarak 31'inci Piyade Alayı'nın 2'nci Taburu'ndan iki bölük daha 39'uncu Piyade Alayı Kumandanı'na gönderildi. Kolordu Kumandanı, 70'inci Piyade Alayı'na mensup iki taburun 39'uncu Piyade Alayı'nı himaye etmesini ve tekrar taarruza sevk ederek birlikte hücumla kalkmalarını emretti.⁴²⁰

Havanın aydınlanması, İngiliz makineli tüfek ve topçu ateşinin daha da şiddetlenmesine neden oldu. Önceki taarruzlarda yaşananların tekrarlandığı taarruz cephesinde, ileriye sevk edilen kıtalar hiçbir fayda sağlayamadan adeta kar gibi eriyordu.⁴²¹ 70'inci Piyade Alayı 1'inci Tabur Kumandanı Yüzbaşı Ahmet Hamdi Efendi, bu anlarda emir komutanın kaybolduğunu herkesin kendi keyfine göre tahkimat yapmaya başladığını, ileri hat siperlerinin çeşitli alaylara mensup yaralı ve şehit erlerle dolu olduğunu anlatıyordu. Raporun son cümlesini oluşturan; *“Burada teraküm eden kitle buz gibi erimekte ve hiçbir tesir yapamamakta olduğu maruzdur.”* Sözleri, o gün yaşananları özetler nitelikteydi.⁴²² Her iki kanadın kumandanlarının 3'üncü Piyade Tümeni'ne sunduğu raporlar incelendiğinde İngilizler tarafından başlatılan şiddetli ateşin ve kanatlar arasındaki koordinasyonsuzluğun neden olduğu sonuçlar açıkça görülüyordu.⁴²³ Bu yaşananlar, 3'üncü Piyade Tümeni cephesinde icra edilen taarruzun başarısızlıkla sonuçlandığının gösteriyordu. Hücumların ancak yeterli topçu desteğinin sağlanması ve yaklaşma yollarının yapılması koşuluyla başarılı olabileceğini düşünen 3'üncü Piyade Tümeni Kumandanı Albay Nikolay, 1'inci Kolordu Kurmay Başkanı Binbaşı Eggert ile yapmış olduğu telefon görüşmesinde Mehmet Ali Paşa'nın taarruzun yenilenmesi hususundaki talebi hakkında, topçu ateşiyle hazırlanmayan bir taarruzun piyade açısından büyük zorluklar doğuracağını ve iki tarafın siperlerinin birbirine çok yakın olduğu böyle bir muharebe sahasında topçu desteğinin imkânsız olacağını söyleyerek taarruzun yenilenmesi halinde sorumluluk kabul etmeyeceğini ifade ediyordu.⁴²⁴ Albay Nikolay, taarruzun sonuçlarıyla ilgili düşüncelerini ve tümenin durumunu: *“Tecrübelerim*

⁴¹⁹ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:4775, Dosya No: H-9, Fihrist No:1-17, 1-19.

⁴²⁰ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:5432, Dosya No: H-5, Fihrist No:7.

⁴²¹ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:5432, Dosya No: H-5, Fihrist No:7.

⁴²² BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:5432, Dosya No: H-5, Fihrist No:7.

⁴²³ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-20.

⁴²⁴ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-20.

doğrultusunda söylemek isterim ki, eğer bugünlerde yeni bir taarruz gerçekleştirilirse sonucu başarısızlık olacaktır. Çünkü ilk taarruzda çok fazla kayıplar veren ve birbirine karışmış olan bu kıtalarla böyle bir taarruzun yapılması mümkün değildir. Örneğin 39'uncu Piyade Alayı, mevcudunun yarısından fazlasını kaybetmiştir.

31'inci Piyade Alayı'nın vaziyeti de aynıdır. 3'üncü Piyade Tümeni'nin büyük kısmı altı haftalık bir eğitim görmüştür. Bu taarruzda 1'inci Tümen Kumandanıyla yapılan istişareler sonucunda kendisi bana taburlarda sadece birer adet subay kaldığını söylemiştir” cümleleriyle anlatarak üst komutanların hücumun tekrarından ve böyle bir taarruzun kendi sorumluluğu altında yapılmasından vazgeçmelerini rica ediyordu.⁴²⁵

Üçüncü Süvari Bölüğü Kumandanlığı'ndan, tümene yazılan başka bir raporda taarruzun başarısız olmasıyla ilgili bilindik nedenler sıralandıktan sonra 39'uncu Piyade Alayı'nın mevcudunun yarısını kaybettiği ifade ediliyordu. Raporun son maddesinde görevde yapılan bir ihmalin neden olduğu menfi bir durumdan bahisle siperlerin kaldırılamayacak kadar fazla cesetlerle dolu olduğu ve bunları kaldırmakla görevli askerlerin görevlerinde lakayit davrandıklarından şikâyet ediliyordu. Bu ihmalin askerin maneviyatı üzerinde olumsuz etkiler yarattığı vurgulanarak gereğinin yapılması rica ediliyordu.⁴²⁶

1'inci Piyade Tümeni'nden taarruzun geliştirilmesi için takviye olarak gönderilen 70'inci Piyade Alayı'nın iki taburu ise taarruzların da başarısız oldu.⁴²⁷ 3'üncü Piyade Tümeni cephesindeki taarruzun bir türlü ilerleyememesi ve verilen kayıpların fazlalığı nedeniyle Sağ Kanat Bölgesi Kumandanlığı taarruza son verdi. 5 Temmuz 1915 günü öğlenden sonra birliklerin tertip ve düzenleriyle uğraşıldı. 3'üncü Tümen Kumandanlığı'ndan gönderilen bir emirde, doktorların ve sıhhiye bölümünün, yaralıların derhal toplanarak geriye sevk edilmesi ve şehitlerin defnedilmesi hususuna önem verilmesi

---

⁴²⁵ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-20.

⁴²⁶ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-21.

⁴²⁷ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5432, Dosya No: H-5, Fihrist No:8.

emrediliyordu. Başarısızlıkla sonuçlanan taarruzun akşam saatlerinde yeniden tekrarlanacağı ve bunun için saat 18.00'kadar hazırlıkların tamamlanması isteniyordu.⁴²⁸

4.13.2. 5'inci Piyade Tümeni'nin Harekâtı

Delilesırtı üzerindeki 126'ncı Piyade Alayı cephesinden taarruz edecek olan Yarbay Hasan Basri Bey komutasındaki 5'inci Piyade Tümeni, 4 Temmuz 1915 gecesı Kirte Köyü'ne gelerek taarruz cephesine yerleşti.⁴²⁹ Taarruz edecek kuvvetler 3'üncü Piyade Tümeni cephesinde olduğu gibi iki kanada ayrıldı. Yapılan taksimata göre Zığındere ile Harapdam hattı sağ taarruz kanadını oluşturan 15'inci Piyade Alayı cephesini, bu hattın doğusunda kalan mıntika ise sol taarruz kanadını oluşturan 13'üncü Piyade Alayı cephesiydi. Bilindiği gibi 13'üncü Piyade Alayı'nın 3'üncü Taburu ile 15'inci Piyade Alayı'nın 2'nci Taburu kolordu ihtiyatıydı. Bu iki tabur Triyandafil Çiftliği civarında mevzilendirilmişti.⁴³⁰

Taarruzdan yarım saat önce başlayan karşı ateş, 5'inci Piyade Tümeni'nin hücumunun baskın tarzında yapılma olanağını ortadan kaldırdı. Saat 03.45'i gösterdiğinde alaylar taarruza kalktı. 13'üncü Piyade Alayı cephesindeki taarruz harekâtında Binbaşı Mithat Bey komutasındaki 1'inci Tabur, karşılaştığı ateş baskısının şiddetinden dolayı ağır kayıplar vererek ilerleyemedi. Havanın aydınlanmasından dolayı makineli tüfeklerin ateş düellosuna İngiliz topçusu da destek verdi ve bu durum ateş baskısının daha da şiddetlenmesine neden oldu.

Ateş baskısı karşısında Birinci Tabur cephesinden yapılan hücum başarısızlıkla sonuçlandı.⁴³¹ Taarruz sırasında ara hatlarda kalan askerlerin büyük çoğunluğu şehit olmuş veya yaralanmıştı. Sağ kalanlar alayın mevzilendiği siperlerin yakınlarında kendilerine baş siperi yapmakla meşguldü. 13'üncü Piyade Alayı 1'inci Tabur Kumandanlığı'nın verdiği emirlere rağmen bu askerler şiddetli makineli tüfek ateşinden dolayı ilerleyemeyerek

---

⁴²⁸ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-23.

⁴²⁹ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:5314, Dosya No: H-1, Fihrist No:3.

⁴³⁰ Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 195.

⁴³¹ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5314, Dosya No: H-1, Fihrist No:3.

buldukları yerde kaldı. Durumun vehameti tabur kumandanı tarafından alaya rapor edildi.⁴³²

13'üncü Piyade Alayı'nın 2'nci Taburu verdiği ağır kayıplara rağmen düşman siperlerine ulaşmayı başardıysa da 06.00'da başlayan İngiliz karşı hücumuyla ele geçirdikleri siperlerden geri püskürtü. Tümen cephesinin sağ kanadından taarruza kalkan 15'inci Piyade Alayı gerek şiddetli makineli tüfek ateşinin etkisiyle gerekse taarruz istikameti üzerindeki dikenli tel engelleri dolayısıyla ilerleyemiyordu. Sonuç olarak her iki piyade alayının hücumları, karşılaştıkları ateş baskısı ve arazi üzerindeki tahkimat unsurlarının oluşturduğu engeller nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandı. Zığındere'deki son taarruzun öncekilerle aynı sonuca ulaşması 5'inci Ordu Kumandanlığı'nı taarruz ısrarından vazgeçirememişti. 3'üncü ve 5'inci Piyade Tümenleri'nin hücumlarının başarısızlığı nedeniyle cephedeki taarruzların durduğunu gören Liman von Sanders, hâlâ o gün için ikinci taarruzun karanlık basmadan yapılmasını emrediyordu.⁴³³ 5 Temmuz 1915 taarruzunu icra eden kıtalar başta olmak üzere sağ kanatta bulunan birliklerin tamamı bu hırsın ödettiği ağır bedeller nedeniyle perişan bir haldeydi. Ertelenen yeni taarruzun tamamen iptal edilmesi için yine Binbaşı Eggert devreye girdi. Binbaşı Eggert, Liman Paşa'ya durumun vehametini anlattı ve onun iknaları sonucunda taarruzun yenilenmesinden vazgeçildi. Böylelikle Zığındere muharebeleri adı verilen ve binlerce askerin hayatına mâl olan bu muharebe safhası sona erdi.⁴³⁴

Taarruzun iptal edilmesiyle 3'üncü ve 5'inci Piyade Tümenleri birinci muharebe hattından geriye çekildi. 3'üncü Piyade Tümeni verilen emir gereğince evvela Yassıtepe'nin kuzeyindeki vadilerde toplanacaktı. Bunun için Yarbay İsmail Hakkı Bey Grubu'nu oluşturan 31'inci Piyade Alayı grubu bir subayın rehberliğinde Zığındere ile Yassıtepe'nin doğusundan geçen Kirte yolunu takip ederek daha önce belirlenen ordugâh yerine sevk edilecekti.

---

⁴³² BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5314, Dosya No: H-1, Fihrist No:3

⁴³³ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-23.

⁴³⁴ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-23.

Yarbay Nurettin Bey grubunu oluşturan 39'uncu Piyade Alayı grubu Triyandafil Çiftliği, Çobanevi Mevkii ve Yassitepe mevkii üzerinden Kirte yoluna ulaşacaktı. Yassitepe hizasından bir subay vasıtasıyla ordugâha sevk edilecekti.⁴³⁵ Ordugâh yeri, Yassitepe'nin bir kilometre kuzeydoğusundaki dere içerisindeydi. Ordugâh mahallerine ulaşan kıtalar buradan hareket ederek 8 Temmuz 1915'te Kilya iskelesine ulaştı. Tümen bağlıları, 8 Temmuz 1915'te buradan deniz araçlarına bindirilerek Çanakkale'ye sevk edildi.⁴³⁶ Böylece 3'üncü Piyade Tümeni'nin Zığındere muharebelerindeki macerası sona erdi. 3'üncü Piyade Tümeni'nin 5 Temmuz 1915 taarruzunda verdiği kayıplar incelendiğinde subay kayıpları, 8'i şehit, 26'sı yaralı olmak üzere toplam 34 subay idi. Er kayıpları ise 1393'ü şehit, 1529'u yaralı ve 226'sı olmak üzere 3148 askerdi. Tümenin genel zayıyatının 3.182 muharip olduğu görülmekteydi.⁴³⁷

5'inci Piyade Tümeni bağlıları verilen emir gereğince Alçıtepe'deki üçüncü savunma hattına çekilerek orada mevzilendi.⁴³⁸ 5'inci Piyade Tümeni'nin, 5 Temmuz 1915 taarruzunda verdiği kayıplar incelendiğinde subay kayıpları, 1'i şehit, 9'u yaralı olmak üzere toplam 10 subay idi. Er kayıpları ise 757'si şehit, 717'si yaralı ve 359'u kayıp olmak üzere toplam 1795 asker idi. Tümenin genel zayıyatının ise 1805 muharip olduğu görülmekteydi.⁴³⁹ Bu sayısal veriler, 5'inci Piyade Tümeni'nin, 3'üncü Piyade Tümeni'ne göre daha az kayıp verdiğini gösteriyordu. Bunun nedeni 13'üncü Piyade Alayı 3'üncü Tabur ile 15'inci Piyade Alayı 2'nci Tabur'un kolordu ihtiyatı olarak Triyandafil Çiftliği'nde kalmasıydı. Sonuç olarak 5 Temmuz 1915 taarruzunu icra eden her iki tümen mevcudunun %40'ını Zığındere muharebe alanında kaybederek geri çekilmişti.⁴⁴⁰

Zığındere muharebeleri'ne katılan tümenler, 5'inci Ordu Kumandanlığı'nın taarruz ısrarları nedeniyle ağır kayıplar verdi. Zığındere'nin iki yakasındaki siper hatlarını savunan ve 28 Haziran'daki saldırıyı göğüsleyen 11'inci Piyade Tümeni'nin muharebelerdeki toplam zayıyatı, (şehit, yaralı, kayıp) 3311 muharip, Yarbay Cafer Tayyar Bey komutasında

⁴³⁵ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-23.

⁴³⁶ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-25.

⁴³⁷ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-27.

⁴³⁸ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5314, Dosya No: H-1, Fihrist No:5.

⁴³⁹ ATASE Arşiv, BDH, Kls. 3849, Dos. H-2, Fih. 1-40.

⁴⁴⁰ Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 203.

30 Haziran 1915'ten itibaren cephede bulunan ve Üçler taarruzunu icra eden 1'inci Piyade Tümeni'nin toplam kaybının, (şehit, yaralı, kayıp) 2853 muharip, Yarbay Süleyman Şakir Bey komutasında cepheye takviye kuvvet olarak 16'ncı Piyade Alayı'nı sevk eden ve Türk taarruzlarına katılan 6'ncı Piyade Tümeni'nin toplam kaybının, (şehit, yaralı, kayıp) 2932 muharip, 28 Haziran 1915'teki harekâtın ardından Güney Grubu Kumandanlığı'nın yapmış olduğu yeni savunma düzenine göre Sağ Kanat Bölge Kumandanlığı'na dâhil edilen 7'inci Piyade Tümeni'nin toplam kaybının (şehit, yaralı, kayıp) 265 muharip, Zığındere muharebeleri sırasında Güney Grubu Komutanlığı'nın sol kanadında düşmanı oyalamak maksadıyla tespit taarruzları gerçekleştiren 12'nci Piyade Tümeni'nin toplam kaybının, (şehit, yaralı, kayıp) 534 muharip ve 4'üncü Tümeni'nin kayıplarının (şehit, yaralı, kayıp) 963 muharip olduğu görülmektedir.

5 Temmuz 1915 taarruzunu icra eden 3'üncü ve 5'inci Piyade Tümenleri'nin toplam kayıplarının ise (şehit, yaralı, kayıp) 4987 muharipten oluştuğu bilinmektedir. Bu zayıt rakamları toplandığında Zığındere muharebelerinde Güney Grubu Kumandanlığı'nın toplam zayıtının 15.845 muharip olduğu görülmektedir.⁴⁴¹ Sekiz günlük bir süre içinde verilen bu ağır kayıplardan dolayı Zığındere muharebeleri, Çanakkale kara muharebeleri'nin en kanlı muharebeleri olarak literatüre geçmiştir.⁴⁴² 6'ncı Piyade Tümeni Kumandanı Albay Süleyman Şakir Bey, 16'ncı Piyade Alayı'nın Zığındere muharebeleri sırasındaki kaybının 2492 muharip olduğunu ifade ederken muharebeler sonrası 16'ncı Piyade Alayı'nın mevcudunun 1 binbaşı, 11, subay ve 641 ere indiğini, alayın mevcutlarında hiç astsubay kalmadığını belirtmiştir.

6'ncı Piyade Tümeni'ne ait bu bilgiler, Zığındere muharebelerine katılan kıtaların personel mevcudunda nasıl bir tahribatın yaşandığını ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.⁴⁴³ 28-30 Haziran 1915 tarihleri arasında İngilizlerin toplam kayıplarının 3800 muharip olduğu ifade edilirken Türk tarafında olduğu gibi bazı birlikler, yarıya yakın veya yarıdan fazla mevcudunu kaybetmiştir. Örneğin 28 Haziran 1915'te Delilesırtı saldırısını icra eden 52'nci Lowland Tümeni'nin 156'ncı Tugayı mevcudunun yarısını (1353

⁴⁴¹ Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 203.

⁴⁴² Askeri Mecmua, Sayı:39-40, Mayıs- Haziran 1338. Harb-i Umumî de Osmanlı Cepheleri Vekâyi-i, Binbaşı Mehmed Emin, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1338, s.71.

⁴⁴³ Miralay Süleyman Şakir, Cepheden Hatıralar, Altıncı Fırka Çanakkale Harbi'nde, Hazırlayanlar: Servet Avcı- Hasan Babacanlar, Vadi Yayınları, İstanbul, 2006, s.32-33.

muharip) ve tugay kumandanı Tuğgeneral W.Scott-Moncrieff'ı kaybetmişti.⁴⁴⁴ Kraliyet Edinburgh Tüfekçileri'nin (Queen's Edinburgh Rifles) 1/4'üncü, 1/5'inci ve 1/7'nci Taburlarından oluşan Kraliyet Lothian Alayı'nın, (Royal Scots Lothian Regiment) 28-30 Haziran 1915 tarihleri arasındaki genel zayıyatı 840 muharipti.⁴⁴⁵ Zığındere muharebelerine katılan Güney Galler Sınır Muhafızları'nın kayıp sayıları (South Wales Borderers) Üsteğmen D. Kerr ile birlikte toplam 13 ölü, 30 yaralı olmak üzere toplam 43 muhariptir. Kraliyet Sınır Muhafızları ise (King's Own Scottish Borderers) 8 subay ile 223 asker kaybetmiştir.⁴⁴⁶

5'inci Ordu Kumandanlığı 8 Temmuz 1915'te muharebelerin sonrasında ara hatlarda kalan şehitlerin ve cesetlerin gömülmesi için Akdeniz Seferi Kuvvetleri Kumandanlığı'na beş saatlik ateşkes teklifinde bulunmaya karar verdi. Ateşkes görüşmelerini yürütmek için 1'inci Kolordu Kumandanlığı kurmaylarından Yüzbaşı Yusuf Bey'in 9 Temmuz 1915'te sabah 05.30'da, 1'inci Piyade Tümeni siperlerinden İngiliz tarafına geçmesi planlanmıştır.⁴⁴⁷ General Sir Ian Hamilton 8'inci Kolordu Kumandanı General Hunter Weston'un etkisiyle ateşkes talebini red etti.⁴⁴⁸ İngilizlerin ateşkes teklifini red etmesi nedeniyle Türk tarafı ateşkes hazırlıklardan vazgeçti.

Zığındere muharebelerinde kaybedilen siperlerin geri alınamaması ise Güney Grubu Kumandanı General Weber'in görevden alınmasına neden oldu. Başkumandanlık Vekâleti 6 Temmuz 1915'te Güney Grubu Kumandanlığın'a Vehip Paşa'yı tayin etti ve 9 Temmuz 1915'te yeni grup kumandanı göreve başladı.⁴⁴⁹ Türk tarafı 5 Temmuz 1915 taarruzundan sonra 7 Ocak 1916'ya kadar Zığındere'de herhangi bir taarruz girişiminde bulunmadı. 9 Ocak 1916'da Seddülbahir Cephesi'nin tahliyesine kadar muharebeler mevzi muharebesi karakterinde devam etti.

---

⁴⁴⁴ Stephen Chambers, Çanakkale Zığındere, Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.148-149.

⁴⁴⁵ Ray Westlake, Çanakkale'de Savaşan İngiliz Alayları, Çev. Yusuf Serdar Demirtaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s.5.

⁴⁴⁶ A.g.e., s.143-157.

⁴⁴⁷ BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:5332, Dosya No: H-4, Fihrist No:29.

⁴⁴⁸ C.F. Aspinal Oglender, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale-Gelibolu Askeri Tarihi, Cilt 2, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.112.

⁴⁴⁹ Bursalı Mehmet Nihat, Umûmi Harbte Seddülbahir Cenûb Grubu Muharebatı, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1336, s. 54.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Akdeniz Seferi Kuvvetleri unsurlarının Seddülbahir Cephesi'nde başlattıkları mahdut hedefli taarruzlar serisinin ikinci aşamasını oluşturan 28 Haziran 1915'teki Zığındere Harekâtı, planlandığı gibi sadece bir iki saat içerisinde olumlu sonuçlar verdi. Güney Grubu Kumandanlığı'nın sağ kanadındaki J harfiyle kodlanan tahkimli siperler ile H harfiyle kodlanan siperlerin bir kısmı topçu unsurlarının tahribatı ve piyadenin hücumu sonrasında ele geçirildi. Böylece Güney Grubu Kumandanlığı sağ kanadından kuşatıldı. Müttefikler açısından bu sonuç, Çanakkale kara muharebeleri'nde elde edilen en önemli başarı olarak kabul edildi. 28 Haziran 1915'teki taarruzun en önemli problemi ise topçuların ve ağır topçu mühimmatının yetersiz olmasıydı. Bundan dolayı Delilesırtı'na yöneltilen topçu atışları, Şehitlersırtı'ndaki hedeflere yöneltilenler kadar yoğun ve tahrip edici olamadı. Delilesırtı'ndaki hedeflere karşı yöneltilen topçu ateşinin yetersizliği 156'ncı Tugay'ın taarruz esnasında ağır kayıplar vermesine neden oldu.

Top mühimmatı ve topçuluk konusunda Türk tarafının da aynı problemlerle karşılaştığı görülüyordu. Türk taarruzlarının başarısızlığında, tahkimli taarruz hedeflerinin hücum öncesinde topçular tarafından yeterince tahrip edilememesinin büyük bir rolü olduğu anlaşılıyordu.

Zığındere muharebeleri'nde iki tarafın karşılaştığı ortak sorunlardan biri de tahkimat hususundaki eksiklikler ve bundan kaynaklı yaşanan sorunlardı. Siperlerin, örtülü yolların ve taarruz sırasında askerlerin ön hatlara ulaşmasını sağlayacak olan diğer bölümlerin dar yahut tamamlanmamış olması hücumlar sırasında izdiham yaşanmasına neden oluyordu. Her iki tarafın raporları incelendiğinde muharebenin sakinleştiği dönemlerde tahkimat hususundaki eksikliklerin tamamlanmasına gayret edildiği anlaşılıyordu. Güney Grubu Kumandanlığı cephesinde özellikle kalas gibi bazı tahkimat malzemelerinin karargâh yapımında veya civarındaki setr hendeklerinin inşasında kullanılarak siperlerdeki tahkimat işlemlerinde kullanılmamasının eleştiri konusuna neden olduğu görülmekteydi.

Zığındere muharebeleri'nde Türk ve Alman komutanlar arasında muharebenin sevk ve idaresi hususunda derin bir görüş ayrılığı yaşanıyor. Bu görüş ayrılığının sebebi, 5'inci Ordu Kumandanı Liman von Sanders ile Güney Grubu Kumandanı Weber Paşa'nın 28 Haziran 1915'teki İngiliz taarruzunun olumsuz sonuçları nedeniyle karşı taarruzların düzenlenmesiyle ilgili inatçı ve aceleci bir tutum sergilemeleriydi. İçinde bulunduğu panik havasından bir türlü kurtulamayan 5'inci Ordu Kumandanlığı ile Güney Grubu Kumandanlığı, sağ kanadı savunan tümenlerin muharebe hattındaki durumlarını, fiziksel ve ruhsal anlamdaki yeterlilik seviyelerini, taarruzlarda takip edilmesi gereken muharebe taktikleri gibi önemli hususları görmezden geliyordu. Alman bakış açısının, sergilediği bu tavırla taarruz edilmesi fikri dışındaki bütün görüş ve önerilere karşı kapalı olduğu görülüyordu. Zığındere'de düzenlenen taarruzlardaki başarısızlıklar ve bunun nedenlerinin görmezden gelinmesi ise aynı hataların tekrarından başka bir sonuç getirmiyordu.

5'inci Ordu Kumandanlığı ile Güney Grubu Kumandanlığı, Zığındere'deki taarruzların, Türk birliklerinin toparlanmasına müsaade edecek kadar ertelenmesine bile tahammül edemiyordu. Örneğin 2'nci Kolordu Kumandanı Tuğgeneral Faik Paşa'nın astlarının ikazları ve 2 Temmuz 1915'e kadar yapılan karşı hücumların sonuçları nedeniyle taarruzları erteleme kararı vermesi, Liman von Sanders tarafından görevden alınmasına neden oldu.

Albay Refet Bey ve Yarbay Cafer Tayyar Bey gibi Zığındere'deki Türk savunmasının belkemiğini oluşturan subayların, Liman von Sanders'e durumun vehametini anlatmak için harcadığı çabalar ise her defasında sonuçsuz kalmıştı. Liman Paşa'nın taarruzlarla ilgili ısrarcı tutumunun altında Enver Paşa'dan duyduğu çekincenin de etkisi olduğu düşünülüyordu. Weber Paşa, Liman Paşa'dan çekindiği için taarruzların icra edilmesi hususunda astlarına baskı uyguluyor ve binlerce askerin hayatını kaybetmesine neden olan taarruzlar yapılıyordu.

Türk tarafı açısından Zığındere'yi adeta insan öğüten bir değirmene çeviren taarruzlara tanıklık eden bazı subaylar savaştan sonra kaleme aldıkları eserlerinde şahit oldukları manzarayı en dehşet verici cümlelerle anlatıyorlardı. Bazı subaylar Zığındere'yi gladyatör dövüşlerinin yapıldığı bir arena olarak tasvir ediyordu. Liman Paşa'nın taarruz ısrarından dolayı ağır bir biçimde tenkit edildiği görülen kimi eserlerde, taarruzlar yerine

mevzi muharebeleri şartları altında İngilizlerin takip edilmesi düşüncesinin doğru bir kanaat olduğuna inanılmaktadır.

Literatürde benzer ve gelecek için uyarı niteliğini taşıyan çok sayıda tespitin doğru olduğu kabul edilmektedir. Zığındere muharebelerine katılan komutanların görüşleri dikkate alındığında söz konusu muharebelere katılan bütün Alman subayların Liman von Sanders ve Weber Paşa ile aynı görüşte oldukları söylenemez. 3'üncü Piyade Tümeni Kumandanı Albay Nikolay Bey ve 1'inci Kolordu Kurmay Başkanı Binbaşı Eggert Bey adındaki Alman subayları, Türk subaylarla aynı düşünceleri paylaşıyordu. Özellikle Binbaşı Eggert'in. 5 Temmuz 1915 taarruzu sonrasında Liman Paşa ile yaptığı görüşmelerde, Liman Paşa'ya taarruzların ertelenmesi ve iptal edilmesini kabul ettirmek gibi kimsenin başaramadığı bir konuda muvaffak olduğu unutulmamalıdır. Liman Paşa'yı üstün ikna kabiliyeti sayesinde taarruz ısrarından vazgeçiren Binbaşı Eggert, Zığındere'de daha fazla askerin beyhude yere hayatını kaybetmesini engellemiştir. Bu yönüyle değerlendirdiğinde Binbaşı Eggert'in Zığındere muharebelerini sona erdiren komutan olduğu söylenebilir.

Bütün muharebe safhası ve konuyla ilgili görüşler incelendiğinde Zığındere'de sekiz gün boyunca binlerce Türk askerinin yaşamını yitirmesinin sorumlularınının 5'inci Ordu Kumandanı Liman von Sanders ile Güney Grubu Kumandanı General Weber olduğu anlaşılmaktadır.

Çanakkale muharebeleri'nin en önemli safhalarından biri olduğuna inanılan Zığındere muharebeleri ile ilgili yapılan bu tez çalışmasında, muharebelere katılan birliklerin tuttıkları harp ceridelerinin ve konuyla ilgili tali kaynakların sunduğu bilgiler göz önünde bulundurularak muharebenin tarihi yazılmaya çalışılmıştır. Bu tez çalışmasının amacı, Zığındere muharebeleri ile ilgili doğru bir biçimde anlaşılmasını sağlamaktır. Bu amaçla ilgili tarihsel süreç askeri tarih disiplini çerçevesinde ele alınmıştır. Tez çalışmasının ortaya koyduğu verilerin Çanakkale muharebeleri tarihine ve Askeri Tarih literatürüne katkı sunacağına inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbay, C. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ile Harbe Girişi*. Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları Genelkurmay Basımevi: Ankara.
- Akingüç, G. (2023). *Tarihi Süreç İçinde Çanakkale Muharebeleri ve Muharebe Alanları*. Ajans.
- Aldoğan, Ş., ve Özçelik, M.B. (2022). *Çanakkale Muharebeleri Anlatım ve Değerlendirme*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Armutak, M. (2012). "Fransız siper havanları çok can yakmıştı, siperde kara kedi miyavlırsa", *Çanakkale 1915 Dergisi*, 4(15), s.52-56.
- Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı (ATASE) Arşivi
- Askeri Mecmua* (1928). Sayı: 70, Matbaa-i Askeriye: İstanbul.
- Askeri Mecmua*, (1338). Sayı:39-40, Mayıs- Haziran 1338. Harb-i Umumî de Osmanlı Cepheleri Vekâyi-i, Binbaşı Mehmed Emin, Matbaa-i Askeriye: Dersaadet.
- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, (1938). Yıl 38, Sayı 88, Genelkurmay Basımevi: Ankara, 1989.
- Atabay, M. (2014). *Tasvir-i Efkâr Gazetesinde Çanakkale Savaşları*. E Yayınları: İstanbul.
- Atabey, F. (2014). *Çanakkale Muharebeleri'nin Deniz Cephesi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- Bartlett, E.A. (2005). *Çanakkale Gerçeği*. (Çev. Bahriye Kıdemli Yüzbaşı Rahmi). Notlandırarak Günümüz Diline Hazırlayan Muzaffer Albayrak. Yeditepe Yayınları: İstanbul.
- Belen, F. (1964). *Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi 1914 Yılı Hareketleri*. Genelkurmay Basımevi: Ankara.

- Belen, F. (2009). *Çanakkale Savaşı'ndan Alınan Dersler*, (Yay. Haz. Tuncay Yılmaz), Yeditepe Yayınları: İstanbul.
- Beşikçi, M. (2015). *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Beşkardeş, V., Uslu, Y., ve Uslu, B. (2014). "Geyik ile ilgili terimler üzerine düşünceler". *Avrasya Terim Dergisi*, 2 (1), s. 17-24.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V nci Cilt, (1978). Çanakkale Cephesi 2 nci Kitap, Genelkurmay Basımevi: Ankara.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V nci Cilt, (2012). Çanakkale Cephesi III. Kitap, Genelkurmay Basımevi: Ankara.
- Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914- 25 Nisan 1915), V.Cilt, (2012). I.Kitap, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi: Ankara.
- Bruh, M. (1332). Çanakkale Harbinde Lağım Mücadelesine Dair Elde Edilen Tecârib, Matbaa-i Amire, Karargâh-i Umûmi On İkinci Mevki-i Müstahkeme Şubesi, İstanbul.
- Chambers, S. (2015). *Çanakkale Zığındere*. (Çev. İsmail Hakkı Yılmaz). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Corbett, J. (1926). *Harekât-ı Bahriye*, (Çev. Ali Rıza Seyfi), C II, Matbaa-i Bahriye: İstanbul.
- Çamoğlu, Ş. (1953). *Çanakkale Boğazı ve Savaşları*. Eski Muharıpler Cemiyeti Çanakkale Şubesi Yayınları, Güven Basımevi: Çanakkale.
- Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler, Editörler: Lokman Erdemir& Kürşat Solak, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale, 2015.
- Çulcu, M. (2004). *İkdam Gazetesinde Çanakkale Cephesi*. Cilt 1, 3 Kasım 1914- 3 Şubat 1916, Haber, Yorum, Bildiri, Ropörtaj, Gözlem ve Anılar, Denizler Kitabevi: İstanbul.

- Erickson, E.J. (2012). *Gelibolu Osmanlı Harekâtı*. (Çev. Orhan Düz). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Ertem, S. (2011). *Çanakkale Denizaltı Harekâtı*. İstanbul.
- Esat Paşa'nın Çanakkale Savaşı Anıları, Ed. Ö. Andaç Uğurlu, Haz. Jale Erdoğan, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Ewing, W. (2012). *Gelibolu'dan Bağdat'a Bir İngiliz Ordu Rahibinin Gözüyle Birinci Dünya Savaşı*, (Çev. H. Büşra Yavuz), İz Yayıncılık: İstanbul.
- Fertan, H. R. (2016). *Hasan Remzi Fertan'ın Harp Hatıraları, (Çanakkale, Kafkas, Filistin Cepheleri ve İstiklal Harbi)*. Haz. Lokman Erdemir, Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları: İstanbul.
- Feuille, H. (2021). *Bir Fransız Topçu Subayı'nın Çanakkale Cephesi Hatıraları Çanakkale'de Türklerle Karşı Karşıya*, Ed. Barış Borlat, Divit Kitabevi: Çanakkale.
- Frank'tan Mektuplar Avrupa Savaşı, 4 Ağustos 1914, The Gallipollian, No 57, Ağustos 1988.
- Göncü, G. ve Aldoğan, Ş. (2006). *Çanakkale Savaşı Siperin Ardı Vatan*, MB Yayınevi: İstanbul.
- Güralp, Ş. (2003). *Bir Askerin Günlüğünden Çanakkale Cephesi'nden Filistin'e*. Güncel Yayıncılık: İstanbul.
- Hamilton, I. (2005). *Gelibolu Hatıraları 1915*, (Ed. Ö. Andaç Uğurlu, Çev. Mehmet Ali Yalman- Nurer Uğurlu), Örgün Yayınevi: İstanbul
- Harp Tarihi Gezileri II (Çanakkale- Gelibolu), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2010.
- Hart, B.L. (2014). *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*. (Çev. Kerim Bağrıaçık), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Hart, P. (2014). *Gelibolu*, (Çev. Ahmet Fethi), Alfa Yayınları, İstanbul.
- İlgar, İ. (1982). *Çanakkale Savaşları 1915*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Ankara.

- İncesu, S. (2005). *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale- Arıburnu Hatıralarım, Çanakkale Hatıraları*. Cilt 1, Yaz. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları: İstanbul.
- James, R.R. (1965). *Gelibolu Harekâtı*. (Çev. Halûk V.Saltıkgil), Belge Yayınları: İstanbul.
- Kannengiesser, H. (2009). *Çanakkale'de Türklerle Beraber*, (Çev. Prof. Dr. Mehmet Serez), Timaş Yayınları: İstanbul.
- Keleş, Z., Eğilmez, C.T. (1993). (Paşa), (Basılmamış Doktora Tezi), AÜ, TİTE, Ankara, 1993.
- Moorehead, A. (2003). *Gelibolu*, (Çev. Ali Cevat Akkoyunlu), Doğan Kitapçılık: İstanbul.
- Naci, T.İ. (2013). *Allahaismarladık Çanakkale Savaşı'nda Bir Şehidin Günlüğü*. Yay. Haz. Dr. Lokman Erdemir- Seyit Ahmet Sılay, Yeditepe Yayınları: İstanbul.
- Nevinson, H. W. (2019). *Çanakkale Seferi*. (Çev. Sebahattin Şenol), İZ Yayıncılık: İstanbul.
- Nightingale, G.W. (2016). *Çanakkale Cephesi'nden Mektuplar*, Yay. Haz. Yahya Yeşilyurt, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Nihad, B.M. (1336). Umûmi Harbte Seddülbahir Cenûb Grubu Muharebatı, Matbaa-i Askeriye: İstanbul.
- Nihad, B.M. (1926). *Büyük Harpte Çanakkale Seferi*, İlhami Fevzi Matbaası: İstanbul.
- Oglander, C.F.A. (2005). (2005). *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*. Cilt1, (Yay. Haz. Metin Martı), Arma Yayınları, İstanbul.
- Oglander, C.F.A. (2005). *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*. Cilt 2, Arma Yayınları: İstanbul.
- Paşa, S.A. (2007). *Çanakkale Cephesi'nden Mektuplar. Hatıralar*. Yeditepe Yayınları: İstanbul.

- Patterson, J.H. (2011). *Sion Katır Birliği Komutanından Çanakkale Savaşı 'nda Siyonistler*, (Çev. Ozan Kemâl Sarıalioğlu). Dün Bugün Yarın Yayınları: İstanbul.
- Prigge, E.R. (2011). *Çanakkale Savaşı Günlüğü*, Timaş Yayınları: İstanbul.
- Rudenno, V. (2009). *Gelibolu Denizden Saldırı*. (Çev. Dilek Cenkçiler, Ed. Mithat Atabay), Ankara ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık: Ankara.
- Sabah, İ. (2023). "Çanakkale Muharebe Sahasında Yeni Tespitler". *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığı*. 22 (2023): 49-80.
- Saraçoğlu, A.C. (2007). *Çanakkale Zaferi 18 Mart 1915 Düşman Geliyor Top Başına*. Yeditepe Yayınları: İstanbul.
- Saral, T. (2015). "Liman paşa ile yıldızı hiç barışmamıştı. en muktedir erkân-ı askeriyemizden di." *Çanakkale 1915 Dergisi*, Y.7, S.24, s.57.
- Schoen, W.V. (2010). *Gelibolu Cehennemi*. (Çev. Dilek Ekiz- Hayrettin Ekiz), Yitik Hazine Yayınları: İstanbul.
- Seçer, T. (2005). *Destanlaşan Çanakkale Deniz Kara Hava Savaşları Tüm Yönleriyle Anılar ve Yorumlar*, Kastaş Yayınevi: İstanbul.
- Selanikli Yüzbaşı Hüseyin Hüsnu Efendi'nin Çanakkale Muharebeleri Günlüğü, Yay. Haz. Burhan Sayılır, Grafiker Yayınları: Ankara 2014.
- Sellers, L. (1997). Zığındere'deki Hadise, RND Magazine, No.2.
- Shaw, S. J. (2014). *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu Savaşa Giriş*, (Tercüme: Beyza Sümer Aydaş). Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- Steel, N., and Hart, P. (2005). *Gelibolu Yenilginin Destanı*. (Çev. Mehmet Harmancı), Epsilon Yayınları: İstanbul.
- Şakir, M.S. (2006). *Cepheden Hatıralar*, Altıncı Fırka Çanakkale Harbi'nde, Hazırlayanlar: Servet Avcı- Hasan Babacanlar, Vadi Yayınları: İstanbul.

Tansel, S.O. (2010). *Çanakkale Muharebe Alanları Yer Adları Sözlüğü (Türkçe-İngilizce-Fransızca)*. Fikret Özsan Matbaacılık Sanayii Tic. Ltd. Şti. Bursa.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA) Arşivi

Th. Kraus, Yarbay Karl Dönitz, (2012). *Kader Gemileri Yavuz ve Midilli*. (Çev. A. Göke Bozkurt). İlgı Kültür Sanat Yayınları: İstanbul.

The Gallipollian, No.46, Noel,1984.

The National Archives (TNA)

Travers, T. (2008). *Gelibolu 1915*, (Çev. Fırat Asya). Elips Kitap: Ankara.

Westlake, R. (2019). *Çanakkale'de Savaşan İngiliz Alayları*, (Çev. Yusuf Ziya Demirtaş), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Wolf, K. (2014). *Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbi'nde Türk- Alman Askeri İttifakı*, (Çev. Eşref Bengi Özbilen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Yazman, M.Ş. (2008). *Bir Subayın Kaleminden "Türk Çanakkale" Cephaneniz Yoksa Süngünüz Var*. Yay. Haz. Tuncay Yılmaz, Yeditepe Yayınları: İstanbul.

Yetkin, G. (1964). *Yaratanların Ağzından 18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Zaferi*, Türkiye Eski Muharıpler Cemiyeti Yayınları: Ankara.

EKLER

EK 1

7'NCİ PİYADE TÜMENİ'NİN 21'İNCİ PİYADE ALAYI'NIN 28 HAZİRAN 1915 TARİHLİ HARP CERİDESİ'NDEN BİR SAYFA

ملاحظات	وقوع آ	اوقات حجازی	تاریخی دقیقه ساعت						
	<table border="1"> <tr> <td>A</td> <td>7-2593</td> </tr> <tr> <td>D</td> <td>4-3</td> </tr> <tr> <td>F</td> <td>1-4</td> </tr> </table>	A	7-2593	D	4-3	F	1-4	قانع دره در	<p>7</p> <p>10</p> <p>10</p>
A	7-2593								
D	4-3								
F	1-4								
	<p>طاعین قوتاندا</p> <p>علاقه</p> <p>1- دشمنک صاحبخانه بولناد لویجیس شتی آتشیده هجوم زنجی اعضا ائمه در - هر جناب قانوجیه لرده غایت بیقظ بولناد و هتیب زنجی دشمنک او وجود حرجی نمنه بیدریغاً خبردار ایتمک لرده در - صاحبخانه حمزه بولناد سواج اقدار بزرگ موقیفات نجیب ایچونه بولناد بزرگ بولناد عسکرک لایق اوزاد محمد علی اوقوسی و بونک بینه بولناد صلا تکدی کزینلی ایدم عسکرخه باقیستر مانده اولدند ضایعه نفر بولناد درقت آتشی و افراده کجیه و توبیه ایشر لایقیدر - چونک شو آنده جنت قبولی آیماس بو افراده توبیه اوجوه قریناندری بقله کده در - 2- شایب بلسانده بر بر تقیه ایلی و اوقوسی بیلدر طوقند سوره نوح تلاوت ایترسه موقیقک طعنه ده قادهجی شکر سوز - آردی قوتاندا کیمای محمودی ایدر</p> <p>آردی قوتاندا</p> <p>صاحبخانه حمزه دشمنک لردا هجوم ائمه لرده بوسکورتلی تقویه قطمانه لرده قد - آلقده اولینجه لوردلکده ایدر عسکر بزرگ لردا لردا ایدر لرده اولینجه آناد ایدر لردا لردا بیدریغ -</p> <p>آردی قوتاندا حمد</p>		<p>10</p> <p>10</p>						

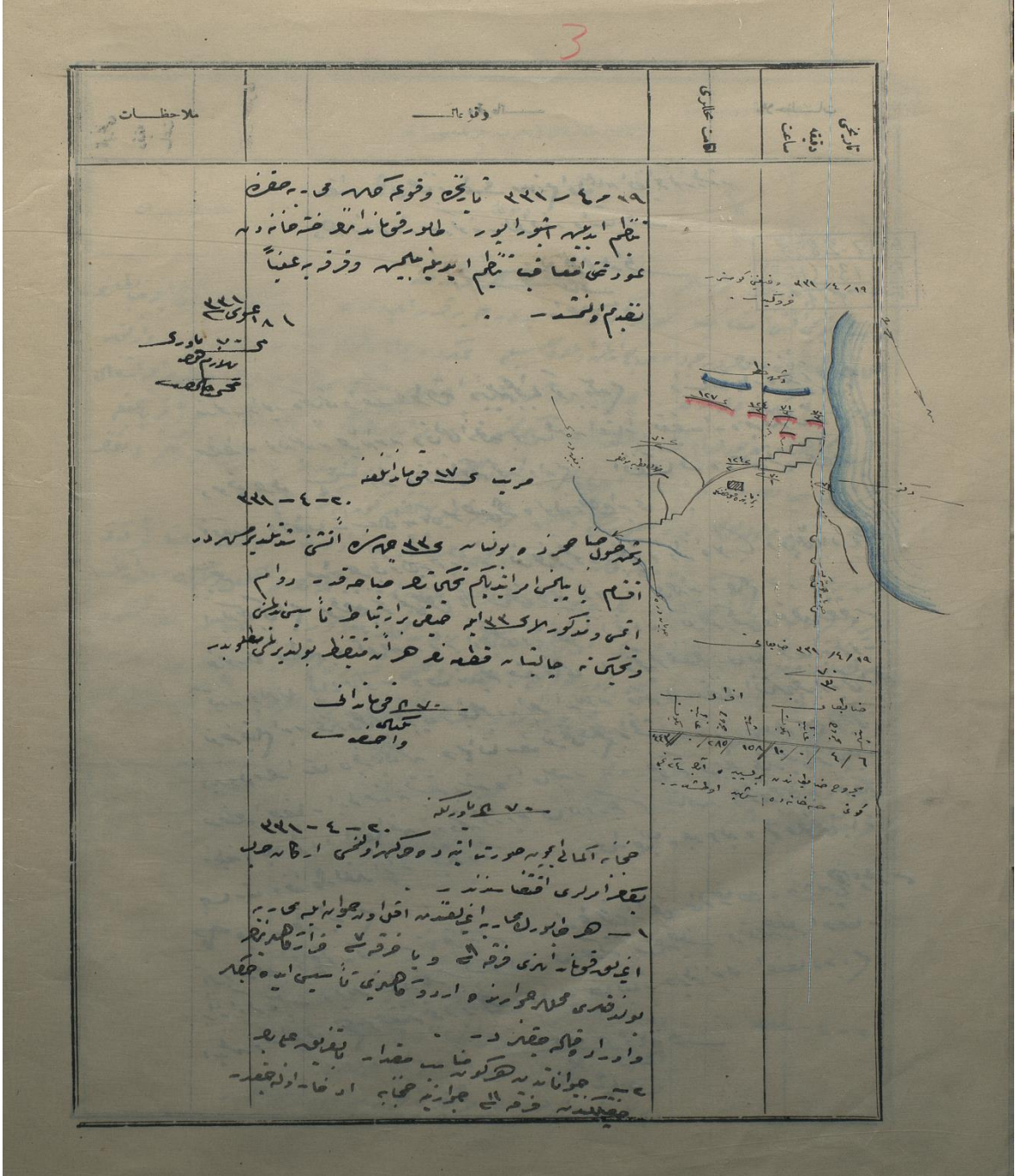

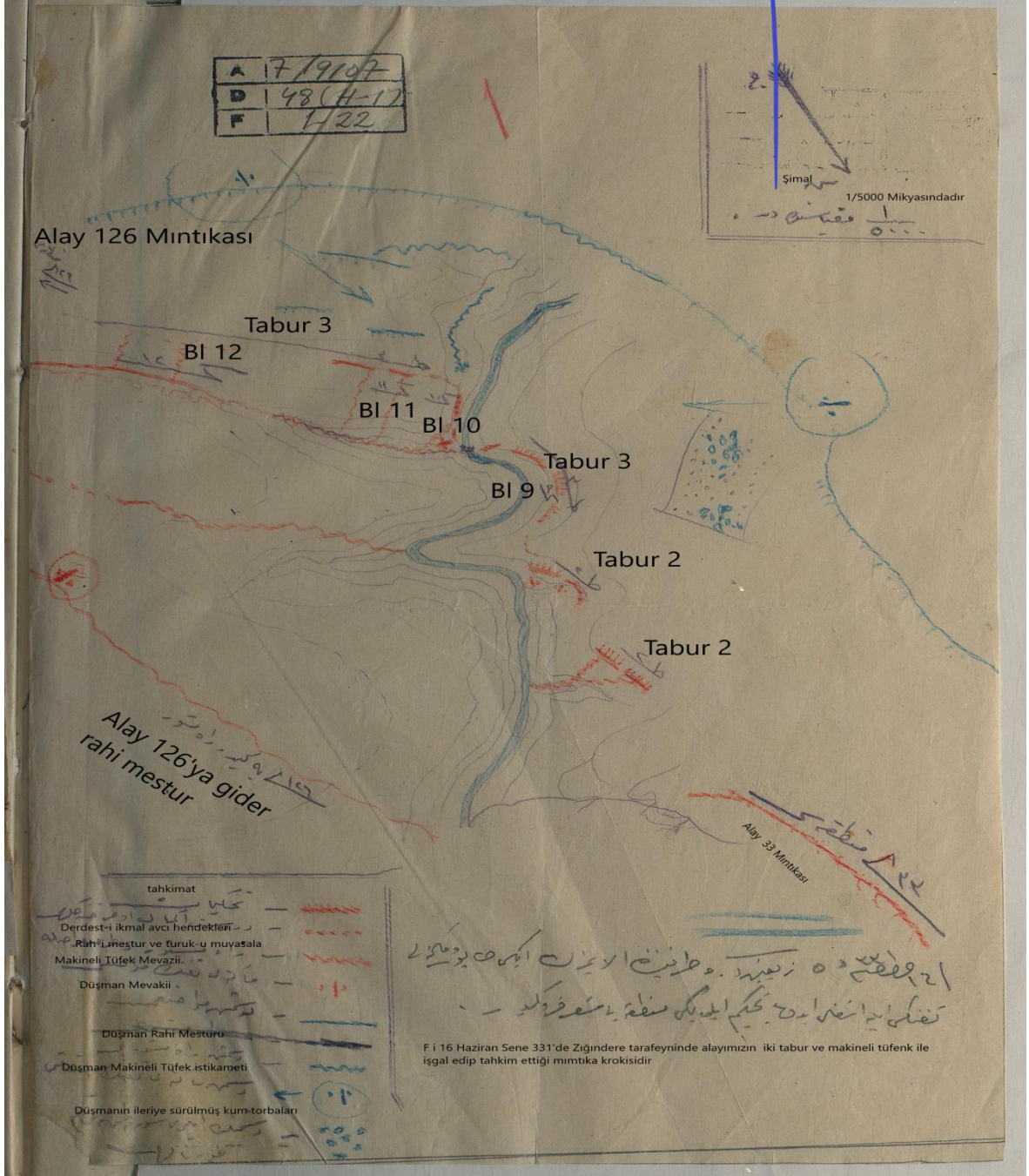
EK 3

1'INCI PİYADE TÜMENİ'NİN 70'İNCİ PİYADE ALAYI'NIN 3 TEMMUZ 1915 TARİHLİ HARP CERİDESİ'NDEN BİR SAYFA

EK 4

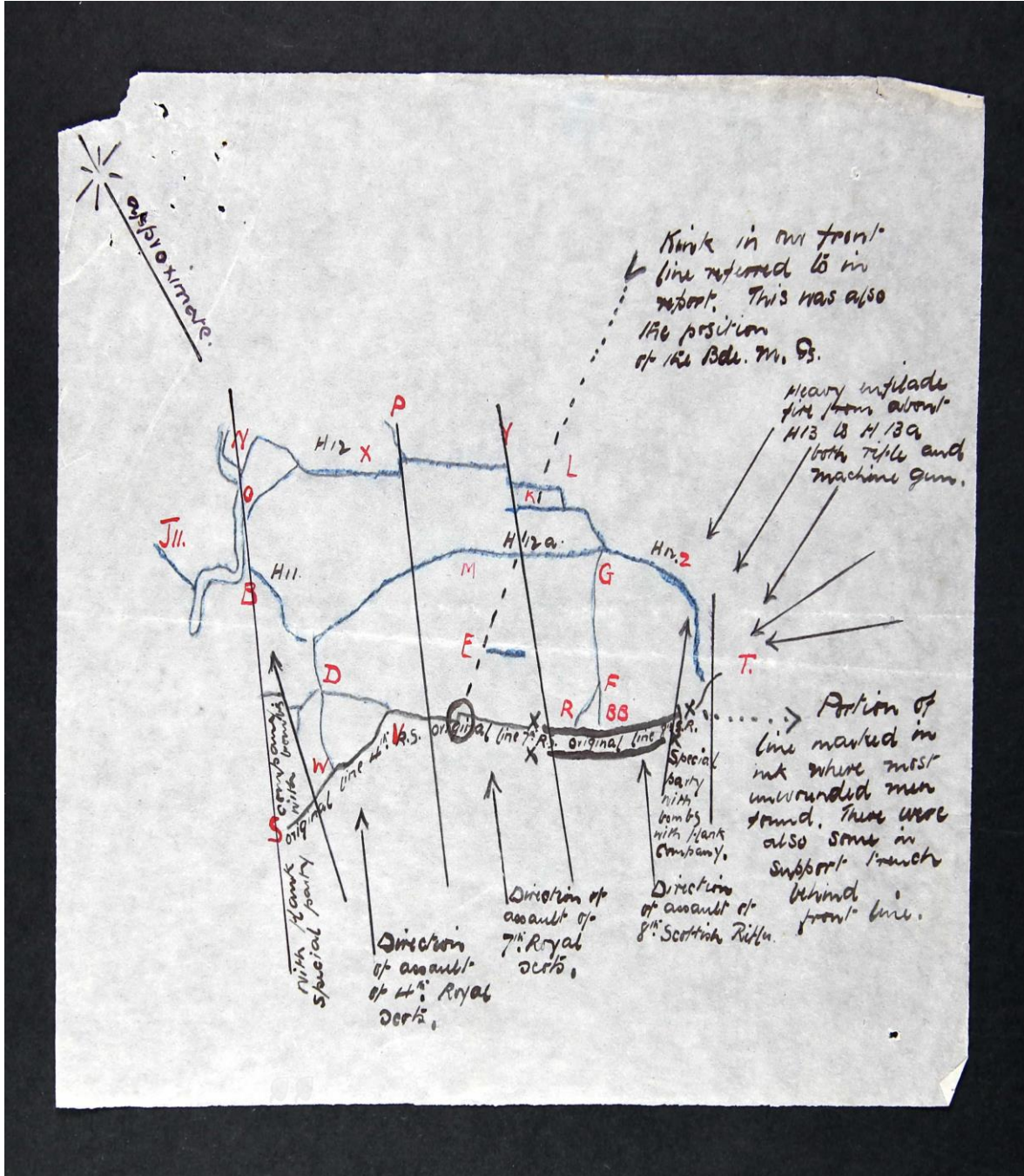
6'NCI PİYADE TÜMENİ'NİN 16'NCI PİYADE ALAYI'NIN 29 HAZİRAN 1915 TARİHLİ HÜCUMUNU GÖSTEREN KROKİ

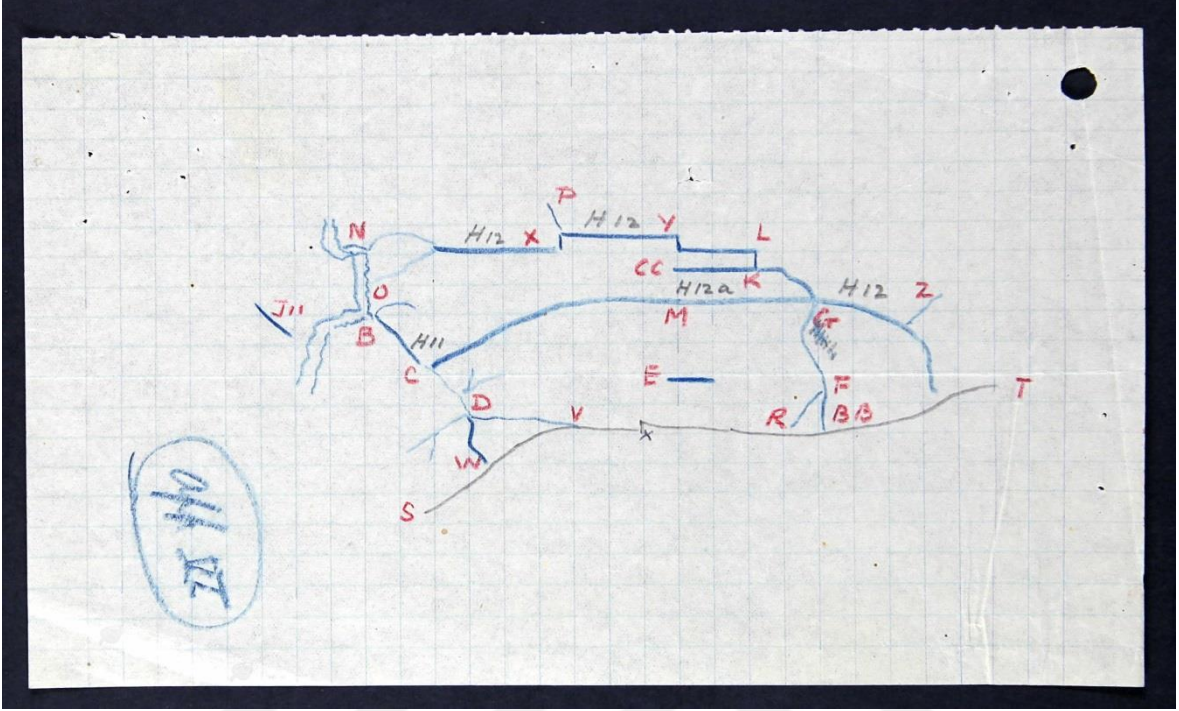
EK 5

52'NCI TÜMEN'İN 156'NCI TUGAY'ININ 28 HAZİRAN 1915'TEKİ TAARRUZ HEDEFLERİNİ GÖSTEREN KROKİ

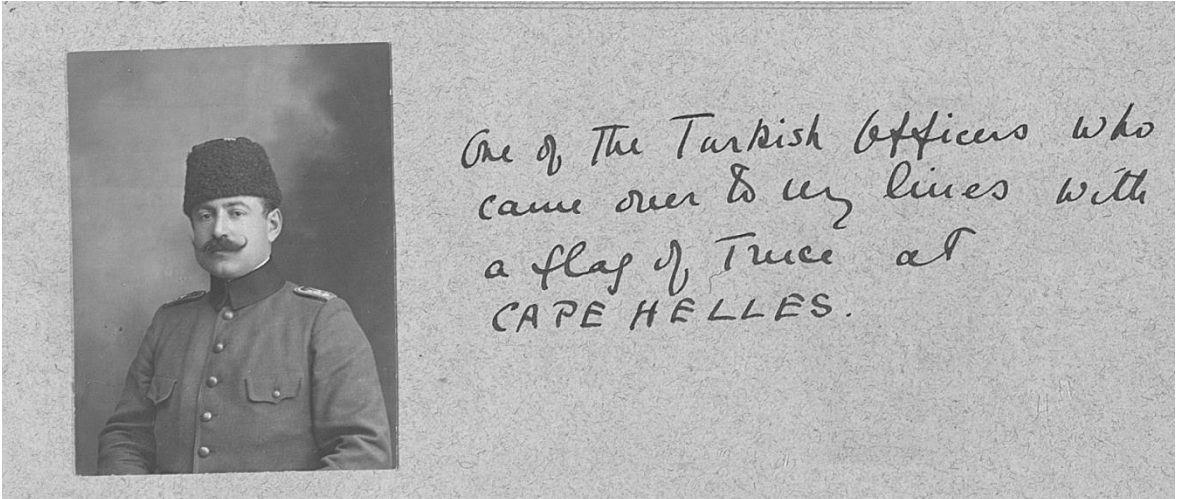
EK 6

DELİLESİRTİ ÜZERİNDEKİ H SİPERLERİNİ GÖSTEREN KROKİ

EK 7

ZİĞİNDERE'DEKİ ATEŞKES GÖRÜŞMELERİNİ YÜRÜTMEK İÇİN
GÖREVLENDİRİLEN 1'İNCİ KOLORDU KURMAYLARINDAN YÜZBAŞI
YUSUF BEY

EK 8

ÇANAKKALE CENÛB GRUBU HARP SAHASINDA ZIĞINDERE'SİNDE ALAY
SARGI MAHALİ

EK 9

ZIĞINDERE MUHAREBELERİ'NİN YAŞANDIĞI ALANIN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMUNU GÖSTEREN DRONE GÖRÜNTÜSÜ

